

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Sven Sargma

**MEREOLUKORRATEADLIKKUS JA SELLE PARENDAMISE
VÕIMALUSED MERESEIREGA TEGELEVATE
AMETKONDADE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja:
Ott Laanemets, MSc

Kaasjuhendaja:
Ramon Loik, MSc

Tallinn 2018

ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Kaitsmine: juuni 2018
Töö pealkiri eesti keeles: Mereolukorrateadlikkus ja selle parendamise võimalused mereseirega tegelevate ametkondade näitel.	
Töö pealkiri võõrkeeles: <i>Maritime situational awareness and its development possibilities at the example of authorities engaged in maritime surveillance.</i>	
Töö on kirjutatud eesti keeles ja ingliskeelse resümeeaga. Töö pikkus koos lisadega on 95 lehekülge, mille põhiosa moodustab 69 lehekülge. Töö kirjutamisel on kasutatud 140 eesti-, inglise- ja venekeelset allikat. Andmete illustreerimiseks on kasutatud 17 joonist ning kuus tabelit.	
Magistritöö eesmärk oli välja selgitada mereolukorrateadlikkuse parendussuunad. Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati neli uurimisülesannet: analüüsida mereolukorrateadlikkuse kujunemist ning tähtsust Eesti Vabariigis julgeolekuteoreetilises kontekstis; analüüsida Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajadust merealadelt; analüüsida välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide mereolukorrateadlikkuse loomisega seotud dokumente; analüüsida mereolukorrateadlikkuse teoreetilist käsitlust ning empiiriliste uuringute tulemusi ja esitada ettepanekud mereolukorrateadlikkuse parendamiseks Eesti Vabariigis.	
Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisülesannete täitmiseks kasutati uurimisstrateegiana juhtumiuuringut. Magistritöö andmekogumise meetoditeks olid küsitlus, dokumendianalüüs ja poolstruktureeritud intervjuud. Kvalitatiivse sisuanalüüsi teostamiseks kasutati andmeanalüüsiprogrammi NVivo 11 Pro.	
Magistritöö tulemusel selgusid mereolukorrateadlikkuse parendussuunad ning nende põhjal tegi magistritöö autor seitse praktiliselt rakendatavat ettepanekut mereolukorrateadlikkuse parendamiseks.	
Lisad: Ei ole.	
Võtmesõnad: mereseire, merevõim, julgeolek, ohutus, sõjaline juhtimine, juhtumiuuring.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>maritime surveillance, seapower, security, safety, command and control, case study.</i>	
Magistritöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: Eesti julgeolekupoliitika alused (2017); Riigikaitse arengukava 2017-2026 (2017); Siseturvalisuse arengukava 2015-2020 (2015); Eesti merenduspoliitika 2012–2020 (2012); Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030 (2007).	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu.	
Töö autor: Sven Sargma Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste tööde autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujalt allikatest saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma magistritöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri:	
Vastab magistritöö nõuetele Juhendaja: Ott Laanemets	Allkiri:
Vastab magistritöö nõuetele Kaasjuhendaja: Ramon Loik	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud Rektor: Katri Raik	Allkiri:

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	6
1. MEREOLUKORRATEADLIKKUSE LOOMISE JULGEOLEKUTEOREETILISED PÕHJENDUSED JA KUJUNEMISE ALUSED	12
1.1. Mereolukorrateadlikkuse loomise julgeolekuteoreetilised põhjendused Eesti Vabariigis .	12
1.1.1. Ründav realism rahvusvahelistes suhetes	13
1.1.2. Geograafilise asukoha mõju Eesti merekaitsele	16
1.1.3. Venemaa merelised ambitsioonid ja merelise doktriini kujunemine ründava realismi teooria kohaselt	20
1.2. Mereolukorrateadlikkuse kujunemine	25
1.2.1. Rannikuriigi vajadus mereolukorrateadlikkuse järele	25
1.2.2. Mere hägususe vähendamine - plottimisest tänapäevaste seiresüsteemideni.	30
1.2.3. Mereolukorrateadlikkus Eesti merekaitsemudelil	34
2. MEREOLUKORRATEADLIKKUSE LOOMINE EESTI VABARIIGIS JA SELLE PARENDAMISE VÕIMALUSED	40
2.1. Uurimismetoodika	40
2.2. Mereolukorrateadlikkuse pilootuuring.....	42
2.2.1. Mereolukorrateadlikkuse pilootuuringu tulemused	42
2.2.2. Mereolukorrateadlikkuse pilootuuringu analüütilised järeldused	47
2.3. Mereolukorrateadlikkuse loomise alusdokumentide analüüs	49
2.3.1. Mereolukorrateadlikkuse loomise alusdokumentide analüüsi tulemused	50
2.3.2. Mereolukorrateadlikkuse loomise alusdokumentide analüüsi järeldused.....	54
2.4. Mereolukorrateadlikkuse ekspertintervjuud	56
2.4.1. Mereolukorrateadlikkuse ekspertintervjuude tulemused	57
2.5. Järeldused ja ettepanekud mereolukorrateadlikkuse parendamiseks.....	64
KOKKUVÕTE	71
SUMMARY	74
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	75
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	83
LISAD	84
Lisa 1. Mereolukorrateadlikkuse pilootuuringu küsimustik	84
Lisa 2. Pilootuuringu valimi kirjeldus	85
Lisa 3. Dokumendianalüüsi dokumentide loetelu.....	87
Lisa 4. Dokumendianalüüsi valimi kirjeldus	89
Lisa 5. Ekspertintervjuu küsimused	90
Lisa 6. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud seosekaardid	91

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Jälg – (*track*) kosmoselaeva, lennuki, või laeva teekonna projektsioon maakera pinnal, mille suund igal ajahetkel on enamasti väljendatud kraadides põhjasuunast (tõelisest, magnetilisest või kilomeetervõrgu põhjasuunast) (NATO Standardization Office, 2016, p. 138; autori tõlge).

Juhtimissõda – (*command and control warfare – C2W*) sõjaliste võimete, sealhulgas tegevusjulgeoleku, psühholoogiliste operatsioonide, elektroonilise sõjapidamise ja füüsilise hävitamise integreeritud kasutamine toetatuna igakülgse luureteabe ning info ja kommunikatsioonisüsteemide kasutamisega, takistamaks vastasel informatsiooni hankimist, seeläbi mõjutades, lagundades ja hävitades vastase juhtimisvõimet, samaaegselt kaitstes sõbralike jõudude juhtimisvõimet sarnaste tegevuste vastu (NATO Standardization Office, 2017; autori tõlge).

Kontakt – (*contact*) iga diskreetne õhus, veepinnal või vee all asuv elektrooniliste, akustiliste ja/või visuaalsete sensoritega avastatud objekt (NATO Standardization Office, 2016, p. 32; autori tõlge).

Lähtejoon – (territoriaalmerelähtejoon) territoriaalmerelaiuse määramise aluseks olev UNCLOS II osa 2. jagu kohane mõtteline joon.

Luure – (*intelligence*) võõrriike, vaenulikke või ohtlikke jõude või elemente, tegelike või võimalike operatsioonide alasil käsitleva informatsiooni kogumine ning niisuguse informatsiooni kogumisega tegelevad organisatsioonid (NATO Standardization Office, 2016, p. 122; Eesti Keele Instituut, 2017).

Pilt – (tuvastatud merepilt) pealvee-, allvee-, amfiib- ja õhutegevust kujutav geograafiline töödeldud infokogum, mis sisaldab lisaks kontaktiinfole ka geo- ja keskkonnateavet (Eesti Keele Instituut, 2017).

Plott – sihtmärgi asukoha või kursi esitus diagrammil või plaanil, nurkade ja kauguste abil ja positsioonidest lähtudes; asukoha paigutus kaardil või plaanil (NATO Standardization Office, 2016, p. 107; Eesti Keele Instituut, 2017).

Reke – (*reconnaissance*) tegevus, mille eesmärk on vaatluse või muude avastamismeetodite abil hankida informatsiooni vaenlase või võimaliku vaenlase tegevuse ja ressursside kohta või andmeid teatud ala meteoroloogiliste, hüdrograafiliste või geograafiliste näitajate kohta (NATO Standardization Office, 2016, p. 180; Eesti Keele Instituut, 2017).

Seire – (*surveillance*) õhuruumi, maa- ja veepealsete või -aluste alade, paikade, isikute, esemete või kommunikatsioonivõrkude süstemaatiline vaatlus visuaalsete, heli-, elektrooniliste, fotograafiliste või muude vahenditega (Eesti Keele Instituut, 2017).

UNCLOS – (*United Nations Convention on the Law of the Sea*) Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsioon.

UNCLOS I, II, III – (*United Nations Conference on the Law of the Sea*) Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni I, II, III mereõiguse konverents.

VBSS – (*Visit, Board, Search and Seizure*) laevade peatamine, kontroll ja hõivamine.

SISSEJUHATUS

Mereolukorratedadlikkus (IMO: *Maritime Domain Awareness* (International Maritime Organization, 2010), NATO: *Maritime Situational Awareness* (NATO Standardization Office, 2010)) tähendab ülevaate omamist merekeskkonnas toimuvatest tegevustest ja tegutsejatest. Mereolukorratedadlikkuse loomise eesmärgiks on merekeskkonnas informatsioonilise üleoleku saavutamine ning mereliste operatsioonide planeerimise ja läbiviimise efektiivsuse suurendamine. Mereolukorratedadlikkuse puhul on esmalt oluline eristada seda mereseirest. Mereseire on ennekõike märkide jälgimine seiresüsteemide ekraanidel ja tundmatute kontaktide tuvastamine (tuvastatud merepildi tekkimine). Mereolukorratedadlikkuse loomise käigus lisandub tuvastatud merepildile vastav ohuhinnang ja tuvastatud märkidel tekib selge väärtus (Boraz, 2009, p. 141).

Meresõjalisest vaatenurgast on mereolukorratedadlikkuse loomine muuhulgas vajalik, võimaldamaks Eesti sõjalist kaitset Põhja-Atlandi lepingu artiklis viis ettenähtud kollektiivkaitse operatsioonina. Samuti on tegemist ühe põhieeldusega kollektiivkaitse rakendumiseks olukorras, kus rünnak on toimunud ootamatult. Mereolukorratedadlikkuse loomine ühtib otseselt ühe Eesti kaitsevõime arendamise peamise suunaga – arendada välja võime anda piisav eelhoiatus. (Riigikogu, 2017) Sisejulgeoleku ja piirivalvamise kontekstis on mereolukorratedadlikkus vajalik omamaks informatsiooni ebaseaduslikest tegevustest, ohtudest õiguskorrale ning kaupade liikumisest (European Commission, 2010).

Varasematest Eesti Vabariigi mereseiret ja mereolukorratedadlikkust puudutavatest uurimistöödest nähtub, et mereolukorratedadlikkuse puhul on **probleemiks** valdkonna killustatus ja ebapiisav reguleeritus riiklikul tasandil. Ühelegi ametkonnale ei ole selgsesõnaliselt määratud sellekohaseid ülesandeid ja tulemuseks on ühtse, merealasiid katva olukorrapildi puudumine. (Terve, 2011, lk 40; Murumets, 2016, lk 47-49) Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste rakendusuringute keskuse juures läbi viidud uuring „Eesti merejulgeolek“ toob mereolukorratedadlikkuse tagamise välja kui võime, mille osas on tuvastatud puudujääk või selle täielik puudumine (Murumets, 2016, lk 45). Autori hinnangul tähendab see, et eelmises lõigus toodud Eesti Vabariigi vajadus mereolukorratedadlikkuse järele ei ole seega kaetud ja seetõttu vajab mereolukorratedadlikkuse loomine parendamist. Valdkondlik regulatsioon kinnitab eeltoodud probleemi olemasolu siseriiklikus õiguses. Vastavalt riigipiiri seaduse § 18-le valvavad ja kaitsevad riigipiiri politsei ja Kaitseväge vastavalt oma pädevusele. Kaitseväge valvab ja kaitseb Eesti õhuruumi. Riigipiiri seadus § 11⁴ sätestab politsei poolse pädevuse rakendada riikliku järelevalve erimeetmeid, sealhulgas nõuda välisriigi sõjalaeva

territoriaalmerest lahkumist ja koostada õigusrikkumise kohta ühepoolne akt. Sama seaduse § 9⁵ sätestab politsei õiguse kasutada riigipiiri valvamisel asjakohaseid tehnilisi, sealhulgas elektroonilisi seadmeid (Riigipiiri seadus¹, 1994). Eelnevalt kirjeldatud Kaitseväe pädevus on siseriiklikus õiguses selgelt määratlemata. Teatud pädevuse annab Kaitseväe korralduse seaduse § 37 lg 1 p 2, sätestades Kaitseväe õiguse koguda ja töödelda pilte või kujutisi maa- või merepinna ning väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi asuva või Eesti Vabariigi territooriumile sisenenud välisriigi kasutuses oleva objekti kohta (Kaitseväe korralduse seadus, 2008). Veeteede Ameti mereolukorratedlikkusega seonduvad funktsioonid tulenevad meresõiduohutuse seadusest, täpsemalt selle peatükkidest 11, 12, 12¹, 12² ehk kohustustest seoses veeliikluse ohutuse tagamisega veeteedel sealhulgas hüdrograafilise mõõdistamise korraldamisega, laevaliikluse korraldamise süsteemi käigus hoidmisega, laevade seirega ning laevade saabumisest ja lahkumisest teavitamise kohustusega (Meresõiduohutuse seadus¹, 2001). Oma ülesannete täitmiseks käitavad 2018.aasta alguses kolme erineva ministeeriumi haldusalas asetsevad kolm ametkonda kolme erinevat mereseire- ja/või operatsioonikeskust.

Käesoleva magistritöö **aktuaalsus meresõjalisest** (rannikuala sõjapidamise (Laanemets, 2015, lk 138, 156)) **vaatenurgast** seisneb, lisaks vajadusele eelnevalt viidatud varasemates uurimistöodes (Terve, 2011; Murumets, 2016) tuvastatud puudustele lahenduste leidmiseks, üleilmselt ärevaks muutunud julgeolekukeskkonnas (Riigikogu, 2017, lk 3) ning vajaduses nendele muutustele adekvaatselt reageerida mereolukorratedlikkuse parendamise abil. Samuti lisab aktuaalsust Eesti geograafiline asukoht Läänemere rannikul, Venemaa Föderatsiooni naabruses. „Eesti julgeolekupoliitika alused 2017“ kohaselt mõjutab Euroopa julgeolekut Venemaa suurenenud sõjaline aktiivsus ja agressiivsus. Venemaa on tugevdanud oma relvajõudusid ja suurendanud sõjalist kohalolekut NATO liikmesriikide piirialadel, sealhulgas Läänemere piirkonnas ja Eesti piiridel. Ebastabiilsust loob Venemaa raskesti ennustatav, agressiivne ja provokatiivne tegutsemine, mis väljendub näiteks õhupiiri rikkumistes, ründesuunitlusega sõjalistes õppustes, aga ka tuumaahvardustes. (Riigikogu, 2017, lk 4) Venemaa Föderatsioon on Läänemere regioonis oma mõjuala laiendamiseks välja arendanud sõjalise võime, mida iseloomustab kõige paremini viimasel ajal avalikkuse tähelepanu köitnud termin „juurdepääsu ja tegevusvabaduse takistamine“ (*Anti-Access/Area Denial (A2/AD)*) (Sepper, 2016).

Vastavalt „Eesti julgeolekupoliitika alustele“ on Eesti sõjaline kaitse kavandatud Põhja-Atlandi lepingu viiendas artiklis sätestatud operatsioonina (Riigikogu, 2017). Meresõjaline miinimum, mida Eesti oma vastutusalas kollektiivkaitse raamistikus peab tegema ja mida NATO ning meie regionaalse sõjalise koostöö partnerid meilt ootavad, on olukorratedlikkuse tagamine oma vastutusalas. See on

ülesanne, mis üldtunnustatud meresõja teooria ja taktika järgi on meresõjaliste operatsioonide aluseks ja seisneb sõjalisele kvaliteedinäitajale vastavas mereseires, alalises mereväelises kohalolekus (*naval presence*) oma merealadel ning seeläbi eelhoiatuse ja vajadusel adekvaatse ning proportsionaalse reaktsiooni tagamises merel ja merelt lähtuvate ohtude vastu (Sepper, 2016). Mereolukorratedlikkuse arenguvõimaluste uurimine on meresõjaliselt aktuaalne ka põhjusel, et tegemist on „Eesti julgeolekupoliitika alustes“ (Riigikogu, 2017) ja „Riigikaitse arengukavas“ (Kaitseministeerium, 2017b) mainitud eelhoiatuse ühe komponendiga. Magistritöö riigikaitsealist aktuaalsust rõhutab tööle detsembris 2017 määratud Kaitseministeeriumi kaitsealaste magistritööde stipendium (Kaitseministeerium, 2017a).

Sisejulgeolekualaselt (merelise julgeoleku (Laanemets, 2015, lk 142-144, 156)) **seisneb magistritöö aktuaalsus** samuti Eesti geograafilises asukohas Läänemere rannikul. 2030. aastaks eeldatakse Läänemere laevaliikluse kahekordistumist võrreldes 2015. aastaga. Igal aastal veetakse mööda Läänemerd üle 500 miljoni tonni lasti. Läänemere sadamate vahelistel mereteedel kurseerib üle 50 reisiparvlaeva. Eriti tihe liiklus kulgeb Soome lahel: kitsukesel ja madalal lahel liiguvad laevad nii põhja ja lõunasse kui ka itta ja läände. (Siseministeerium, 2015, lk 115) Tihe laevaliiklus kätkeb endas kõrgendatud väljakutset piiride valve teostamiseks, täpsemalt ebaseaduslike piiriületuste ja piiriülese kuritegevuse ennetamiseks ja tõkestamiseks territoriaal- ja sisemerel, majandusvööndi õigusrežiimi tagamiseks, veesõidukite Eestile kuuluvatesse vetesse sisenemise ja väljumise kontrollimiseks ning migratsioonijärelevalve teostamiseks (Siseministeerium, 2015, lk 115) ning samuti valmisolekuks merepääste ja reostustõrje teostamiseks. Mereolukorratedlikkus on kõigi eelmainitud tegevuste oluliseks aluseks. Reostustõrje osas näevad Eesti julgeolekupoliitika alused muuhulgas ette, et reostuse võimalikult varajaseks avastamiseks ja põhjustaja tuvastamiseks tuleb parandada merereostuse kaugseiret, sealhulgas lennuvahenditelt tehtavat seiret (Riigikogu, 2017, lk 18). Keskkonnakaitsealasel on mereolukorratedlikkus üheks aluseks „Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030“ meetme „Seire ja järelevalve tõhustamine kalavarude ökosüsteemipõhise majandamise tagamiseks ja kalapüügiga kaasnevate mõjude vähendamiseks“ ning eesmärgi „Tagada elanike turvalisus ning kaitse nende julgeolekut ohustavate riskide eest“ mõõdikus „piisav kaugsensoorne vaatlustihedus reostuse avastamiseks intensiivse laevaliiklusega alal“ toodu saavutamiseks (Keskkonnaministeerium, 2007, lk 31, 44). Magistritöö eesmärgi saavutamisel on töö sobilik kasutamiseks ühe sisendina „Siseturvalisuse arengukava 2015 – 2020“ alaeesmärgi „Tõhusam piirihaldus“ poliitikainstrumenti nr. 1 „Riigipiiri valvamise ja kaitsmise arendamine“ oodatavate tulemuste saavutamiseks nii riigikaitsealiste ülesannete täitmise tegevusjuhiste kui ka merevalvekeskuse arendamise ambitsioonide osas (Siseministeerium, 2015, lk 122).

Eeltoodud mereolukorradeadlikkuse parendamise meresõjalised ning sisejulgeolekualased siirded on kooskõlas „Eesti julgeolekupoliitika aluste“ põhimõttega „*Eesti kontrollib ja kaitseb oma maismaaterritooriumi, territoriaalvesi ja piiriveekogusid ning õhu- ja küberruumi ja vastutab nende turvalisuse eest*“ (Riigikogu, 2017, lk 3) ning kattuvad „Eesti merenduspoliitika 2012–2020“ toodud ühtse ja jätkusuutliku seiresüsteemi arendamise vajadusega (Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium, 2012, lk 46).

Magistritöö **uudsus** seisneb mereolukorradeadlikkust süvitsi käsitlevate varasemate uurimistööde puudumises Eesti Vabariigis. Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudis on kirjutamisel magistritöö pealkirjaga „Merealade info integreerimise võimalused Eestis“ (Tammearu, 2018). Nimetatud töö eesmärgiks on selgitada võimalusi merealade info integreerimiseks Eestis ja pakkuda välja ettepanekud ühtse infovahetuse koostöömudeli väljatöötamiseks. Töö on fokuseeritud mereseirealase informatsiooni haldamisele ja selle integreerimisele Euroopa Liidu merendusvaldkonna ühise teabejagamiskeskonnaga (*Maritime Common Information Sharing Environment – CISE*) liitumise eesmärgil. Mereolukorradeadlikkuse mõistet on varasemalt lühidalt käsitletud TTÜ Eesti Mereakadeemia magistritöös „Eesti merejõudude ülesanded ja laevatüübid“ (Laanemets, 2015) ja Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku instituudi magistritöös „Soovitused mereturvalisust tagava riigilaevastiku ülesehituse muutmiseks Eesti näitel“ (Terve, 2011). Viimati on mereolukorradeadlikkusega seonduvat kajastatud 2016. aasta detsembris Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste rakendusuringute keskuse juures valminud uuringus „Eesti merejulgeolek“ (Murumets, 2016). Uuringus on lühidalt selgitatud mereolukorradeadlikkusega seonduvaid mõisteid ja tegevusi ning kaardistatud nimetatud valdkonnas esinevad laiemad puudused. Käesolev magistritöö on selle järeluurimise. Eelneva põhjal, soovib töö autor täita senise uurimistühimiku, hinnates, milleks ja kuidas mereolukorradeadlikkust luuakse ning selgitades, kuidas oleks võimalik parendada mereolukorradeadlikkuse loomist Eesti Vabariigis, teisisõnu pakkuda lahendusi varasemates, Eesti läbi viidud uuringutes (Terve, 2011; Murumets, 2016) tõstatunud probleemidele. Lisaks peab autor uudseks mereolukorradeadlikkuse uurimist Eesti merekaitsemudeli (Laanemets, 2015, lk 156) kontekstis ning ründava realismi (Mearsheimer, 2014) julgeolekuteoreetilises raamistikus.

Magistritöö **uurimisprobleem** on püstitatud järgmise küsimusena: Kuidas on võimalik parendada mereolukorrateadlikkust Eesti Vabariigis? Uurimisprobleemi täpsustavad järgmised **uurimisküsimused**:

1. Millised on julgeolekuteoreetilised põhjendused Eesti Vabariigis mereolukorrateadlikkuse loomiseks?
2. Millised on mereolukorrateadlikkuse kujunemise üldtunnustatud alused?
3. Milline on mereolukorrateadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelil (Laanemets, 2015, lk 156)?
4. Millist teavet ja millistelt merealadelt Eesti riigiametid ja inspeksioonid vajavad?
5. Kuidas parendada mereolukorrateadlikkuse alase teabe kogumist ja jaotamist?

Magistritöö **eesmärk** on välja selgitada mereolukorrateadlikkuse parendussuunad. Eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgmised **uurimisülesanded**:

1. Analüüsida mereolukorrateadlikkuse kujunemist ning tähtsust Eesti Vabariigis julgeolekuteoreetilises kontekstis.
2. Analüüsida Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajadust merealadelt.
3. Analüüsida välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide mereolukorrateadlikkuse loomisega seotud dokumente.
4. Analüüsida mereolukorrateadlikkuse teoreetilist käsitlust ning empiiriliste uuringute tulemusi ja esitada ettepanekud mereolukorrateadlikkuse parendamiseks Eesti Vabariigis.

Magistritöö puhul on tegemist rakendust loova kvalitatiivse empiirilise uurimistööga. Töö **uurimisstrateegia** valikuks on juhtumiuuring (*case study*), mis on disainitud põimunud üksikjuhtumiuuringuna (*embedded single case design*) (Yin, 2014, pp. 49-56). Juhtumiuuringu läbiviimisel lähtub magistritöö autor Robert K. Yin käsitlusest, mille kohaselt on juhtumiuuring meetod, õppimaks keerukast juhtumist, tuginedes antud juhtumi kõikehõlmavale mõistmisele, mis on saadud ulatuslikult kirjeldades ja analüüsides juhtumit tervikuna ja tema kontekstis (Yin, 2014, p. 16). Juhtumiuuringu kontekstiks on Eesti merekaitsemudel (Laanemets, 2015, lk 156), juhtumiks mereolukorrateadlikkuse loomine ning uurimisobjektideks ja subjektideks on mereolukorrateadlikkuse teoreetilised allikad, regulatsioon ja mereseire korraldamisega tegelevad ametkonnad ja teenistujad.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse **andmekogumise meetoditena** dokumendianalüüsi (Flick, 2009, pp. 255-262), küsitlust (Fink, 1995, pp. 60-67; Jansen, 2010) ja ekspertintervjuud (Flick, 2009, pp. 165-169). Dokumendianalüüsiks vajalikud teoreetilised ning regulatiivsed

alusmaterjalid on pärit avalikest allikatest. Küsitluse, dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude valimiteks on **eesmärgistatud valimid** (*purposive sampling*) (Teddlie & Yu, 2007, p. 80; Neuman, 2011, pp. 267-268; Babbie, 2013, pp. 128-129). Küsitluste puhul on valimiks Eestis merealadelt teavet vajavad riigiametid ja inspeksioonid, dokumendianalüüsi valimiks võõrriigid ja rahvusvahelised organisatsioonid vastavalt lisale 4 ning ekspertintervjuude puhul Eestis mereseirega tegelevate ametkondade (Politsei- ja Piirivalveamet, Veeteede Amet, Kaitsevägi) mereseire korraldamisega tegelevad teenistujad ja merejulgeoleku uurimisega seotud teadlased.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. **Esimene peatükk** selgitab Eesti Vabariigis mereolukorradeadlikkuse loomise julgeolekuteoreetilisi aluseid, mereolukorradeadlikkuse ajaloolist kujunemist ja selle rolli Eesti merekaitsemudeli kontekstis. **Teine peatükk** kaardistab Eesti riigiametite ning inspeksioonide vajadust mereolukorradeadlikkuse järele, võrdleb välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide valimi mereolukorradeadlikkuse loomist käsitlevaid dokumente ning toob välja Eestis mereseirega tegelevate ametkondade ekspertide ja merejulgeoleku uurimisega seotud teadlastega läbi viidud intervjuude tulemused, tegemaks kindlaks organisatsioonilisi/institutsioonilisi aspekte, mis pärsivad mereolukorradeadlikkuse parendamist. Peatüki lõpuosas on analüüsitud-sünteesitud uurimistulemuste põhjal mereolukorradeadlikkuse parendamise võimalusi ja esitatud rakendusettepanekud valdkonna arendamiseks Eesti Vabariigis.

Magistritöö autor tänab kõiki, kes aitasid kaasa käesoleva töö valmimisele. Autori eriline tänu kuulub juhendajatele, Ott Laanemetsale ja Ramon Loikile nende toetuse, panustatud aja ja väärtuslike nõuannete eest. Samuti tänab autor Kaitseministeeriumit magistritöö stipendiumiga toetamise eest.

1. MEREOLUKORRATEADLIKKUSE LOOMISE JULGEOLEKUTEOREETILISED PÕHJENDUSED JA KUJUNEMISE ALUSED

Käesoleva magistritöö esimene peatükk selgitab Eesti Vabariigis mereolukorradeadlikkuse loomise julgeolekuteoreetilisi aluseid, mereolukorradeadlikkuse ajaloolist kujunemist ja selle rolli Eesti merekaitsemudeli (Laanemets, 2015, lk 156) kontekstis. Seeläbi on loodud töö teoreetiline raamistik uurimisinstrumentide disainimiseks ning uurimistulemuste analüüsiks.

1.1. Mereolukorradeadlikkuse loomise julgeolekuteoreetilised põhjendused Eesti Vabariigis

Mõtestamaks lahti mereolukorradeadlikkuse loomise julgeolekuteoreetilisi põhjendusi Eesti Vabariigis kaalus autor magistritöö julgeolekuteoreetilise raamistikuna realismi, liberalismi ning konstruktivismi paradigmat sisaldavate teooriate käsitlusi. Kui varasemad valdkondlikud uurimistööd on püüdnud selgitada mereolukorradeadlikkuse loomist Eestis ennekõike Eesti enda julgeolekupoliitiliste lähtekohtade ning NATO kollektiivkaitse kaudu, siis käesolevas magistritöös selgitab autor mereolukorradeadlikkuse loomist lähtuvalt eelmainitud ajendiks olevatest välistest mõjuteguritest, ennekõike Venemaa Föderatsiooni käitumisest. Liberalismi ja liberaalset institutsionalismi on julgeolekuteoreetilise raamistikuna edukalt kasutatud NATO laienemise ja üldise toimimise kirjeldamiseks (Walt, 1998, pp. 29, 32), kuid selles sisalduv optimism rahvusvahelises poliitikas toimuva koostöö, demokraatia ja inimõiguste osas (Morgan, 2016, pp. 31-34) ei sobi kirjeldama Venemaa Föderatsiooni käitumist viimasel kahel kümnendil. Konstruktivismi tugevuseks on rahvusvaheliste organisatsioonide oluline ja iseseisev roll rahvusvahelistes suhetes (Barnett & Finnemore, 2004, pp. 2-12; Slaughter, 2011, p. 5), mis võib sobida teoreetilise raamistikuna selgitamiseks mereolukorradeadlikkuse loomist Euroopa Liidu ja NATO raames. Konstruktivismi põhimõtete kasutamise nõrkuseks on sotsiaalselt konstrueeritud tähendused. Igasugune oht riigi julgeolekule on seega ainult normide, väärtuste ja identiteedi küsimus. (Agius, 2016, p. 79) Võrreldes eeltoodud teooriatega sobib käesoleva magistritöö julgeolekuteoreetiliseks raamistikuks enam realismi paradigmas sisalduv ründava realismi (Mearsheimer, 2014) teooria. Kui Eesti geopoliitilisest asukohast lähtuva julgeolekuolukorra kirjeldamiseks võiks sobida ka Samuel P. Huntingtoni käsitus tsivilisatsioonide kokkupõrkest ja sellekohasest Eesti asukohast „murdejoonel“ (Huntington, 1999, lk 38-39, 202-205), siis ründava realismi kasutamise tugevuseks võrdluses ülejäänud realismi paradigmagaga on asjaolu, et selle kohaselt on võimalik riikidevaheline koostöö ja liitude moodustamine (Mearsheimer, 2014, p. 33) ning selle viis põhieeldust koos

Julgeolekudilemmaga võimaldavad selgitada tervikuna Venemaa Föderatsiooni mere(sõja)liste ambitsioonide kogumit. Ründava realismi kasutamise teatavaks nõrkuseks võib pidada asjaolu, et selle kohaselt on riigid peamised iseseisvad toimijad (Mearsheimer, 2014, p. 18) ja seega omab piiranguid merekeskkonnas tegutseda võivate kuritegelike gruppide tegevuse mõtestamisel. Tegemist ei ole siiski kriitilise piiranguga, kuna, tuginedes Riigikogu poolt heaks kiidetud „Eesti julgeolekupoliitika alustele 2017“, Kaitsepolitsei ameti aastaraamatutele ning Välisluureameti väljaandele „Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas“, ei kujuta ükski organiseeritud kuritegelik grupp Eesti Vabariigile eksistentsiaalset ohtu, küll aga võib selline oht sõjalise jõu kasutamise näol lähtuda riigi, täpsemalt Venemaa Föderatsiooni tegevustest. (Teabeamet, 2016, lk 14; Teabeamet, 2017, lk 43; Riigikogu, 2017, lk 4; Välisluureamet, 2018, lk 18)

Käesolev alapeatükk annab eeltoodud kaalutlustest tulenevalt esmalt ülevaade realismi paradigmas sisalduvast ründava realismi teooriast, selle viiest põhieeldusest ning kaasnevast julgeolekudilemmast (Mearsheimer, 2014, pp. 29-37). Järgnevalt on kirjeldatud Eesti geopoliitilist asukohta ning sellest lähtuvaid mõjusid Eesti merekaitsele. Geopoliitilisest asukohast lähtuvast ohupildist tulenevalt on analüüsitud seejärel Venemaa Föderatsiooni merelisi ambitsioone ja selle doktrinaalseid aluseid ründava realismi teooria raamistikus.

1.1.1. Ründav realism rahvusvahelistes suhetes

Realism on üheks levinuimaks ning vanimaks julgeolekuteooriaks, ulatudes ajas Vana-Kreeka klassikalisse ajajärku viiendal sajandil eKr, mil Kreeka ajaloolane Thukydides nägi Ateena ja Sparta linnriikide vahelise sõja põhjusena Ateena järjest kasvavat võimu (Labs, 1997, p. 1; Glaser, 2016, p. 14). Realismi filosoofilised alused on leitavad Machiavelli, Hobbesi ja Rousseau töödes (Doyle, 1997, pp. 41-48). Realism on julgeolekuteoreetiline paradigma, mis jaotub mitmeks teooriaks, mille puhul on läbivad neli põhieeldust: riigid, mitte isikud või rahvusvahelised organisatsioonid, on rahvusvahelises poliitikas põhilised toimijad; rahvusvaheline süsteem on anarhiline ning selles puudub riikidest kõrgem institutsioon; rahvusvahelise süsteemi toimijad (riigid) käituvad ratsionaalselt, maksimeerides enda huvisid; kõik riigid ihkavad võimu, et säilitada oma eksistents (Wohlforth, 2010, pp. 132-134). Autori käesoleva alapeatüki sissejuhatuses põhistatud hinnangul sobib magistritöö teoreetilise raamistikuna kasutamiseks enim John J. Mearsheimeri ründava realismi teooria (Mearsheimer, 2014). Vaadates eelnevas alapeatükis toodud selgitusi rannikuriigi vajadusest mereolukorradeadlikkuse järele, sobituvad ka need ajendid enim ründava realismi põhieeldustega.

Mearsheimeri hinnangul põhineb realism kolmel tuumikprintsibil, mis suuresti ühtivad realismi üldlevinud põhieeldustega: esiteks, riigid on peamised tegutsejad rahvusvahelises süsteemis; teiseks, riikide käitumist suunavad enamjaolt välised tegurid, mitte nende sisemised protsessid; kolmandaks, riikide käitumist juhivad kaalutlused võimu saavutamisest ning riigid võistlevad omavahel võimu saavutamise nimel. (Mearsheimer, 2014, p. 18) Mearsheimeri käsitluse kohaselt on rahvusvaheline poliitika olnud alati halastamatu ning ohtlik tegevus ning tõenäoliselt jääb selliseks. Kuigi suurvõimude vahelise konkurentsi intensiivsus on ajas muutuv, jäävad suurvõimud alati üksteist kartma ning üksteisega võimuvõitlusesse. Iga riigi ülimaliks eesmärgiks on maksimeerida oma võimu (Labs, 1997, p. 1), mille kasv saab tulla ainult teiste riikide võimu vähenemise arvelt. Riigi ülimaliks eesmärgiks on saada hegemooniks – ainsaks suurvõimuks rahvusvahelises süsteemis. (Mearsheimer, 2014, p. 2) Riigid mitte ainult ei ürita saavutada oma võimu kasvu teiste riikide arvelt, vaid takistada teisi kasvatamaks nende võimu. Seetõttu üritavad suurvõimud kaitsta jõudude senist tasakaalu, kui mõni teine suurvõim on tugevnenemas, kuid samas pöörata jõudude tasakaalu enda kasuks, kui neil tekib selleks võimalus. (Mearsheimer, 2014, p. 3) Riikide sellist käitumist ning hirmu teiste riikide kavatsuste ees põhjustavad kolm rahvusvahelise süsteemi eripära: esiteks keskse, riikidest kõrgema institutsiooni puudumine, mis kaitseks neid teineteise omavoli eest; teiseks asjaolu, et riikidel on alati teatav võime sõjaliseks rünnakuks; kolmandaks asjaolu, et riigid ei saa kunagi olla täiesti kindlad teiste riikide kavatsustes. (Mearsheimer, 2014, p. 3) Ründava realismi kohaselt esineb riikidevahelises süsteemis harva *status quo* võimujaoitust, sest süsteem tekitab riikidele ajendeid, otsimaks võimalusi, kasvatamaks oma võimu teiste riikide arvelt juhul, kui saavutatav võimu kasv kaalub üles selleks tehtavad kulutused (Mearsheimer, 2014, p. 21). Ründav realism on peamiselt kirjeldava iseloomuga teooria. See selgitab, kuidas suurvõimud on minevikus käitunud ning kuidas need tõenäoliselt tulevikus käituvad. Samas on tegemist ettekirjutusliku (*prescriptive*) teooriaga, sest riigid peaksid käituma selle põhimõtete kohaselt, kuna tegemist on parima viisiga ohtlikus maailmas ellujäämiseks. (Mearsheimer, 2014, p. 11)

Ründav realism põhineb viiel fundamentaalsel eeldusel (Mearsheimer, 2014, pp. 30-32):

1. Rahvusvaheline süsteem on anarhiline tähenduses, et see koosneb iseseisvatest riikidest ning selles puudub nendest kõrgemal seisev institutsioon (Dickinson, 1916, pp. 149-153; Art & Jervis, 1973, pp. 10-32; Waltz, 1979, pp. 102-128; Milner, 1991, pp. 67-74; Labs, 1997, pp. 4-5; Lee, 2002, p. 202; Mearsheimer, 2014 pp. 30-31).

2. Suurvõimudel on alati teatavad sõjalised võimed, mistõttu on neil võimalik üksteist kahjustada või hävitada. Riigi võim on üldiselt mõõdetav tema kasutada oleva relvastuse põhjal, kuid teoreetiliselt võivad riigi elanikud relvastuse puudumisel kasutada teise riigi elanikkonna ründamiseks oma käsi ja jalgu. (Mearsheimer, 2014, pp. 30-31)
3. Riigid ei saa kunagi olla kindlad teiste riikide kavatsuste osas. Ükski riik ei saa olla kindel, et teine ei kasuta oma sõjalisi võimeid ründamiseks. Rünakuks võib olla mitmeid erinevaid põhjuseid ning riigid ei saa olla kindlad, et ükski teine riik ei ole nendeks motiveeritud. (Schweller, 1996, pp. 101-108; Donnelly, 2000, pp. 63-64, 110-111; Lee, 2002, p. 204; Mearsheimer, 2014, pp. 30-31)
4. Suurriikide peamiseks eesmärgiks on ellujäämine. Täpsemalt – riigid püüdnud oma territoriaalse terviklikkuse ning sõltumatu sisepoliitika säilitamise poole. Ellujäämine on teistest eesmärkidest kõrgem, sest on vähetõenäoline, et vallutatud riik oleks suuteline püüdnud ühegi teise eesmärgi suunas. (Till, 2012b, p. 180; Mearsheimer, 2014, p. 31).
5. Suurvõimud on oma tegevustes ratsionaalsed. Nad on teadlikud ümbritsevast keskkonnast ning mõtlevad strateegiliselt, kuidas selles ellu jääda. Nad võtavad arvesse teiste riikide võimalikke kavatsusi ning seda, kuidas nende käitumine mõjutab riikide endi ellujäämise strateegiaid. Riigid kaalutlevad nii oma tegevuste lühiajalisi kui ka pikaajalisi tagajärgi. (Labs, 1997, p. 12; Mearsheimer, 2014, p. 31)

Need viis põhilist eeldust viivad riikide kolme peamise käitumismustrini: hirm, iseseisev tegutsemine (*self-help*) ja võimu maksimeerimine (Mearsheimer, 2014, p. 32). Riikide iseseisval tegutsemisel põhinev käitumine ei välista liitude loomist, kuid liidud on ennekõike ajutise iseloomuga ning esialgne liitlane võib osutada hilisemaks vastaseks ning vastupidi (Walt, 1987, pp. 148-149; Mearsheimer, 2014, p. 33). Julgeolekudilemma olemuseks on, et meetmed, mida riik võtab kasutusele enda julgeoleku suurendamiseks võivad vähendada teiste riikide julgeolekut. Üldlevinud teadmine on, et parim kaitse on rünnak ning seetõttu toimub pidev võidurelvastumine ning konkurents oma julgeoleku suurendamise nimel. Kuniks riigid tegutsevad anarhilises rahvusvahelises süsteemis, ei ole võimalik julgeolekudilemmast väljuda. (Herz, 1951, p. 157; Mearsheimer, 2014, pp. 29-37). Selliselt tekib tsükkel strateegiliste väljakutsete esitamisest ning vastumeetmete rakendamisest, mis võib kontrolli alt väljudes viia sõjategevuse puhkemiseni. (Rubel, 2012, p. 157)

Ründava realismi kohaselt toimub riikide vaheline võimuvõitlus kaalutletud agressioonina. Riigid ei kiirusta võitlusesse, kui tulemuseks võib olla kaotus või Pürrose võit. Suurvõimud kaalutlevad enne rünnakut, milline on hetkel jõudude tasakaal ning kuidas teised riigid reageerivad nende tegevusele. Arvesse võetakse agressiooni võimalikud kulud ja riskid võrdluses tõenäoliste tuludega. Kui viimased ei kaalu üles kulusid ja riske, jääb riik ootama soodsamat võimalust. (Labs, 1997, pp. 4-5, 11; Mearsheimer, 2014, p. 37) Riikide hirm teineteise ees tuleneb asjaolust, et nad kõik omavad teatavat sõjalist ründevõimet ning ükski riik ei saa kunagi olla täiesti kindel, et mõni teine riik ei kavatse seda nende vastu kasutada. Kuna riigid tegutsevad anarhilises süsteemis, kus puudub kõrgem korrahoija, siis võimendub selline hirm veelgi. Mida suuremat võimu riik omab, seda suurem on selle vastaste hirm. (Mearsheimer, 2014, p. 43) Ründav realismi kohaselt võivad riigid püüelda mitte otseselt julgeolekualaste, vaid ka muude, ennekõike majanduslike eesmärkide poole. Tugevam majandus tähendab riigile suuremat jõukust, mis kaudselt suurendab riigi julgeolekut, olles aluseks riigi sõjalisele tugevusele. (Viner, 1948, passim; Mearsheimer, 2014, p. 46)

1.1.2. Geograafilise asukoha mõju Eesti merekaitsele

Eesti mereala pindala on kokku ligikaudu 36 500 km², millest majandusvöönd moodustab ligikaudu 11 300 km² ehk peaaegu ühe kolmandiku (Martin, 2012, lk 8-9). Territoriaalmere pindalaks koos sisemerega on seega ligikaudu 25 200 km². Eestil on 3794 km rannajoont ja territoriaalmere piiri pikkus on 767 km. Eesti omab merepiiri (territoriaalmere piir) Venemaa Föderatsiooni ja Läti Vabariigiga ning majandusvööndi piiri lisaks eeltoodutele Soome Vabariigi ja Rootsi Kuningriigiga. Maismaapiiri moodustavad 338,6 km pikkune Venemaa Föderatsiooni ja Eesti Vabariigi vaheline ajutine kontrolljoon ning Eesti ja Läti vaheline riigipiir (Euroopa Liidu sisepiir) pikkusega 343 km, tehes maismaapiiride kogupikkuseks 681,6 km. (Siseministeerium, 2015, lk 115) Umbes 60% Eesti impordist ja ekspordist toimub meritsi. Eesti merealade laevateede kogupikkus on 1700 km, kusjuures rahvusvahelise tähtsusega laevateed (HELCOMi laevateed) moodustavad sellest üle poole (950 km). Eestis on 27 aktiivselt tegutsevat kaubasadamat. Olulisimad neist on ASile Tallinna Sadam kuuluvad Muuga ja Paldiski Lõunasadam ning eraomandis olevad Sillamäe, Kunda, Pärnu ja Paldiski Põhjasadam. (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2012) Märkimisväärne on asjaolu, et Läänemeresel tegeleb elukutselise kalapüügiga 2070 eestimaalast, mis asetab meid selles arvestuses Läänemere-äärsete Euroopa Liidu riikide hulgas Poola järel teisele kohale (HELCOM, 2014).

Rannikuriigina peab Eesti arvestama mere julgeolekualaste omadustega. Merd on tihti kirjeldatud kui kaitsebarjääri, mis on viinud arvamiseni, et riigid, mis on oma võimalikest vastastest merega

eraldatud, on kuidagi kaitstumad, kui need riigid, mis ei ole. „Vee peatavast jõust“ räägib oma raamatus „*The Tragedy of Great Power Politics*“ korduvalt ka Mearsheimer (Mearsheimer, 2014, pp. 41, 77, 81, 126-127, 136, 157, 170, 237, 247, 264, 321, 332, 442, 460). Ajaloost nähtub aga vastupidist. Nicholas Rodger on toonud välja, et 1066. ja 1485. aastate vahel rünnati Inglismaad edukalt üle mere kaheksal korral, millest ta järeldas: „Meri on lai kiirtee, lihtsam ja kiirem kui maismaateed, seda kuni kaasajani ja ei paku mingisugust kaitset neile, kes ei ole õppinud seda kasutama“ (Rodger, 2004, ref Speller, 2014, p. 23). Admiral Sergei Gorškov pani veelgi enam rõhku merelt jõukuvamise operatsioonidele, tuletades oma lugejatele meelde, et Teise maailmasõja jooksul toimus 600 sellist operatsiooni – keskmiselt üks operatsioon kolme päeva kohta. Tema hinnangul võttis sellistest operatsioonidest osa 18 000 laeva ning enamik nendest operatsioonidest olid edukad (Gorshkov, 1979, p. 219).

Geograafia omab merejulgeolekule märkimisväärset mõju. Mandrite ja saarte asetus, vee sügavus, rannikumoodustiste ning väinade olemasolu tähendab, et maismaa geograafia kujundab sõjategevust merel. Geograafia mõjud suurenevad rannikuvööndis. Meresõjaliselt tähistab mõiste „rannikuvöönd“ (*littoral*) mitte ainult rannajoone lähistel asuvaid merealaid, vaid kogu mereala, millelt on võimalik projitseerida jõudu vastase ranniku ja sisemaa vastu (Vego, 2003, p. 7). Rannikuriigid – ka need, millel puuduvad merejõud – võivad samas geograafiat ära kasutades projitseerida rannikuvööndis jõudu maalt merele seal toimuva mõjutamiseks. (Kraska, 2011, p. 20) Operatsioonilisest vaatepunktist on laevastikuüksuse ülema jaoks tähtsusetu, kas rannikuriik deklareerib välisriigi sõjalaevadele piiranguid oma seaduslikult piiritletud majandusvööndis või deklareerib sama riiki õigust reguleerida võõrriikide sõjalisi tegevusi ühepoolselt deklareeritud 200 meremiilise ulatusega territoriaalmeres. Potentsiaalsed piirangud tema operatsioonidele ja mobiilsusele on sisuliselt samad. (Kraska, 2011, p. 20)

Tegevus rannikuvööndis esitaks keerukaid väljakutseid liitlaste võimalikele lähetusoperatsioonidele. Rannikuvöönd on tihedasti täidetud ruum, kus on ohtralt neutraalsete riikide ja liitlaste laevu, naftaplatvorme, poisid, mereaju, saari, madalikke ja keerulise profiiliga merepõhja. Seal tegutsevad sõjalaevad jäävad vaenlase lennukite ja maismaal baseeruvate laevavastaste raketide tegevusulatusse ning võivad kohtuda kiirete ründelaevade, rannikuallveelaevade ja miiniväljadega. Lühikeste vahemaade tõttu on rünnakud äkilised ja ootamatud, tulevad etteaimamatust suunast ning nõuavad viivitamatut reageerimist. Veealade kitsus ja madalus ei lase suurtel pealveelaevadel ja allveelaevadel sageli takistamatult manööverdada. Tihtipeale on piirangud õhuruumis samasugune proovikivi lennukite jaoks. (Till, 2012a, lk 378) Hoolimata laevade jõuseadmete arenemisest, sealhulgas

tuumajõuseadmete kasutuselevõttust, täiustatud sensorite arendamisest ning sadade või isegi tuhandete miilide tulelatuses relvade kasutuselevõttust, leiab enamik meresõjalisi tegevusi tulevikus aset kalda suhtelises läheduses (Vego, 2003, p. XV). Sõltumata merealade kontrollimise keerukusest rannikuvööndis, mõjutavad sellealased püüdlused otseselt julgeolekuolukorda maismaal. Nagu Charles Callwell enam kui sajand tagasi välja tõi, on maaväel raske tunda ennast kindlalt rannikul, kui temaga külgneb mereala, mida valdab vastase merevägi (Callwell, 1905, *passim* ref Speller, 2014, p. 129).

Kui võtta arvesse, et Eesti merelist julgeolekut mõjutavad lisaks käesoleva alapunkti alguses loetletud neljale ühise merepiiriga riigile laiemalt kõik Läänemere riigid, on tulemuseks kaheksast riigist koosnev loetelu. Eesti julgeolekupoliitika aluste (2017) kohaselt on Eesti julgeoleku tagatiseks liikmelisus Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonis (NATO) ja Euroopa Liidus ning tihe koostöö liitlaste ja teiste rahvusvaheliste partneritega (Riigikogu, 2017, lk 3). Läänemere riikidest kuulub lisaks Eestile NATO-sse viis riiki (Läti, Leedu, Poola, Saksamaa, Taani) ja Euroopa Liitu seitse riiki (lisaks eeltoodutele Rootsi ja Soome). Ainus riik regioonis, mis jääb väljapoole Eesti julgeoleku tagatiseks olevat julgeolekuarhitektuuri on Venemaa Föderatsioon. Tegemist on ainukese riigiga, mille puhul Teabemeti väljaanded „Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas“ (2016, 2017) näevad võimalust sõjalise jõu kasutamiseks Eesti vastu (Teabemet, 2016, lk 14; Teabemet, 2017, lk 43). Sõjalise jõu kasutamise puhul oleks väär eeldada, et sellest jääks kõrvale Balti laevastik ja et jõu kasutamisel ei oleks merelist mõõdet. Balti laevastikust lähtuvale võimalikule ohule on kirjutises „Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas 2016“ viidanud Teabemet, tuues välja, et Venemaa võib poliitilise olukorra pingestudes kasutada Balti laevastikku laevaliikluse häirimiseks ning jõudemonstratsioonideks Eesti ranniku läheduses. Kuigi sellise stsenaariumi käikumineku tõenäosus on väike, võib Venemaa tõsise kriisi korral üritada Balti laevastikku kasutada Eesti sadamate blokeerimiseks ja liitlaste konvoide liikumise takistamiseks. Teoreetiliste halvimate sõjaliste stsenaariumide korral võidakse üritada Balti laevastikku kasutada Eesti sadamate osaliseks hõivamiseks, tulelöökideks Eesti territooriumile ja piiratud meredessandiks. (Teabemet, 2016, lk 15)

Mõistmaks laiemalt Venemaa ajaloolist praktikat sõjalaevastiku kaasamises relvakonfliktidesse, on oluline teadmine, et Venemaa sõjalaevastik ei võtnud osa ainult kahest Venemaa poolt Esimesele maailmasõjale eelnenu 200 aasta jooksul peetud 33 sõjast – 1849. aasta Ungari sõjaretk ning 1877-79 Akhaltekinski ekspeditsioonid. (Gorshkov, 1979, p. 69) Hilisemalt ei ole sõjalaevastik vahetult osalenud ainult Tšetšeenia sõdades. Sõjalaevastiku kaasamise igasuguse relvakonflikti korral muudavad tõenäoliseks Vene (mere)sõjalises mõtlemises juurdunud pikaajalised

ühendoperatsioonide traditsioonid. Musta mere rannakaitseülem ning hilisem Nõukogude sõjalaevastiku ülema asetäitja admiral Ivan Ludri (sünnijärgselt Johan Ludri, eestlane) väljendas juba 1927. aastal seisukohta, et laevastikul ei ole Punaarmees iseseisvat missiooni. Sõjalaevastik saab ja peab läbi viima iseseisvaid operatsioone, kuid seda armee juhtkonna poolt seatud ülesannete raames. (Ludri, 1927, ref Zysk, 2012, p. 115) Veel 1990. aastal tõdes Nõukogude sõjalaevastiku ülem admiral Vladimir Tšernavin, et idee laevastikust kui „pelgalt armee abistajast“ ei ole kuskile kadunud (Кокочин, 1995, стр. 157). Kui jätta kõrvale Tšernavini väljendatud emotsionaalne aspekt, omas Ludri idee meresõjalises mõtlemises selgelt innovaatilist mõju ja see põhistati Punalaevastikus 1930. aastatel toimunud põhjaliku doktriiniloome käigus määrustikkesse toodud ühendoperatsioonide näol. Merejõudude 1930. aasta määrustik (*Боевой устав ВМС РККА 1930 г.* – BU-30) oli esimeseks doktrinaalseks dokumendiks, milles toodi välja mere- ja maavägede ühisoperatsioonide alused. 1937. aasta merejõudude ajutises lahingmäärustikus (*Временный боевой устав Морских сил РККА 1937 г.* – BUMS-37) kirjeldatud kaheistkümnelt eri liiki merelise operatsiooni hulka kuulusid merelised operatsioonid maavägede tiibade toetamiseks. (Vego, 2009, p. 12) Sellest alates on ühendoperatsioonid olnud Vene (mere)sõjaliste tegevuste orgaaniliseks osaks. Lisaks muudele kaalutlustele on Eesti NATO riigina konflikti korral ohuks Venemaa vabale juurdepääsule maailmamerele ja regionaalselt ohuks merelisele ühendusele Kaliningradiga. Mahan nentis juba 1900. aastal, et Venemaa „ei või iial jääda rahule selle puuduliku ja poliitiliselt sõltuva juurdepääsuga merele, mida pakuvad talle Läänemeri ja Must meri“ (Mahan, 1900, p. 117 ref Gorškov, 1979, p. 13 ref Till, 2012a, lk 161), ning tegelikult ongi Venemaa juhid Peeter Suurest kuni Stalinini üksteise järel taibanud, milliseid hiigelsuuri probleeme seab nende ette mereline geograafia – ja nad on kindlalt otsustanud selle suhtes midagi ette võtta. (Till, 2012a, lk 161) Ei saa ka unustada, et vähemasti osa Venemaa mere(sõja)lisi mõtlejaid näeb Eesti alasid ajaloolise Venemaa osana. Ka admiral Gorškov nägi Põhjasõja tulemustes Peeter Suure poolt aluse pandud laevastiku osalusel toimunud hiilgavat võitu, mis võimaldas venemaalastel saada tagasi neilt sajandeid tagasi hõivatud väljapääsu Läänemerele. (Gorshkov, 1979, p. 66)

Lisaks teistest riikidest lähtuvatele, sõjalistele ohtudele, esinevad merel mittesõjalised julgeolekuohud. Eesti julgeolekupoliitika alused toovad turvalisuse ja põhiseadusliku korra kaitse osas välja sellised merekeskkonnas esineda võivad ohud, nagu ebaseaduslik ränne, piiriülene kuritegevus ja terrorism (Riigikogu, 2017, lk 13). Elukeskkonna kindluse osas nähakse ühe ohuna merereostust. Merereostuse vältimise vahendina nähakse koostöös teiste riikidega laevaliikluse juhtimise ja seiresüsteemide arendamist Läänemeres, esmajoones Soome lahel. Reostuse võimalikult varajaseks avastamiseks ja põhjustaja tuvastamiseks nähakse vajadust parandada merereostuse

kaugseiret, sealhulgas lennuvahenditelt tehtavat seiret. (Riigikogu, 2017, lk 17-18) Samu ohte on tähtsustatud Siseturvalisuse arengukavas (Siseministeerium, 2015, lk 46-47, 49, 58, 83-85, 99, 108, 111). Lisaks on alaeesmärgi „Tõhusa päästevõimekuse tagamine“ all toodud välja vajadus teostada merepäästet (Siseministeerium, 2015, lk 43, 46). Eesti keskkonnastrateegias aastani 2030 kordub viide reostusohule ning täiendavalt nähakse ohtu kalavarudele (Keskkonnaministeerium, 2007, lk 31, 44). Samas on Venemaa Föderatsiooni poolt kasutatavad hübriidsõja meetmed muutnud piiri sõjaliste ja mittesõjaliste, riiklike ja mitteriiklike ohtude vahel häguseks. Soome kaitseminister Jussi Niinistö on väljendanud vajadust uurida 2015.-2016. aasta talvel toimunud pagulaste Norra ja Soome idapiirile saabumise seoseid hübriidsõjaga (Tiessalo, 2017). Eestis on samal ajal tabatud Venemaa Föderatsiooni luureasutustega koostööd teinud salakaubavedajaid (Kaitsepolitseiamet, 2016, lk 16-19; Kaitsepolitseiamet, 2017, lk 15). Kuigi nimetatud tegevused on toimunud riikide maismaapiiridel, ei saa välistada sarnaseid hübriidsõja alaseid püüdlusi merekeskkonnas.

1.1.3. Venemaa merelised ambitsioonid ja merelise doktriini kujunemine ründava realismi teooria kohaselt

Eelneva alapeatüki põhjal järeltab autor, et peamiseks riigiks, mille tegevusest võib lähtuda vahetu oht Eesti Vabariigi (merelisele) julgeolekule on Venemaa Föderatsioon. Käesolevas alapeatükis analüüsib autor Venemaa Föderatsiooni merelisi ambitsioone ja selle doktriini kujunemist ründava realismi teooria raamistikus.

Venemaa Föderatsiooni mereline doktriin ja selle ellu viimiseks kehtestatud õigusaktid näevad julgeoleku kontekstis iseseisva toimijana riiki (Правительство Российской Федерации, 2010, стр. 3-4; Президент Российской Федерации, 2015; Президент Российской Федерации, 2017, стр. 5, 13). Sama vaadet on oma kirjutistes teiste hulgas edasi andnud Nõukogude Liidu laevastiku ülem aastatel 1956-1985 admiral Sergei Gorškov (Gorshkov, 1979) ning Venemaa Föderatsiooni mereväe ülemad aastatel 1997-2005 admiral Vladimir Kurojedov (Куроедов и Московенко, 2015, стр. 45-46) ja 2012-2016 admiral Viktor Chirkov (Чирков, 2015, стр. 48). Kui mereline doktriin toob välja vastandumise NATO-le (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 19-20) ning sellele viitab admiral Chirkov (Чирков, 2015, стр. 48), siis oluline on mõista, et Vene meresõjalises mõtlemises mõistetakse NATO-t kui „Ameerika Ühendriike ja selle liitlaseid“ (Gorshkov, 1979; Президент Российской Федерации, 2017, стр. 5, 13). Seega on Venemaa mereline doktriin ning mereline mõtlemine vastavuses **ründava realismi esimese põhieeldusega**, mille kohaselt on rahvusvaheline süsteem anarhiline tähenduses, et see koosneb iseseisvatest riikidest (Dickinson, 1916, pp. 149-153;

Art & Jervis, 1973, pp. 10-32; Waltz, 1979, pp. 102-128; Milner, 1991, pp. 67-74; Labs, 1997, pp. 4-5; Lee, 2002, p. 202; Mearsheimer, 2014 pp. 30-31). NATO-t nähakse ennekõike kui Ameerika Ühendriikide ümber moodustunud liitu, mis vastab Mearsheimeri tõdemusele, et riikide iseseisval tegutsemisel põhinev käitumine ei välista liitude loomist (Mearsheimer, 2014, p. 33).

Ründava realismi teiseks põhieelduseks on, et suurvõimudel on alati teatavad sõjalised võimed, mistõttu on neil võimalik üksteist kahjustada või hävitada, ning et riigi võim on üldiselt mõõdetav tema kasutada oleva relvastuse põhjal. (Mearsheimer, 2014, pp. 30-31) Sõjaliste võimete olulisust ning riigi julgeoleku sõltuvust sellest tuuakse esile Venemaa Föderatsiooni merelises doktriinis. Sellekohaselt mõistetakse meresõjalise tegevuse all riigi sihipärasest tegevust, hoidmaks ja loomaks maailmamerel sõjaliste meetoditega Venemaa Föderatsiooni rahvusliku julgeoleku (*национальная безопасность*) laiendamise ja realiseerimise jaoks soodsaid tingimusi (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 17). Rahvuslike huvide kaitse sõltuvus meresõjalistest võimetest on välja toodud merelise doktriini elluviimiseks kehtestatud õigusaktides (Правительство Российской Федерации, 2010, стр. 3-4; Президент Российской Федерации, 2017, стр. 5) ning seda on kinnitanud ka admiral Kurojedov artiklis „Venemaa rahvuslikud huvid maailmamerel“ (Куроедов и Московенко, 2015, стр. 45-46). Samad allikad toovad välja riigi (mere)võimu seose tema kasutada oleva relvastusega (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 5-6; Президент Российской Федерации, 2017, стр. 13). Muuhulgas sätestab mereline doktriin, et meresõjaline tegevus kuulub riigi kõrgeimate prioriteetide hulka. Venemaa Föderatsiooni peamiseks merelise potentsiaali moodustajaks ja aluseks ning üheks riikliku välispoliitika instrumendiks on sõjalaevastik. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 18) Admiral Gorškov on toonud välja, et laevastike tugevus oli üheks teguriks, mis aitas riikidel tõusta suurvõimude hulka, ning et ajalugu näitab, et riigid, mis ei omanud merejõude, ei suutnud pikka aega saada suurvõimuks. (Gorshkov, 1979, p. 59)

Venemaa Föderatsiooni mereline doktriin toob välja, et olulisimaks faktoriks suhetes NATO-ga jääb Venemaa Föderatsiooni vastuseis alliansi plaanidele selle sõjalise infrastruktuuri nihutamisele tema piiride suunas ning püüdlustele anda alliansile globaalset funktsiooni. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 20) Sama on Venemaa rahvuslike huvide kaitsmisel määravaks pidanud ka admiral Chirkov (Чирков, 2015, стр. 48). Lisaks ebakindlusele NATO kavatsuste osas näevad laevastikuadmiral Kurojedov ja esimese järgu kapten Moskovenko ohtu rahvusluse esilekerkimises uues rahvusvaheliste suhete dünaamikas. Erinevalt poliitiliselt ettemääratletud bipolaarsest maailmakorrast viib rahvuslus määramatuseni ning see omakorda selleni, et riigid kaotavad teineteise vastu usalduse. Selline olukord võib nende hinnangul viia bipolaarse maailmakorra taassünnini

eesmärgiga hoida kontrolli all riikide selliseid suhteid, kus vastastikuse jõu kasutamise oht muutub riikidevaheliste suhete krooniliseks elemendiks. (Куроедов и Московенко, 2015, стр. 46) Teisisõnu nähakse ohtu, et multipolaarse maailmakorraga kaasneb riikidevaheline usaldamatus ning sellest lähtuvalt tekib riikide vahel sõjalise jõu kasutamise oht. Eelnev ühtib **ründava realismi kolmanda põhieeldusega**, mille kohaselt riigid ei saa kunagi olla kindlad teiste riikide kavatsuste osas ja seega puudub kindlustunne, et teised riigid neid ei ründa. (Schweller, 1996, pp. 101-108; Donnelly, 2000, pp. 63-64, 110-111; Lee, 2002, p. 204; Mearsheimer, 2014, pp. 30-31)

Ründava realismi neljanda põhieelduse kohaselt on suurriikide peamiseks eesmärgiks ellujäämine. Täpsemalt püüdnud riigid oma territoriaalse terviklikkuse ning sõltumatu sisepoliitika säilimise poole. (Mearsheimer, 2014, p. 31) Venemaa Föderatsiooni merelises doktriinis toodud rahvuslikest huvidest maailmamerele on esmalt esile tõstetud just riigi suveräänsuse puutumatus ning suveräänsuse õiguste kasutamist puudutavad huvid. Nende huvide kaitsmisel ja kasutamisel nähakse ette riigi merelist potentsiaali moodustavate sõjajõudude osalust. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 3) Venemaa Föderatsiooni mereliste tegevuste arendamise strateegia aastani 2030 toob Venemaa Föderatsiooni rahvuslike huvide, suveräänsuse realiseerimise, mereliste tegevuste ja riigi julgeoleku tagamise ebapiisava sõjalise kaitstuse maailmamerele välja kui lahendamist vajava puuduse. (Правительство Российской Федерации, 2010, стр. 3-4)

Ründava realismi kolmanda põhieelduse juures toodud näited tähelepanu pööramisest NATO tegevusele ning bipolaarse maailmakorra muutumisest multipolaarseks kinnitavad lisaks seda, et Venemaa võtab arvesse teiste riikide võimalikke kavatsusi ning seda, kuidas teiste riikide käitumine mõjutab nende endi ellujäämise strateegiaid. See ühtib **ründava realismi viienda põhieeldusega**, et suurvõimud on oma tegevustes ratsionaalsed – nad on teadlikud ümbritsevast keskkonnast ning mõtlevad strateegiliselt, kuidas selles ellu jääda. (Mearsheimer, 2014, p. 31) Sama põhieeldusega ühtivad ka Venemaa Föderatsiooni rahvusliku merelise poliitika regionaalsed põhisuunad, mis võtavad arvesse ümbritsevast geopoliitilisest keskkonnast lähtuvaid mõjusid, milleks näiteks Atlandi regionaalsel suunal on ainult NATO-le orienteeritud tingimused ning rahvusvahelise julgeoleku tagamise mehhanismide ebatäiuslikkus. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 19) Teiste riikide kavatsustele tähelepanu pööramist on näha Venemaa Föderatsiooni meresõjaliste tegevuste alustes aastani 2030, milles on peamise ohuna Venemaa Föderatsiooni rahvuslikule julgeolekule maailmamerele nimetatud hulga riikide, ennekõike USA ja tema liitlaste, püüdlusi maailmamerele domineerimiseks ning nende eesmärki saavutada oma merevägede üleolekut. (Президент Российской Федерации, 2017, стр. 5) Kaalutletud vastuseks sellele on eesmärk mitte võimaldada

teiste riikide merevägedel saavutada sellist ülekaalu ja kindlustada Venemaa sõjalaevastiku positsiooni maailma juhtivate merevägede hulgas (Президент Российской Федерации, 2017, стр. 13). Sellises merelises võidurelvastumises sisaldub aga **julgeolekudilemma**, kus Venemaa püüdlused suurendada oma sõjalaevastiku võimsust vähendavad teiste riikide julgeolekut ning sunnivad neid omakorda enda merejõude tugevdama.

Lisaks viiele ründava realismi põhieeldusele joonistuvad Venemaa Föderatsiooni merelisest doktriinist ja selle elluviimiseks kehtestatud õigusaktidest ning Vene mereliste mõtlejate kirjatöödest välja kolm peamist riikide käitumismustrit: hirm, iseseisev tegutsemine, võimu maksimeerimine (Mearsheimer, 2014, p. 32). **Hirm**, ennekõike Ameerika Ühendriikide ja tema liitlaste merevõimu ees, on väljendatud ründava realismi kolmanda ja viienda põhieelduse juures toodud näidetes. **Iseseisev tegutsemine** väljendub merelises doktriinis toodud rahvusliku merelise poliitika põhimõtetes, mille hulka kuuluvad muuhulgas:

1. Piisava meresõjalise potentsiaali omamine ja selle efektiivne kasutamine vajaduse esinemisel riigi merelise tegevuse jõuga toetamiseks, Venemaa Föderatsiooni rahvuslikule julgeolekule merelistelt suundadelt lähtuvate ohtude kõrvaldamiseks, Venemaa Föderatsiooni piiride puutumatus tagamiseks.
2. Sõjalaevastiku hoidmine valmiduses, lahendamaks neile püstitatud ülesandeid ning samuti transpordi-, kalapüügi-, teaduslik-uurimis- ja erilaevastiku ning neid toetavate organisatsioonide mobilisatsioonivalmiduses hoidmine.
3. Laevameeskondade, meretranspordiettevõtete juhtkondade ning riiklike juhtorganite isikkoosseisu süsteemne väljaõpe sõjaaja tingimustes tegutsemiseks. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 5-6)

Võimu maksimeerimise suunast leiab samuti viiteid merelisest doktriinist. Räägitakse maailmamere omastamisest ja kasutamisest Venemaa Föderatsiooni kestliku arengu ning rahvusliku julgeoleku tagamise huvides ning maailmamere sõjaliste meetoditega rahvusliku julgeoleku laiendamise ja realiseerimise jaoks soodsate tingimuste loomisest. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 1, 17) Eelnev ei jää mõtteliselt kaugemale Nõukogude Liidu aegsest doktriinist, mis nägi muuhulgas ette globaalset seiresüsteemi, tagamaks võimalikult üheaegset rünnakut kõigi

Ameerika Ühendriikide ning NATO eelpaigutatud (*forward-deployed*) vägede vastu (Friedman, 2009, pp. 219-220).

Venemaa Föderatsiooni merelises doktriinis väljenduvad majanduslikud huvid, nagu maailmamere avaruste ja ressursside kompleksne kasutamine riigi ja selle rannikuregioonide tõhusaks majanduslikuks ning sotsiaalseks arenguks (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 3). See ühtib ründava realismi seisukohaga, et riigid võivad püüelda mitte otseselt julgeolekualaste, vaid ka muude, ennekõike majanduslike eesmärkide poole (Mearsheimer, 2014, p. 46). Omavahel seavad sõjalised ja majanduslikud huvid Kurojedov ja Moskovenko, kelle seisukoht on, et majanduse seisukord määrab riigi kaitsevõime ning loevad Venemaa peamiseks sõjaliseks huviks Läänemere regioonis oma majanduslike huvide kaitse (Куроедов и Московенко, 2015, pp. 42, 45-46). Sarnast seost on näinud ka Gorškov, tähtsustades merevägede rolli merepiiriga riikide majanduslikus ja kultuurilises arengus (Gorshkov, 1979, p. 59).

Alapunktis eelnevalt kirjeldatud järeldeb, et Venemaa merelisi ambitsioone ning merelist doktriini esindavad ideed ühtivad suuresti ründava realismi teooria raamistikuga. Ühtlasi paigutab eelnev Vene sõjalaevastiku Geoffrey Tilli, tänapäeva ühe tunnustatuima meresõja ajaloolase ning strateegi käsitluses modernsete merevägede hulka. **Modernsete merevägede** puhul esinevad järgmised paralleelid ründava realismi teooriaga. Modernsed mereväed peavad rahvuslikke ülesandeid rahvusvahelistest koostööülesannetest tähtsamaks (Till, 2012a, lk 44), mis seostub ründava realismi esimese ja kolmanda põhieeldusega ning samuti iseseisva tegutsemisega (Mearsheimer, 2014, pp. 31, 33). Mereväe ettevalmistamisel analüüsitakse, mida teevad teised võimalikest rivaalidest mereväed. Kui mõned riigid otsustavad seetõttu oma mereväe moderniseerimise programme üheaegselt ellu viia, võib see muutuda võidurelvastumiseks. (Till, 2012a, lk 45-46) Tegemist on ründava realismi teoorias sisalduva julgeolekudilemmaga ning samuti esinevad seosed selle teooria kolmanda ning viienda põhieeldusega (Mearsheimer, 2014, p. 31). Modernne merevägi keskendub ennekõike rahvuslike huvide ja suveräänsuse kaitsmisele, mis tähendab väiksemat koostööd teiste riikidega viisil, mis võib kahjustada osaleja poliitilist sõltumatust või merelist suveräänsust (Till, 2012a, lk 47). Eelnevast nähtuvad paralleelid ründava realismi esimese ja neljanda põhieeldusega ning lisaks hirmuga (Mearsheimer, 2014, p. 31). Modernse mereväe võimaldajateks (*enablers*) on tasakaalustatud laevastik ja iseseisva rahvusliku merekaitse tööstusliku baasi olemasolu (Till, 2012a, lk 48), mis tähendab, et modernsed mereväed tuginevad peamiselt ründava realismi teooriakohasele iseseisvale tegutsemisele (Mearsheimer, 2014, p. 33).

Modernse mereväe teatav vastand on postmodernne merevägi. **Postmodernne merevägi** on orienteeritud rahvusvahelisele koostööle, seda nii ühisoperatsioonide kui ka osaluslaevastike (terviklike võimetega laevastik moodustub mitme osalejariigi laevastiku baasil) näol. Tegemist on seega mitte niivõrd riiklikule, vaid rahvusvahelisele julgeolekule keskenduva mereväega. Oluliseks erinevuseks võrdluses modernse mereväega on ka rahvusvaheliselt avatud kaitseturg. (Till, 2012a, lk 32-43) Kokkuvõtvalt esinevad postmodernse mereväe puhul liberalistliku julgeolekuteooria tunnused. Maailmas esineb kaasajal jätkuvalt ka **premodernseid merevägesid**. Need on mereväed, mis heitlevad peamiselt enda olemasolu eest, tagades paremal juhul vaid mõne üksiku riikliku huvi kaitse. (Till, 2012a, lk. 25-26) Suurriikidel on pigem modernsed ja väikeriikidel postmodernsed või premodernsed tunnused. Selline jagunemine on seotud muuhulgas nende kasutada olevate ressurssidega, mis pakuvad võimalusi iseseisvaks tegutsemiseks, enda merelise julgeoleku tagamiseks läbi koostöö või tegevusetuseks. (Till, 2012a, lk 24-51)

Käesolevas alapeatükis loodud julgeolekuteoreetilist raamistikku kasutati magistritöö empiirilises osas uurimistulemuste analüüsimiseks ning dokumendiuringus tasakaalustatud valimi moodustamiseks.

1.2. Mereolukorradeadlikkuse kujunemine

Mereolukorradeadlikkuse näol on tegemist suhteliselt uue kontseptsiooniga, omades NATO definitsiooni 2008.aastast ning Euroopa Liidus 2009. aastast. (Chifor & Ungureanu, 2015, p. 155) Varasemates uurimistöodes on kirjeldatud mereolukorradeadlikkuse loomise üldiseid aluseid (Terve, 2011; Laanemets, 2015), selle rolli Eesti merekaitsemudelis (Laanemets, 2015) ning analüüsitud vastavaid infohalduslikke aluseid (Koskinen-Kannisto, 2013). Siiski on põhjalikult selgitamata mereolukorradeadlikkuse loomise põhjused riiklikul tasandil ning mereolukorradeadlikkusest saadav kasutegur. Käesolevas alapeatükis selgitatakse esmalt rannikuriigi vajadust mereolukorradeadlikkuse järele selle suveräänsuse õiguste kehtestamisel ja kaitsmisel. Järgnevalt kirjeldatakse, kuidas on ajalooliselt toimunud mereolukorradeadlikkuse allikateks olevate seiresüsteemide areng ning milliseid on Eesti merekaitsemudelikoahaselt (Laanemets, 2015, lk 156) mereolukorradeadlikkuse siirded rannikuala sõjapidamisse ning merelisse julgeolekusse.

1.2.1. Rannikuriigi vajadus mereolukorradeadlikkuse järele

Vajadus suveräänsuse kehtestamiseks ulatuslikel merealadel ning selle eelduseks olev olukorradeadlikkuse omamine nendel aladel toimuvast on meresõidu ajalugu vaadates suhteliselt uus

nähtus. Aastatuhandeid peeti merealasad kõigi poolt kasutatavateks. Esimesed laiemat tunnustust leidnud, ligi tuhat aastat enne Kristust (edaspidi eKr) loodud Rhodose mereseadused tuginesid idee loomuõigusest ning said osaks antiikaegsete Vahemere äärsete kaubandusriikide mereõigusest (Benedict, 1897, p. 8). Rhodos eraldas maaõiguse ja mereõiguse ning oli esimeseks riigiks, mis arendas välja kontseptsiooni lipuriigi eksklusiivsest jurisdiktsioonist, mille kohaselt riigid vastutasid oma meresõitjate osas kehtivate reeglite kehtestamise ning järelevalve eest. Antiik-Kreeka riigid olid Vahemerest sõjaliselt ning majanduslikult sõltuvad, kuid sellest hoolimata ei tunnistanud Rhodos ega hiljem ka Ateena merealade riiklikku kuuluvust või suveräänsust. (Percy, 1925, pp. 717-718) Pärast Vahemere kujunemist Rooma Impeeriumi sisemereks 30. aastast eKr kuni 117. aastani pKr hakkasid roomlased seda kutsuma „*Mare nostrum*“ (meie meri) (Tellegen-Couperus, 1993, p. 32). Samal perioodil tuli käibele ka mõiste „*Mare clausum*“ (suletud meri) tähistamaks ajavahemikku novembrist märtsini, kui meresõit Vahemerel oli kõige ohtlikum ning seetõttu kuulutatud Rooma Impeeriumi poolt keelatuks (Gill & Gempf, 1994, p. 23). Sellegipoolest ei käsitletud riik merd endale kuuluvana, vaid klassikalise Rooma õiguse kohaselt ning loomuõigusest tulenevalt peeti õhku, voolavat vett ning merd kõigi inimeste poolt ühiselt kasutatavaks (Gorshkov, 1979, p. 48).

Mare clausum kui käsitlus riigi suveräänsuse laienemisest merealadele pärineb John Seldeni samanimelise teose (1635) kohaselt keskaegsest Geenuast ja Veneetsiast. Tõeliselt laiaulatuslikku suveräänsust merealadel deklareerisid 1494. aastal Tordesillase ja 1529. aastal Zaragoza lepingus Portugal ja Hispaania, leppides kokku omavaheliste mõjusfääride jagamises Maailmamerel. Hispaania kuulutas oma ainuõigust meresõiduks Lääne-Atlandil, Mehhiko lahes ning Vaiksel ookeanil ning Portugal kuulutas enda omaks Ida-Atlandi ning India ookeani. Mainitud merevõimud kuulutasid enda õiguseks pidada kinni ning võtta sõjasaagiks kõiki nende kontrolli all olevatel merealadel sõitvaid laevu, kehtestada tollimakse ning samuti mõista nende laevade meeskonnaliikmete üle kohut vastavalt Hispaania või Portugali seadustele. (Gorshkov, 1979, p. 48) Need kahepoolsed kokkulepped leidsid siiski edukat vaidlustamist nii Inglismaa, Prantsusmaa, Hollandi kui ka mitmete teiste mereriikide poolt, mis asusid koloniseerima nimetatud merealadega külgnevaid rannikuid ning kasutama neid merealasad vastavalt oma äranägemisele.

Riikide suveräänsuse laienemine merealadele sai esmasel rahvusvaheliselt aktsepteeritud mõõtmed varasel valgustusajastul. Hollandi õigusteadlane Hugo Grotius pani teoses „*Mare liberum*“ (1609) aluse avamere vabaduse doktriinile (Grotius, 2004, passim) ning määratles teoses „*De Iure Belli Ac Pacis*“ (1625), et rannikuriikidel on suveräänne õigus oma rannajoonega külgnevale merealale ulatuses, mis on piiritletud riigi võimega seda efektiivselt kontrollida (Neff, 2012, p. 112). Hollandi

merelisi ambitsioone toetava „*Mare liberum*“ inglise vastandiks sai eelnevalt mainitud John Seldeni „*Mare clausum*“, mille läbivaks väiteks oli, et merealad võivad kuuluda riikidele samaväärselt maismaa territooriumitega, piiritlemata samas üheselt sellise suveräänsuse laienemise ulatust (Selden, 1635 ref Johnston, 1988, p. 321). Grotiuse kaasmaalane Cornelius van Bynkershoek pakkus 1702. aastal avaldatud teoses „*De Dominio Maris Dissertatio*“ täpsustuseks, et Grotiuse toodud mõiste „efektiivne kontroll“ peaks vastama rannikuriigi suurtükkide tuleulatusele (Bynkershoek, 1702, p. 44 ref von Glahn & Taulbee, 2017, p. 298). Tema kaasaegse, itaallase Ferdinand Galiami, arvutuste kohaselt oli moodsaima kahuri laskekauguseks ligikaudu kolm meremiili. Selline käsitlus leidis rahvusvahelise üldsuse heakskiidu ning kuigi aja jooksul kahurid arenesid ja nende tuleulatus kasvas, siis kolme meremiili reegel jäi kuni 20. sajandini püsima. (Craig, 2012, p. 73) Kahurilasu reeglile vastava mereala efektiivseks valdamiseks ning oma suveräänsusele allutamiseks ei vajanud rannikuriik seega otseselt laevastikku, vaid võis hakkama saada ka kaldal võtmekohtades asuvate ning vajadusel ümber paigutatavate suurtükipatareidega.

Seoses relvasüsteemide arengutega, mis võimaldasid jõu kasutamist suuremalt distantsilt nii merelt maale, kui maalt merele, hakkasid 20. sajandi algusest alates mitmed riigid avaldama soovi territoriaalmere laiendamiseks. Seda nii merepõhja all asuvate maavarade hõivamiseks, kalavarude kaitseks, keskkonna-alase järelevalve teostamiseks kui ka oma territooriumi kaitseks merelt projitseeritava jõu vastu. 1930. aastal kutsus Rahvasteliit küsimuse lahendamiseks kokku Haagi konverentsi, kuid selle käigus ühtsete otsusteni ei jõutud (Miller, 1930, pp. 674-693). Esimese riigina kuulutasid 1945. aastal territoriaalmere laiendamist kogu mandrilavale Ameerika Ühendriigid (U.S. Naval War College, 1994, p. 121). Peagi järgnesid Tšiili, Peruu ja Ecuador, deklareerides oma territoriaalmere ulatuseks 200 meremiili rannajoonest (U.S. Naval War College, 1994, p. 97). Mitmed teised riigid laiendasid oma suveräänsust rannajoonest kuni 12 meremiili kauguseni ning 1960. aastaks oli kolme meremiili reegli juurde jäänud 26 riiki ehk ligikaudu veerand mereriikidest (Behuniak, 1978, p. 120).

Grotiuse ning Bynkershoeki käsitluste, teisisõnu, seni kehtinud rahvusvahelise mereõiguse kõrvale lükkamine viis 1956. aastal Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni esimese mereõiguse konverentsi (UNCLOS I) kokkukutsumiseni. Konverentsi tulemusena töötati 1958. aastaks välja neli rahvusvahelist mereõigusealast lepingut, millega reguleeriti enamik riikide merelist jurisdiktsiooni puudutavaid küsimusi. Kuigi UNCLOS I võib pidada edukaks, jättis selle tulem reguleerimata territoriaalmere ulatuse (Behuniak, 1978, pp. 111-118). Selle küsimuse lahendamiseks toimus 1960. aastal Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni teine mereõiguse konverents (UNCLOS II), kuid ühegi

uue lepinguni ei jõutud (Behuniak, 1978, pp. 118-119). Riigiti pretendeeriti merel jätkuvalt väga erinevale suveräänsuse ulatusele. Sellest johtuvalt esines mitmeid rahvusvahelisi intsidente ning erimeelsusi nagu S.S. Mayaguezi hõivamine Kambodža punakhmeeride mereväeüksuste poolt (Behuniak, 1978, passim), Suurbritannia ja Iirimaa vaheline vaidlus Rockalli kalju ja seda ümbritsevate merealade üle, Kreeka ja Türgi vaheline vaidlus Egeuse mere idaosa üle (Symmons, 1979, pp. 89, 91-92, 101). Selguse loomiseks kutsuti 1973. aastal kokku Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kolmas mereõiguse konverents (UNCLOS III). Enam kui 160 osalejariigiga konverentsi tulemina valmis 1982. aastal „Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsioon“ (*United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS*) millega sätestati rannikuriikide õigus kehtestada territoriaalmere laiuseks kuni 12 meremiili mõõdetuna lähtejoonest. Lisaks määratleti kuni 24 meremiili kauguseni lähtejoonest ulatuv külgvöönd, milles rannikuriigil on õigus teha vajalikku kontrolli, et vältida oma territooriumil või territoriaalmeres tolli-, maksu-, immigratsiooni- ja sanitaarvaldkonna õigusaktide rikkumist ja karistada oma territooriumil või territoriaalmeres toime pandud eespool nimetatud õigusaktide rikkumise eest ja lähtejoonest kuni 200 meremiili kauguseni ulatuv majandusvöönd, milles rannikuriigil on eesõigus mere elusvarule ning ainuõigus kasutada merepõhjas lasuvaid loodusrikkusi ja rajada tehissaari. (Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni mereõiguse konventsioon, 1982). UNCLOS rakendamisega omavad 151 rannikuriiki suveräänseid õigusi nende naabruses paiknevatele merealadele ja mandrilavale. 54 nendest saavad pretendeerida oma mereala laiendamisele enam kui 200 meremiili kaugusele kaldast. (Cook & Carleton, 2000, p. 3)

Kuna suveräänsus vajab rahvusvahelise õiguse ühe põhiprintsiibi järgi tunnustamise eeldusena kehtestamist ja rakendamist, tuleb neil riikidel seda ka teha (Till, 2012a, lk 476). Suveräänsuse kehtestamiseks peab riik teadma, mis vastavas piirkonnas toimub. Kui selle suurus muudab pideva kohalviibimise võimatuks, tuleb jälgida muud moodi. Kui jälgimise tulemusena selgitatakse välja riigi õigusaktide või territoriaalsete õiguste tegelikke või võimalikke rikkumisi, peab suveräänne riik suutma reageerida mitmesugusel tasemel jõukasutusega (Crickard, et al., 1998, p. 338), kuid sellest ei tulene veel, et jõudu rakendavad üksused peaksid olema kõikvõimsad, sest nende sõjaline võime võib olla pelgalt sümboolne. Isegi nõrgad üksused saavad suveräänsuse säilitamisel nii mõndagi muuta eksistentsiaalse heidutuse abil. Pelgalt selliste nõrgema tasandi üksuste olemasolu, kelle tugevamad peavad võib-olla füüsiliselt oma teelt tõrjuma, seab viimaste tegevusvabadusele karne poliitilisi piiranguid (Till, 2012a, lk 477). Sellist eksistentsiaalset mereväelist heidutust kasutas Teise maailmasõja alguses oma neutraliteedi kehtestamiseks ja kaitseks edukalt Norra Kuningriik (Altmarki vahejuhtum) (Cable, 1994, pp. 15-25). Eelnev Crickard, et al., sõnastatud merealade

„jälginine muud moodi“ tähendab vajadust omada mingisugust tehnilist lahendust, mis oleks ühtlasi ka vahendiks Tilli poolt kirjeldatud heidutusüksuste õigel ajal vajalikku asukohta suunamiseks.

Kui riik ei suuda või ei soovi oma suveräänsust merealadel kaitsta, võib tulemus olla sarnane Spratly saarte konfliktiga Lõuna-Hiina meres. UNCLOS-ist lähtuvalt saari ning ümbritsevat mereala enda suveräänsusele alluvaks kuulutanud Filipiini Vabariik hakkas alates 1995. aastast teavitama rahvusvahelist üldsust Hiina Rahvavabariigi uurimis-, kala- ja sõjalaevade järjest sagenevatest märkamistest nimetatud piirkonnas, eriti Mischief riffi (ka Panganiban riff) ümbruses (San Pablo-Baviera, 2004, pp. 259-260). Samuti sai teatavaks, et Filipiini merevägi oli juba 1994. aasta novembris märganud, et Hiina on rajanud riffile kaheksanurksed punkrid, mille katustel on näha satelliitside seadmeid. Hiina ametliku vastuse kohaselt oli tegemist kalameeste varjualustega. (Tigalo, 1995, p. 20) Hiinaga võrreldes suhteliselt nõrga mere- ja õhuväega Filipiinid vastasid 1995. aasta veebruaris – märtsis piirkonnas viibivate Hiina kalameeste kinnipidamisega ning Hiina tähistuse eemaldamisega viielt muult vaidlusaluselt atollilt ja madalalt. Sõjalise vastuseisu kartuses ei tehtud ühtegi katset võtmaks hiinlastelt tagasi Mischief riffi. (Tasker, 1995, p. 14) Hiina oli seega nimetatud riffil saavutanud *de facto* suveräniteedi. 2002. aastaks oli Hiina enda valdusi Lõuna-Hiina meres veelgi laiendanud, hõivates Scarborough madala ja mitmeid teisi territooriume ning deklareerides ka suveräniteedi laienemist ümbritsevale merealale (Chung, 2004, pp. 242-261). Hiina taolisele tegevusele Lõuna-Hiina merel on viimastel aastatel väljakutse esitanud Ameerika Ühendriigid, saates muuhulgas 2017. aasta mais oma sõjalaeva läbisõidule Hiina deklareeritud 12 meremiili ulatusega territoriaalmerest Mischief riffi läheduses ning juulis Paraceli saarestikus asuva Tritoni saare ümbruses. Hiina merevägi piirdus sõjalaevade tuvastamise ja hoiatamisega, mis võimaldas Ameerika Ühendriikide mereväel näidata toimunut edukate meresõiduvabaduse operatsioonidena (*freedom of navigation operation*). (Perlez, 2017; Reuters, 2017) Viimane tähendab tegelikkuses Hiina suveräniteedi (edukat) vaidlustamist nimetatud merealal.

Mischief riffi kaasus näitab, et suveräänsuse tagamiseks peab riik vajadusel näitama oma võimu konkreetsel merealal ning selles osas ei ole alates Grotiusse 1625. aasta „*De Iure Belli Ac Pacis*“ faktiliselt midagi muutunud. Sealjuures ei seisne võim mitte ainult võimete projitseerimises merealale, vaid teadmises, kuhu seda merelist võimet tuleks täpsemalt projitseerida, saavutamaks maksimaalset mõju. Mereline võim tuleneb seega võimest juhatada piisava tulejõuga laev sihtmärgini koos võimega viia läbi laevade peatamist, kontrollimist, hõivamist (*Vessel Boarding, Search and Seizure – VBSS*). Selle saavutamiseks peab riik omama mereolukorratadlikkuse loomise võimet. See tähendab, et riik peab suutma luua pilti sellest, kes ja mis tema merealasad kasutavad koos hinnanguga

nende kavatsustele. Aja jooksul tekib sellisest teabest käitumismustrite ajalugu, mis tagab indikaatorid ja hoiatused tuvastamiseks ohte riigi huvidele. Merevõim ei ole seega mõõdetav ainuüksi meresõjalistes võimetes ning laevade arvukuses. See sisaldab endas ka võimet koguda erinevatest allikatest informatsiooni ebatavaliste käitumismustrite analüüsiks ning tuvastamiseks, et merevõimu projitseerimiseks kasutatavaid laevu oleks võimalik efektiivselt rakendada. (Slogett, 2013, p. 179) Teisisõnu – tuleb merevõimu rakendamiseks saada võitu merekeskkonna hägususest (*opacity*). Kui kuni 20. sajandi alguseni kehtinud kahurilasuse reeglile vastava kolme meremiilise ulatusega territoriaalmeres toimuvast pildi loomiseks piisas vaatluseks inimsilmast ja seda abistavast pikksilmast või binoklist, siis UNCLOS vastava merelise suveräänsuse tagamine eeldab piisava olukorrapildi loomiseks juba erinevaid tehnilisi sensoreid kasutava seiresüsteemi olemasolu. Austraalia kehtestatud rannajoonest 1000 meremiilise ulatusega tuvastusvööndi (MIZ – *Maritime Identification Zone*) tagamine (Klein, 2011, p. 21), riikide ambitsioonid mereväeliste lähetusoperatsioonide läbiviimisel ning mereluure alaste huvide realiseerimine esitavad merepildi loomiseks veelgi keerukamaid väljakutseid.

1.2.2. Mere hägususe vähendamine - plottimisest tänapäevaste seiresüsteemideni.

Sir Julian Corbett, üks Suurbritannia 20. sajandi tunnustatumaid merelisi mõtlejaid, väljendas enam kui sada aastat tagasi arvamust, et mere suurus ja sellest tulenev „hägusus“ teeb seal asuva, teedest ja soosivast geograafiast sõltumatu vastase avastamise keerukamaks kui maismaal asuvate üksuste puhul. Maismaal on võimalik vastase liikumissuunda ning sellele esinevaid piiranguid suhtelise täpsusega prognoosida, sest see on seotud teede ja tõkete olemasoluga. Veepinnal aga teid ja tõkkeid ei esine. Kui purjelaevade ajastul piiras vastase liikumist soodsate tuulte olemasolu ning seeläbi oli võimalik välistada tema jaoks võimatud kursid, siis juba aurulaevade kasutuselevõtuga ei piiranud vastase liikumist enam miski peale tema kütusevarude. (Corbett, 2004, p. 161) Võttes arvesse mitmetuhanda aasta pikkust meresõidu ajalugu, on väljakutsed, mis seisid Nelsoni ees tema püüdluses avastada 1798. aasta mais Touloni sadamast väljunud Prantsuse Vahemere laevastiku asukoht ning arvata ära selle lõplik sihtkoht, tunnistuseks veel üsna hiljutistest raskustest merel asuva vastase avastamisel. Fakt, et tal ebaõnnestus napilt seda laevastikku merel tabada koos nendel laevadel viibiva kindral Napoleoni ja Prantsuse Armeega, tähendas, et tal ei õnnestunud anda prantslastele purustavat hoopit, mis oleks võinud dramaatiliselt muuta Euroopa ajaloo kulgu. Samuti illustreerib eelnev õne olulisust meresõjalistes operatsioonides. Nelsonil õnnestus Prantsuse laevastiku hävitamine alles pärast seda, kui laevadel viibinud armee oli maabunud ja laevastik oli jäänud ankrusse Aboukiri lahes. See kinnitab, et merel on tihtipeale lihtsaim avastada vastast tema lõpliku sihtkoha läheduses,

eeldusel, et see suudetakse teada saada. (Speller, 2014, p. 24) Vastase efektiivne avastamine merel eeldas aga oluliselt kiiremat infoliikumist ning olukorrateadlikkust kui seda võimaldas 18. sajandi lõpu postikullerite ning pakilaevade (*packet ships*) süsteem.

Niiluse lahingule järgnenud sajandil toimunud tööstusrevolutsioon lõi algselt telegraafside ning hiljem raadioside näol uued võimalused kiireks (luure)informatsiooni edastamiseks. Selline peaaegu reaalselt liikuv informatsioon võimaldas luua senisest täpsemat ning hetkeolukorrade lähedasemat pilti. Ühena esimestest mõistis pildikeskse (*picture-centric*) sõjategevuse väärtust admiral Sir John Fisher. Briti Vahemere laevastiku ülemana (1899-1902) seadis ta Maltal sisse suure plottimislaua, millel kujutati vastaste laevade ja laevastike paiknemist kogu saadaoleva luureinfo põhjal. Saades 1904. aastal Esimeseks Merelordiks (*First Sea Lord* – sõjalaevastiku juht), tõi Fisher oma ideed Admiraliteeti kaasa (Friedman, 2009, p. 4). 1905. aastal seadis ta seal sisse samasuguse situatsioonikeskuse (*war room*) (Friedman, 2009, p. 5). Fisher pani oma situatsioonikeskuse esmakordselt proovile 1905. aastal, tehes sellele ülesandeks jälgida Vene laevastiku divisjonide (*squadrons*) liikumist Läänemerelt Port Arthurisse (tänapäeval Lüshunkou). Selle esimeseks töövõiduks oli tõestus, et üks divisjonidest liikus läbi Singapuri, mitte läbi Batavia (tänapäeval Jakarta), nagu oli eelnevalt eeldatud. Samuti määras see plottimisega kogutud andmete põhjal õigesti Jaapani laevastiku asukoha, mis erines varem telegraafi teel situatsioonikeskusesse edastatust. 1908. aastal toimunud õppustel hoidis Admiraliteedi situatsioonikeskus ülal igatunnist (seega peaaegu reaalselt) plotti laevade paiknemisest Põhjamerel (Friedman, 2009, p. 6). Olukorrateadlikkuses oli tänu Fisherile toimunud märkimisväärne areng, mis võimaldas strateegilisel tasandil teha senisest kvaliteetsemaid otsuseid.

Selline olukorrateadlikkuse loomise viis jõudis strateegiliselt tasandilt taktikalisele tasandile 1914. aastal, mil admiral Sir John Jellicoe seadis oma lipulaeval *HMS Iron Duke* taktikaliste otsuste tegemiseks sisse plotti. Jüüti lahingus kasutas ta seda, otsustamaks, kuidas paigutada oma jõude läheneva Saksa laevastiku vastu ning samuti Saksa torpeedorünnakute vältimiseks. Algelisusest hoolimata andis see talle märkimisväärse eelise sakslaste laevastikuüksuse ülema ees, kellel polnud plotti ning kes seetõttu ei mõistnud ümbritsevat olukorda. Eelnevast tulenevalt sattus admiral Reinhard von Scheer korduvalt Briti laevastiku koondatud tule alla ning pidi oma jõudude päästmiseks kasutama ebatavalisi võtteid nagu lahingurivi koospöördeid suitsukatte all ja torpeedorünnakuid (Friedman, 2009, p. 39–40). Plotid tegid võimalikuks teadlikkuse toimuvast isegi, kui osa lahinguruumist ei olnud visuaalselt vaadeldav. Plotil kujutatud jäljed näitasid mitte ainult laevade hetkeasukohti, vaid ka nende võimalikku edasist teekonda. Selline olukorrateadlikkus

võimaldas võtta vastu taktikalisi otsuseid. (Friedman, 2009, p. 40) Plottimise arengu järgmine samm oli selle osaline automatiseerimine. Esimese maailmasõja järgne Ameerika Ühendriikide merevägi võttis taktikaliseks plottimiseks kasutusele algselt tulejuhtimiseks mõeldud Sperry mehhaanilise „lahingujälgija“ (*Battle Tracer*), mis oli ühenduses laeva gürokompassi ja logiga. Kuigi teoorias olid plotid mõeldud kasutamiseks lipulaevadel, sisustati vastavad ruumid kõigil suurematel laevadel, et need saaksid vajadusel toimida varu lipulaevadena. Lennukikandjad hoidsid ülal õhuplotte, esmalt, määramaks ründelendude sihtmärke, kuid hiljem ka sihitamaks hävituslennukeid. Kuna luurelennukid lendasid kaugemale silmapiiri taha, sai plottimine võtmetähtsuse (Friedman, 2009, p. 43). Teise maailmasõja puhkemiseks oli enamik suuri mereriike võtnud plottimise ühel või teisel moel oma laevadel ning staapides kasutusele. Suurbritannia võidule õhulahingus Britannia pärast suuresti kaasa aidanud Kuninglike Õhujõudude operatsioonikesksuste õhuplotid olid Fisher'i plottide edasiarendus ning hea näide olukorrateadlikkuse olulisusest.

Plottimine lõi võimaluse eri liiki allikatest saadava informatsiooni võrdlemiseks, analüüsimiseks ning ühtses pildis kuvamiseks. Juba Fisher'i Malta plotis kasutati pildiloomes lisaks oma üksuste vaatlusandmetele Maltat läbinud telegraafiliinidest pealt kuulatud võõrriikide diplomaatilisest sidest dekodeeritud luureandmeid (Friedman, 2009, p. 6). Täiesti uued võimalused oma laevastikuüksustega side pidamiseks lõi raadioside kasutuselevõtt Esimesele maailmasõjale eelneval kümnendil. Lisaks võimalusele vastase sidet pealt kuulata, avastati kiirelt võimalus saatel oleva raadiojaama asukoha määramiseks. Kasutamaks ära seda fenomeni, asutas Kuninglik merevägi Esimese maailmasõja ajal Saksa raadioside püüdmiseks ning laevade asukohtade tuvastamiseks suunamäärajate (*Direction Finder – DF*) rannikuvõrgustiku. Lisaks dekodeeris Admiraliteedi „Tuba 40“ rutiinselt Saksa mereväeside sõnumeid, mis andis Kuninglikule mereväele aegsa eelhoiatuse. Sellega vabanes *Home Fleet* pidevast patrullimisest Põhjameral (Vego, 2009, p. 8) ning laevastikku oli võimalik õigeaegselt merele saata ja lõpetada Saksa laevastiku kiirete väljasõitadena toimunud Inglismaa idaranniku pommitamisega kaasnenud frustratsioon (Slogett, 2013, p. 163).

Kuna visuaalse vaatluse ning radarseire ulatusele seavad piiranguid geograafilised iseärasused, sealhulgas maakera kumerus, siis toimus eri riikide seiresüsteemides ionosfäärist horisondi taha peegelduvate lühilainete kasutamise laialdane levik vastase asukoha määramiseks (*High-frequency direction finding – HF/DF*). Näiteks jõudis Ameerika Ühendriikide merevägi 1964. aastal arusaamani, et Nõukogude üksused kasutavad oma operatsioonide läbiviimiseks mingisugust uutset seiresüsteemi. Esmakordselt lendasid Nõukogude luurelennukid otsejoones avamerel sõitvate Ühendriikide lennukikandjate suunas, ilma mere kohal otsinguid teostamata. Lennukid lendasid

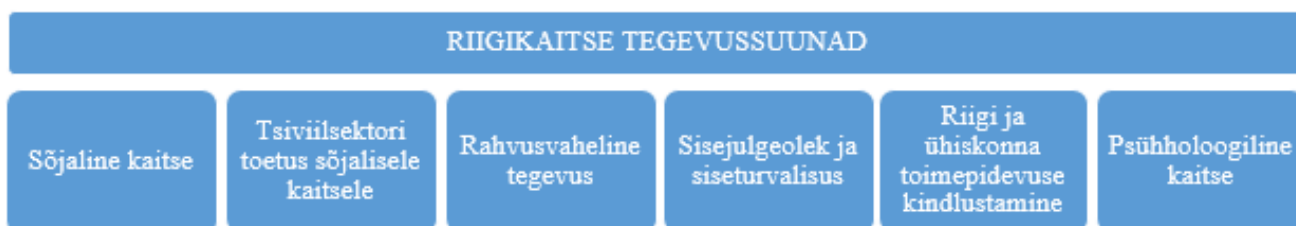

sedavõrd kaugemale ja kaua, et nad ei saanud lennata otsejoones samasse asukohta, kus lennukikandja nende stardihetkel asus. Selle asemel lendasid nad arvestusliku asukoha suunas. Selliseid lende ei oleks saanud toimuda, kui mingisugune väline süsteem ei oleks lennukitele sihtmärke edastanud. Sellel kogemusel oli „kainestav“ mõju, sest kuuekümnendatel olid väljaspool Nõukogude rannikumerd opereerivate lennukikandjate jaoks põhiliseks ohuallikaks maismaal baseeruvad Nõukogude pommituslennukid ning eelkirjeldatud olukordades oleks võinud luurelennukite asemel tegemist olla pommitajatega. (Friedman, 2009, p. 217). Nõukogude sellise ulatusega seiresüsteemi aluseks pidi seega olema võime määratleda kaugelt silmapiiri taga asuvate laevade asukohta, tõenäoliselt mingisuguse HF/DF võrgustiku abil.

Tänapäevaste mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatavate allikate loetelu on veelgi laialdasem, katmaks kaasaegsetele julgeolekuohtudele vastavat infovajadust. Lisaks visuaalse vaatluse, radarseire ja HF/DF andmetele kogutakse informatsiooni laevade liikumisest sonarivõrgustikelt, kosmoses baseeruvatelt radari- ja infrapunasüsteemidelt (Van den Broek, et al., 2011, pp. 1293-1300), aga ka sadamate kodulehekülgedelt, laevaregistritest ning andmebaasidest nagu BRITE, MCCIS, TRITON ja SCOMAR (Chifor & Ungureanu, 2015, pp. 156-160). Mereolukorratedliikkuse loomist toetavad veel automaatne identifitseerimissüsteem (AIS – *Automatic Identification System*), satelliidipõhine AIS (S-AIS – *satellite-based AIS*), kalalaevade jälgimissüsteem VMS (*Vessel Monitoring System*) ning kaugmaa identifitseerimise ning jälgimise süsteem (LRIT – *Long Range Identification and Tracking System*) (Boraz, 2009, p. 142; Alessandrini, et al., 2014, p. 43; Wilson, 2015, p. 6). Loetelu ei ole kindlasti lõplik. Võimalikult täpse olukorrapildi loomiseks on oluline kõrvutada erinevate süsteemide andmeid. See aitab tuvastada manuaalsest andmesisestusest tekkinud vigu andmebaasides ning saada üle AIS-i nõrkusest, milleks on andmete manipuleeritavus laevameeskondade poolt (Iphar, et al., 2015). Oluline on mõista, et ei AIS ega mõni muu süsteem ei taga eraldiseisvana mereolukorratedliikkust. Mereolukorratedliikkus nõuab kõikvõimalikke sensoreid, andmebaase, infojagamist, otsustamise abivahendeid, info kuvamise võimalusi jne. (Boraz, 2009, p. 142) Selline kombineeritult loodav mereolukorratedliikkus hajutab merel toimuva kohal valitsevat „hägusust“ ning võimaldab tervikliku arusaama loomist merekeskkonnas toimuvast. See ei tähenda mitte ainult laevade hetkeasukohtade teadmist, vaid teadmist sellest, kust nad tulevad, millist kaupa veavad ning nende meeskonnaliikmete registreerimist ning biomeetrilist tuvastamist (Slogett, 2013, p. 88). Sellest hoolimata muudab sõjalaevade mobiilsus nende sihtmärgistamiseks vajaliku avastamise ja jälgimise keerukaks, seda eriti juhul, kui nad ei paljasta oma asukohta elektroonilise kiirgusega (Speller, 2014, p. 24).

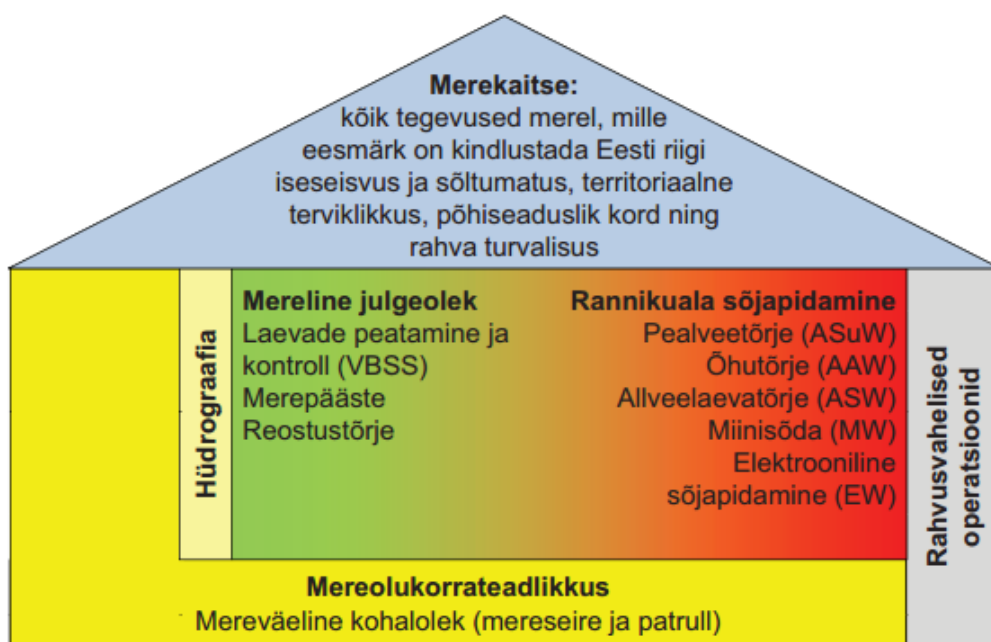
1.2.3. Mereolukorratedadlikkus Eesti merekaitsemudelis

Eesti käsitleb oma julgeolekut jagamatuna ning lähtub riigikaitse laiast käsitusest, mis koondab sõjalised ja mittedõjalised võimed, tegevused ja ressursid nii avalikust-, era- kui ka kolmandast sektorist. Sisejulgeolek ja -turvalisus on sealjuures üheks kuuest riigikaitse tegevussuunast (vt joonis 1). (Riigikogu, 2017, lk 3)

Joonis 1. Riigikaitse tegevussuunad (Riigikogu, 2017, lk 3; autori koostatud)

Eesti merekaitset on varasemalt riigikaitse laiast käsitlusest lähtuvalt oma magistritöös uurinud Ott Laanemets (2014). Tema poolt väljatöötatud mudeli kohaselt on mereolukorratedadlikkus Eesti merekaitse vundamendiks ning ühtlasi üheks sambaks (vt joonis 2).

Joonis 2. Eesti merekaitsemudel (Laanemets, 2015).

Mereolukorratedadlikkuse nägemine merekaitse vundamendina on loomulik, sest kõik merelised tegevused, nii rahu- kui sõjaajal sõltuvad arusaamisest, mis toimub merepinnal, selle all ja kohal ning samuti merel toimuvat mõjutada võival alal kaldal ning selle kohal. Rannikuala sõjapidamise seisukohast on võime teha õigeid otsuseid vastasest kiiremini informatsiooni hankides, töödeldes ja

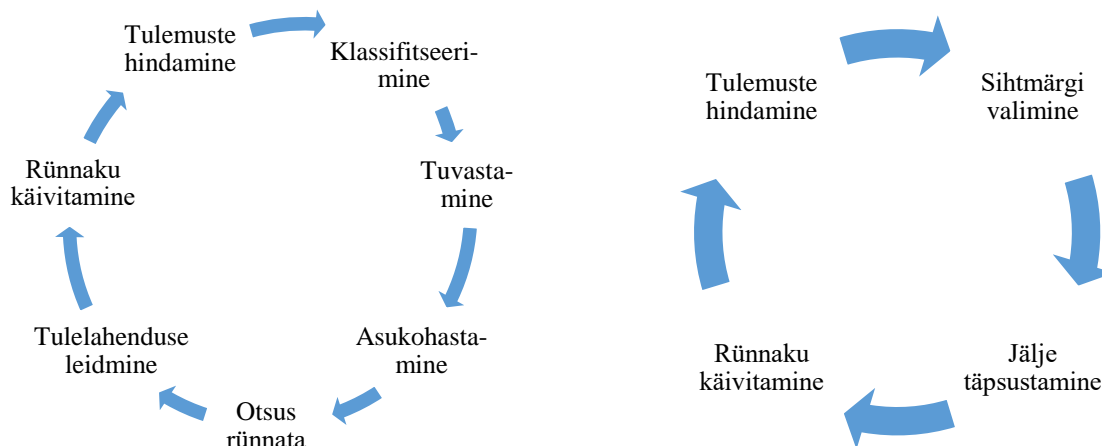
ära kasutades edu aluseks lahingus. Lihtsamalt öeldes – on keeruline rünnata vastast, keda ei suudeta leida. Luure, seire ja reke (*intelligence, surveillance and reconnaissance* – ISR) on seetõttu merelised võtmeülesanded. Samas tuleb sõbralikke jõude kaitsta vastase ISR-i eest. (Speller, 2014, p. 104) Mida rohkem teavad sõjalise tegevuse kavandajad konkreetse piirkonna poliitilisest ja sõjalisest olukorrast, seda parem. Olukorrateadlikkus peaks hõlmama poliitilise arengu, sõjalise tegevuse ning geograafiliste ja okeanograafiliste tingimuste seiret. See kahandab väljavaadet sattuda üllatustele ning hõlbustab planeerimist. Veelgi parem oleks täiendada seiret teadmiste ülekaaluga ükskõik millise vastase suhtes, selleks on vaja varjata oma kavatsusi täielikult vastase ja tema liitlaste eest. (Furse, 1897, p. 107 ref Till, 2012a, lk 372) Kvaliteetse informatsiooni omamine võimaldab teha paremaid otsuseid ning vähendada ressursikulu – informatsiooni kogumine ja töötlemine võib vähendada vajadust isikkoosseisu, platvormide ja relvade järele. Eelnev kehtib merekaitsemudeli kontekstis nii merelise julgeoleku tagamise kui rannikuala sõjapidamise kohta. Informatsioon ei ole iseenesest relv. Kui seda aga õigesti kasutada, on tegemist võimaldajaga (*enabler*) mis muudab relvad efektiivsemaks. (Friedman, 2009, p. 9) Samuti võimaldab kvaliteetsel informatsioonil põhinev olukorrapilt efektiivsemat riigivõimu ülesannete täitmist merel laiemalt (Slogett, 2013, p. 179).

Olukorrateadlikkuse loomiseks kasutatava ning kasuliku informatsiooni liikide ja allikate osas ei ole piiranguid. Olukorrateadlikkuse loomiseks töödeldakse eri allikatest pärinev informatsioon sobivasse vormi ning jaotatakse vastavalt otsusetegijate vajadustele. Oma põhimõtelt ei erine mereolukorrateadlikkuse loomine muust luureteabe töötlemisest, tähendades kogutud toorteabe käitlemist. Täpsemalt tähendab see informatsiooni olulisusele hinnangu andmist ning selle otsusetegijatele sobivasse vormi toimetamist ning katalogiseerimist. Need ülesanded on keerukuses varieeruvad, sõltudes peamiselt otsusetegemiseks soovitud teabe hulgast ning kvaliteedist ning nende soovide vastavusest tegelikkuses kogutud teabele. (Colby, 1974, pp. 49, 53 ref Klein, 2011, p 211) Luureteabe jaotamine seisneb tuvastamises, kes millist informatsiooni ning millisel eesmärgil vajab ning seejärel informatsiooni vastavas jaotamises. Selliste nõudmiste täitmine eeldab kompleksset ja pidevat (monitooringu)protsessi, sest otsusetegijate infovajadus on pidevas muutumises sõltuvalt nende ees seisvatest probleemidest. Seetõttu ei pea mitte ainult informatsiooni jaotamise, vaid info algse kogumise ja töötlemise protsessid olema alaliselt võimelised reageerima otsusetegijate muutuvale infovajadusele. (Colby, 1974, p. 53 ref Klein, 2011, p 212) Mereolukorrateadlikkuse valdkondadeülene loomine Eesti merekaitsemudeli raames esitab seetõttu informatsiooni töötlemisele ning jaotamisele kõrged nõudmised, sest eeldatavasti esineb mudelis nii mereolukorrateadlikkuse sisendinformatsiooni vormide, informatsiooni töötlejate kui ka otsusetegijate paljusus. Eeltoodut käsitletakse täpsemalt magistritöö empiirilises osas.

Näiteks olukorrapildi täpsusest sõltuvast otsuste kvaliteedist **meresõjalises kontekstis** on Briti heidutamise- ja veenmistegevuse ebaõnnestumine 1982. aasta Falklandi kriisi ajal, milles olid suuresti süüdi ekslikud hinnangud mõlema poole kavatsustele ja võimetele. Suurbritannia alahindas Argentiina sõjalisi kavatsusi. Argentiina alahindas enne maabumisi Lõuna–Georgia saarel Suurbritannia otsusekindlust, pärast aga ülehindas seda. (Till, 2012a, lk 418) Sealjuures moonutas Argentiina olukorrahinnangut informatsiooni puudumine brittide reaktsioonist Argentiina 1977. aasta plaanidele Lõuna-Sandwichi saarte hõivamiseks. Britid reageerisid Argentiina kavatsustele, saates piirkonda mitmest fregatist ning ühest tuumaallveelaevast koosneva sihtüksuse. Kuna sihtüksuse lähetamine toimus salaja ning üksus jäi Argentiina poolt avastamata, ei osanud nende strateegid õigesti hinnata brittide võimalikku reaktsiooni 1982. aasta sündmustele. (Paul, 1994, pp. 151, 163–164 ref Beattie, 2010, p. 40) Teisisõnu viis puudulik mereolukorrateadlikkus ebaõigete strateegiliste otsusteni. Tulemuseks oli sõda, mida ei tahtnud keegi. Seda ebaõnnestumist saab kõrvutada eduga Iraagi vastu, seekord **merelise julgeoleku tagamise kontekstis**. Korra sõitsid iraaklased „väikelastele piima vedava rahulaevaga“ Ibn Kaldoon provotseerivalt läbi koalitsiooni blokaadirõnga, sest lootsid saada konfrontatsiooni tekitades meediaväärtusega pilte sellest, kuidas jõhkrad Ühendriikide merejalaväelased ründavad paljusid pardal viibinud naisi, kes neile visalt vastu panevad. Suurepärase globaalse haardega seiresüsteemi kaudu ette hoiatatud liitlased teadsid seda ja ajasid asju peenetundeliselt, suutes sellegipoolest üles leida laste piima alla peidetud salakauba. (Pokrant, 1999, pp. 192–195 ref Friedman, 2000, pp. 310–311 ref Till, 2012a, lk 418) Mõlemad näited viitavad taaskord mereolukorrateadlikkuse merekaitse valdkondadeülesele olulisusele.

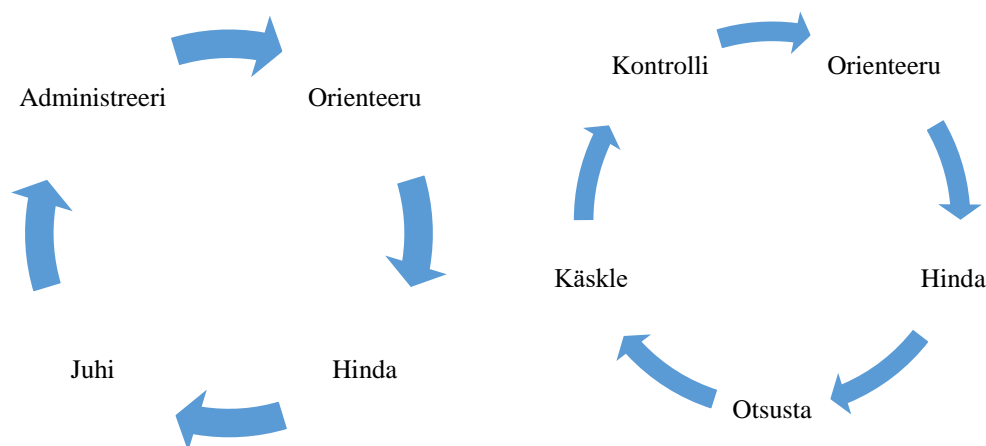
Eelnevalt kirjeldatud informatsiooni kogumine, jaotamine ning selle põhjal otsuste tegemine ühitub kolonel John Boydi vaatlemise/orienteerimise/otsustamise/tegutsemise (VOOT) tsükliga (*OODA – observation/orientation/decision/action loop*), milles järgneb vaatlusele orienteerimine ehk nähtu lahtimõtestamine, selle põhjal otsuse langetamine ning otsuse põhjal tegutsemine. Pärast tegevuse elluviimist naaseb tegutseja vaatlemise juurde ning vajadusel tsükkel kordub. Kui ühe osapoole VOOT tsükkel toimib teisest kiiremini, on teine osapool esimesest alati mitu sammu maas ning nende vahe kasvab iga tsükliga. Boydi hinnangul oli 1940. aasta Prantsusmaa kokkuvarisemise põhjuseks VOOT tsükli katastroof. (Friedman, 2009, p. 14). Kvaliteetse olukorrapildi olemasolu ning selle kasutamine otsuste langetamisel võimaldab seda laadi otsustustsükleid lühendada. Sellise pildikeskse sõjapidamise eelis tuleb hästi esile kiire tegutsemisahela (*kill chain*) näitel, mida tihti kasutatakse (mere)sõjaliste rünnakute kirjeldamiseks. Kiire tegutsemisahel on teatud laadi VOOT tsükkel, ainult enamate etappidega: sihtmärk klassifitseeritakse, tuvastatakse, asukohastatakse, langetatakse otsus rünnata, leitakse tulelahendus, rünnak käivitatakse ning seejärel selle tulemusi hinnatakse (seitse

etappi). Teoorias lühendab pildikeskne sõjapidamine ahelat, sest (olukorra)pilt näitab nii sihtmärki kui selle ligikaudset jälge ning ahel lüheneb juba nähtava sihtmärgi valimisele, tema jälge piisavale täpsustamisele, ründamisele ning tulemuste hindamisele (neli etappi, vt võrdlust joonis 3) (Friedman, 2009, p. 14).

Joonis 3. Kiire tegutsemisahel (vasakul) ja kiire tegutsemisahel pildikeskse sõjapidamise korral (paremal) (Friedman, 2009, p. 14; autori koostatud)

VOOT tsükli variatsioone kasutatakse ka merelise julgeoleku tagamisel. Eestis on sisejulgeoleku valdkonnas levinud orienteeru/hinda/juhi/administreeri (OHJA) ning orienteeru/hinda/otsusta/käskle/kontrolli (OHOKK) mudelid (joonis 4) (Adlas, et al., 2006).

Joonis 4. OHJA ja OHOKK mudelid (Adlas, et al., 2006; autori koostatud)

Eelnevast järeldub, et sõltumata merekaitse valdkonnast toimuvad juhtimisprotsessid sarnaste, VOOT tsükli põhinevate mudelite alusel. Seetõttu võib valdkondadeüleselt järeldada, et parem olukorratadlikkus võimaldab lisaks kvaliteetsematele otsustele teha otsuseid kiiremini ning saavutada seeläbi nii riikliku kui ka kuritegeliku vastase ees mitmekülgset informatsioonilist

üleolekut. Samas võib valdkondade ülesannete erinevusest järeldada, et otsustustsükli ühe võimaliku tulemina toimuv jõukasutamine on letaalsuse osas erinev ning seetõttu vajatakse otsuse tegemiseks detailsuselt erinevat informatsiooni.

Mida põhjalikumad ja kvaliteetsemad on teadmised, seda tõenäolisem on võit. Informatsiooniline üleolek (ehk parem olukorratäpsus kui vastasel) on tähtis operatsiooni edukuse tagaja. Omaenda informatsiooni kaitsmisest ja vastase informatsiooni ründamisest on saanud sõja uus mõõde. Informatsioonilist üleolekut on defineeritud nii: „Suutlikkus koguda, töödelda ja levitada katkestamatut informatsioonivoogu, kasutades ära või takistades vastaspoolt teha sedasama.“ (Lovelace, 1997, p. 48) Vastase informatsiooni igakülgne ründamine ning enda informatsiooni kaitsmine moodustab juhtimissõja (*Command and Control Warfare – C2W*) (NATO Standardization Office, 2017). Juhtimise takistamise (*Offensive C2W*) eesmärk on häirida vastase otsustus- ning planeerimisprotsessi, tõkestades informatsiooni liikumist vastase juhtimisõigusega ülemale selliselt, et tal ei tekiks täpset olukorrapilti. See mõjutaks suuresti tema olukorrahinnanguid. Eesmärgiks on häirida tema otsustustsükli ning seeläbi aeglustada vastase operatsioonide tempot. Juhtimise takistamise eesmärgiks on samuti ülema ning talle alluvate üksuste vahelise side häirimine. Elektrooniline sõjapidamine on peamiseks vahendiks vastase juhtimispunktide häirimisel. Samas võimaldaks nende füüsiline hävitamine seda ahelat pikemaajaliselt rivist välja lüüa. (Vego, 2009, p. 81) Mereolukorratäpsuse loomisel on üheks peamiseks juhtimise takistamise vahendiks seiresensorite segamine elektrooniliste vastumeetmetega (*electronic counter-measures – ECM*) (Gorshkov, 1979, p. 208; Kiely, 1988, p. 50). Elektroonilise segamise äratundmiseks peaksid seiresensorid olema kombineeritud elektroonilise sõjapidamise toetamise meetmetega (*electronic support measures – ESM*). Sellised kaasaegsed süsteemid võimaldavad lisaks segamise kui fakti tuvastamisele määratleda täpset segaja liiki ning selle signaali seirepildist välja filtreerida. (Kiely, 1988, p. 20) Et mitte jääda merel juhtimissõjas kaotajaks, tuleb seiresüsteemide arendamisel elektrooniliste vastumeetmetega arvestada, seda nii merelise julgeoleku tagamisel kui ka rannikualal sõjapidamises.

Vaadeldes alapunktis käsitletud, mis tahes otsustusprotsessiga kaasnevat vajadust kvaliteetse informatsiooni järele merelise julgeoleku tagamisel ja rannikuala sõjapidamises kasutatavaid VOOT tsükleid ning valdkondadeülest vajadust informatsioonilise üleoleku järele, nähtub, et mereolukorratäpsus ei ole eraldatav merelise (sise)julgeoleku, rannikuala sõjapidamise või mõne muu valdkonna alaseks eraldiseisvaks nähtuseks. Ameerika Ühendriikide rannavalve kaptenleitnant Robert B. Watts on kirjeldanud mereolukorratäpsust kui kriminaalluure- ja sõjalise luureteabe

sünteesi, mis lähtub meresõjalisest alusprintsibist – selleks, et vastast rünnata, tuleb ta kõigepealt leida. See printsip on sama vana kui meresõjapidamine (Watts, 2006, p. 9). Mereolukorratedlikkus, sõltumata oma meresõjalistest algetest, on seega valdkondadeülene võimaldaja, mis on oluline ükskõik milliste mereliste tegevuste elluviimiseks ning see on mereolukorratedlikkuse roll Eesti merekaitsemudelis. Rolli täpsem avamine ja selgitamine on võimalik magistritöö empiirilises osas läbi viidud riigiametite ja inspeksioonide küsitluse, dokumendiuringu ning ekspertintervjuude kaudu.

Vajadus mereolukorratedlikkuse omamiseks tuleneb alapeatükis käsitletu põhjal rannikuriigi vajadusest ning kohustusest kehtestada suveräänsust oma merealadel. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb vähendada merekeskkonnas valitsevat hägusust, kombineerides selleks erinevaid mereolukorratedlikkuse allikaid. Rannikuriigil peab olema võime koguda informatsiooni kõikvõimalikest asjakohastest allikatest, kogutud informatsiooni analüüsida, otsuste tegemiseks sobilikku vormi töödelda ning vastavalt püstitatud ülesannetele otsusetegijatele jaotada. Olemaks merelises keskkonnas oma tegevustes võimalikest vastastest edukam, peab otsuste aluseks olev informatsioon ning selle abil loodav olukorrapilt olema kvaliteetne ning kaitstud vastase rünnakute eest kogu merekaitsemudeli ulatuses. Alapeatükis kirjeldatud mereolukorratedlikkuse üldtunnustatud aluseid kasutati magistritöö empiirilises osas uurimistulemuste analüüsimisel.

2. MEREOLUKORRATEADLIKKUSE LOOMINE EESTI VABARIIGIS JA SELLE PARENDAMISE VÕIMALUSED

2.1. Uurimismetoodika

Magistritöö puhul on tegemist rakendust loova kvalitatiivse empiirilise uurimistööga. Töö **uurimisstrateegia** valikuks on juhtumiuuring (*case study*), mis on disainitud põimunud üksikjuhtumiuuringuna (*embedded single case design*) (Yin, 2014, pp. 49-56). Juhtumiuuringu läbiviimisel lähtus magistritöö autor Robert K. Yin käsitlusest „*Case Study Research: Design and Methods*”, mille kohaselt on juhtumiuuring meetod, õppimaks keerukast juhtumist, tuginedes antud juhtumi kõikehõlmavale mõistmisele, mis on saadud ulatuslikult kirjeldades ja analüüsides juhtumit tervikuna ja tema kontekstis (Yin, 2014, p. 16). Juhtumiuuringu üheks kriteeriumiks on, et see sisaldab mitmeid erinevaid andmekogumise meetodeid, mis sõltuvad konkreetse olukorra arusaamadest ja uuritava nähtuse spetsiifilisest kontekstist (Laherand, 2008, lk 83; Ritchie, et al., 2014, p. 76). Juhtumiuuringu kontekstiks on merekaitse, juhtumiks mereolukorrateadlikkuse loomine ning uurimisobjektideks ja subjektideks on mereolukorrateadlikkuse teoreetilised allikad, regulatsioon ja mereseire korraldamisega tegelevad ametkonnad, teenistujad ning merejulgeoleku uurimisega seotud teadlased. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks rakendati **andmekogumise meetoditena** küsitlust (Fink, 1995, pp. 60-67; Jansen, 2010), dokumendianalüüsi (Flick, 2009, pp. 255-262) ja ekspertintervjuud (Flick, 2009, pp. 165-169), mille valiku alused on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Uurimisküsimuste seosed andmekogumise meetoditega (autori koostatud)

Uurimisküsimus	Andmekogumise meetod
Millised on julgeolekuteoreetilised põhjendused Eesti Vabariigis mereolukorrateadlikkuse loomiseks?	1. Teoorial põhinev vastus. 2. Ekspertintervjuud.
Millised on mereolukorrateadlikkuse kujunemise üldtunnustatud alused?	1. Teoorial põhinev vastus. 2. Dokumendianalüüs. 3. Ekspertintervjuud.
Milline on mereolukorrateadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelisis?	1. Teoorial põhinev vastus. 2. Pilootuuring. 3. Ekspertintervjuud.
Millist teavet ja millistelt merealadelt Eesti riigiametid ja inspeksioonid vajavad?	1. Teoorial põhinev vastus. 2. Pilootuuring. 3. Dokumendianalüüs.
Kuidas parendada mereolukorrateadlikkuse alase teabe kogumist ja jaotamist?	1. Pilootuuring. 2. Dokumendianalüüs. 3. Ekspertintervjuud.

Magistritöö uurimisinstrumentides kasutati **mittetöenäosuslike valimeid** (Neuman, 2011, p. 242; Babbie, 2013, p. 128). Mittetöenäosuslik valim tähendab, et valimi moodustamisel ei tugineta töönaosteooriale (Babbie, 2013, p. 128). Küsitluse, dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude valimiteks olid **eesmärgistatud valimid** (*purposive sampling*) (Teddlie & Yu, 2007, p. 80; Neuman, 2011, pp. 267-268; Babbie, 2013, pp. 128-129). Eesmärgistatud valim tähendab valimi koostamist kindlal eesmärgil, kus uuritavad nähtused valitakse valimisse kindla sisulise kriteeriumi alusel (Flick, 2009, pp. 122-125). Käesoleva magistritöö raames on küsitluse valimiks Eestis merealadelt teavet vajavad riigiametid ja inspeksioonid ning ekspertintervjuude puhul Eestis mereseirega tegelevate ametkondade (Politsei- ja Piirivalveamet, Veeteede Amet, Kaitsevägi) mereseire korraldamisega tegelevad teenistujad ja merejulgeoleku uurimisega seotud teadlased. Dokumendianalüüsi valim moodustati vastavalt lisas 4 kirjeldatule. Sealjuures võeti valimisse võrdluseks kaks modernset mereväge (Till, 2012a, lk 44-48) omavat riiki – Ameerika Ühendriigid ja Venemaa Föderatsioon – ja kaks postmodernset mereväge (Till, 2012a, lk 32-43) omavat riiki – Norra ja Holland. Rahvusvahelistest organisatsioonidest kuulusid valimisse Euroopa Liit ja NATO. Dokumendianalüüsiks vajalikud teoreetilised ning regulatiivsed alusmaterjalid hangiti avalikest allikatest. Kuna mereolukorrateadlikkuse loomine Eestis oli varasemalt kaardistamata valdkond, kasutati küsitlust pilootuuringuna, mille põhjal täpsustati dokumendianalüüsi ning ekspertintervjuude sisu. Magistritöö **andmeanalüüsi meetodiks** oli kvalitatiivne sisuanalüüs (*qualitative content analysis*) (Laherand, 2008, lk 289-299; Flick, 2009, pp. 323-327), mis kontrollitavuse ja korratavuse tagamiseks teostati, kasutades analüüsitarkvara NVivo 11 Pro. Iga uurimisinstrumentiga saadud tulemusi analüüsiti magistritöö esimese peatüki teoreetilises raamistikus (Laherand, 2008, lk 82; Yin, 2014, pp. 40-45). Tekstide kodeerimiseks kasutati magistritöös **suunatud kodeerimist** (*thematic coding*) tähenduses, et kodeerimine toimus vastavalt uurimisküsimustele (Flick, 2009, pp. 318-320; Kalmus, et al., 2015). Kõigi kasutatavate andmekogumise meetoditega kogutud andmete kodeerimiseks kasutati ühte ja sama koodipuu ning põhikategooriaid vastavalt joonisel 5 toodule.

☐	1. Julgeolekuteoreetilised põhjendused Eesti Vabariigis mereolukorrateadlikkuse loomiseks.
☐	2. Mereolukorrateadlikkuse kujunemise üldtunnustatud alused.
☐	3. Mereolukorrateadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelil.
☐	4. Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajadus merealadelt.
☐	5. Mereolukorrateadlikkuse alase teabe kogumise ja jaotamise parendamine.

Joonis 5. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud koodipuu (autori koostatud)

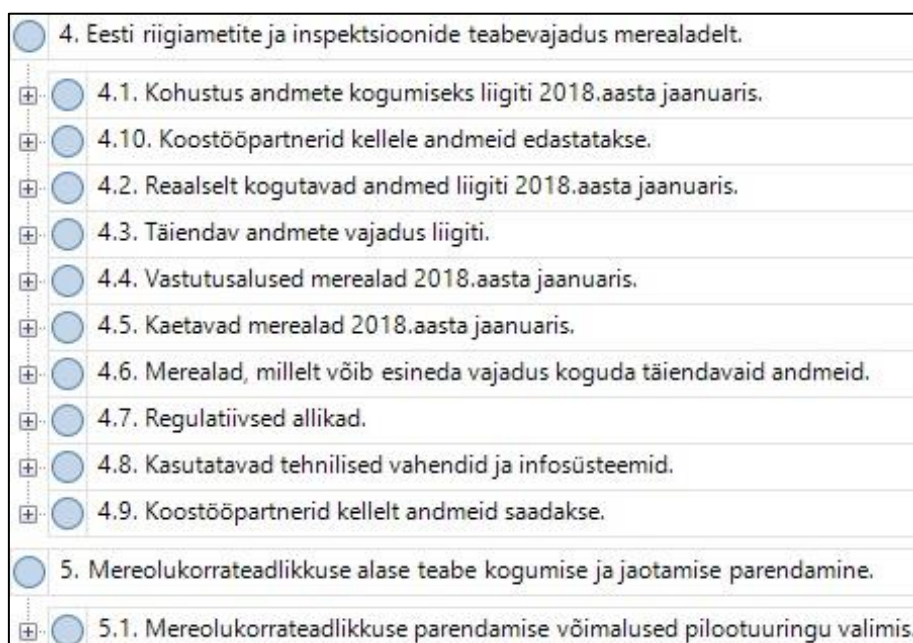
2.2. Mereolukorradeadlikkuse pilootuuring

Mereolukorradeadlikkuse pilootuuringu eesmärgiks oli selgitada, milline on mereolukorradeadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelil, millist liiki teavet ning millistelt merealadelt Eesti riigiametid ja inspeksioonid vajavad ning saada hinnanguid mereolukorradeadlikkusealase teabe kogumise ja jaotamise parendamisvõimaluste osas. Teisisõnu – leida võimalikke vastuseid kolmandale, neljandale ja viiendale uurimisküsimusele (vt tabel 1). Samuti soovis autor pilootuuringuga kontrollida dokumendianalüüsi valimi regulatiivsete allikatega täiendamise võimalikkust ja vajalikkust. Pilootuuringu andmekogumismeetodina kasutati avatud küsimustega **kvalitatiivset küsitlust** (*qualitative survey*) (Jansen, 2010; Fink, 1995, pp. 60-67). Kui kvantitatiivse küsitluse puhul (*statistical survey*) tuvastatakse tunnuse esinemise sagedust uuritavas valimis, siis kvalitatiivse küsitluse puhul tuvastatakse valimis esinevate tunnuste mitmekesisust (Jansen, 2010). Küsitluse valimi näol oli tegemist **eesmärgistatud valimiga** (*purposive sampling*) (Teddlie & Yu, 2007, p. 80; Neuman, 2011, pp. 267-268; Babbie, 2013, pp. 128-129). Valimiks olid Eestis merealadelt teavet vajavad riigiametid ja inspeksioonid ning Kaitsevägi (täpsemalt merevägi). Riigiametite ja inspeksioonide loetelu ja kontaktandmed saadi Riigiportaalist eesti.ee (Riigi Infosüsteemi Amet, 2017). Vajadus saada merealadelt teavet määratleti vastavalt põhimäärustele. Viiteid nimetatud vajadusele esines kümne riigiameti ja inspeksiooni põhimäärustes. Ülevaade valimist on toodud lisas 2. Ühelt asutuselt oodati ühte täidetud küsimustikku. Vastajate arvu otsustas vastav asutus. Küsimustik esitati ametkonna üldisele e-posti aadressile ja selle edasine liikumine korraldati vastava asutuse dokumendihalduskorra kohaselt. Vastanud füüsiliste isikute arvu analüüsis eristavalt välja ei toodud ning vastused omistati vastavale asutusele. Küsitluse küsimustik on toodud lisas 1. Kümnest valimisse arvatud ametkonnast tagastas täidetud küsimustiku kuus ametkonda. Küsimustikule vastati kirjalikult. Uuringu läbiviimise soovile ei reageerinud Välisluureamet. Kaitsepolitseiamet ja Keskkonnaamet vastasid, et ei tegele mereseirega, kuigi kaaskiri ega ka küsimustik sellist väidet ei sisaldanud. Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet vastas, et ei kogu merealadelt andmeid ega näe selleks lähitulevikus vajadust. Veeteede Ametist saabus vastus ainult hüdrograafia ja navigatsioonimärgistuse teenistuselt ning seetõttu ei kajasta nende vastused laevaliikluse korraldamise ja turvalisuse järelvalvega seonduva teabe kogumist ja jagamist.

2.2.1. Mereolukorradeadlikkuse pilootuuringu tulemused

Tulemuste analüüsimiseks kasutati **kvalitatiivset sisuanalüüsi** (*qualitative content analysis*) (Laherand, 2008, lk 289-299; Flick, 2009, pp. 323-327), mis teostati, kasutades analüüsitarkvara NVivo 11 Pro. Vastuste kodeerimiseks kasutati **suunatud kodeerimist** (*thematic coding*) (Flick, 42

2009, pp. 318-320; Kalmus, et al., 2015). Kodeerimisel lähtuti joonisel 5 toodud koodipuust. Põhikategooriaid täiendati alamkategoriatega vastavalt joonisel 6 toodule. Alamkategoriad tuletati pilootuuringu küsitluse küsimustest ning moodustasid temaatiliselt neljandasse põhikategooriasse 10 alamkategoriat (küsimused 1-10) ja viiendasse põhikategooriasse üks alamkategoriat (küsimused 11-12). Vastuste kodeerimisel eristus 346 analüüsiüksust, mis jagunesid kategooriate alla moodustunud 86 koodi vahel. Analüüsitehnikana kasutati **juhtumiülest analüüsi** (*cross-case analysis*) tähenduses, et erinevatest küsitlustest koguti kokku kõik konkreetsete alamkategoriate kohta käivad tekstiosad ja võrreldi nende käsitlemist kõigi kogutud küsitlusankeetide lõikes. (Babbie, 2013, p. 391; Kalmus, et al., 2015) Samuti kasutati **seosemustrite väljaselgitamist** seosekaartide vormis (Lewins & Silver, 2007, pp. 11, 180-183, 190-191; Kalmus, et al., 2015).

Joonis 6. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud pilootuuringu koodipuu alamkategoriad (autori koostatud)

Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajaduse osas eristus **alamkategoriates 4.1.** „Kohustus andmete kogumiseks liigiti 2018. aasta jaanuaris“ ja **4.2.** „Reaalselt kogutavad andmed liigiti 2018.aasta jaanuaris“ kolm peamist merealadelt kogutavate andmete liiki: dokumendiandmed (sh andmebaasides ja registrites), sensoritega kogutavad andmed (sh muud mõõtmisandmed, ka andmebaasides), muud andmed (sh visuaalsel vaatlusel saadud andmed). Kogutavad andmed ühtisid kohustustega vastavate andmete kogumiseks. Muid olulisi seosemustreid ei esinenud. **Alamkategorias 4.3.** „Täiendav andmete vajadus liigiti“ nägid neli ametkonda – merevägi, Maksu- ja Tolliamet, Muinsuskaitseamet ja Veeteede Amet – vajadust koguda merealadelt täiendavaid

andmeid, võrreldes seni kogutavatega. Täiendavate andmete liigid ühtivad alamkategoriates 4.1. ja 4.2. tuvastatuga. Seega soovitakse täiendavalt koguda senise andmestikuga samaliigilisi, kuid sisult erinevaid andmeid. Politsei- ja Piirivalveamet ning Keskkonnainspektsioon ei näe vajadust täiendavate andmete kogumiseks. Politsei- ja Piirivalveamet toob andmete kogumise asemel välja hoopis vajaduse analüüsi ja andmetöötuse võime tõstmiseks:

„Puudus pole mitte andmetest, vaid analüüsist ja andmetöötusest.“ (PPA, 2018)

Alamkategoriad 4.4. – 4.6. annavad ülevaate ametkondade ja merealade vahelistest seostest. Nimetatud alamkategoriates oli võimalik kasutada analoogset koodi, mis vastab merealade õiguslikule (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, 1982) ja geograafilisele määratlusele. Sarnaselt alamkategoriates 4.1. ja 4.2. esile tuleva andmete kogumise kohustuse ning reaalselt kogutavate andmete kattumisele, nähtub joonistel 9 ja 10 (vt lisa 6) visualiseeritud seostest, et kattuvad ka 4.4. „Vastutusalused merealad 2018. aasta jaanuaris“ ning 4.5. „Kaetavad merealad 2018. aasta jaanuaris“ esinevad koodid ning nende seosed ametkondadega. Alamkategorias 4.6. „Merealad, millelt võib esineda vajadus koguda täiendavaid andmeid“ tuleb olulisima muutusena, võrreldes alamkategoriatega 4.4. ja 4.5. esile Maksu- ja Tolliameti täiendava andmevajaduse ulatus kuni Põhjamereni (vt lisa 6, joonis 11), võrreldes 2018. aasta jaanuari vastutus- ja kaetava ala ulatusega majandusvööndi välispiirini (vt lisa 6, joonis 9 ja 10). Muutus esineb ka Politsei- ja Piirivalveameti ning Keskkonnainspektsiooni vastustes esinevates koodides ning on samane alamkategorias 4.3 esinevale koodile – „täiendavate andmete vajadus puudub“.

Alamkategorias 4.7. „Regulatiivsed allikad“ olulisi seosmustreid ei esinenud. Vastustes leidsid äramärkimist koodid, nagu „Euroopa Liidu õigus“, „välislepingud“, „seadused“, „ministri määrused“ ja „muu allikas“. Konkreetse õigusakti täpsusega kattuvat regulatsiooni ei tuvastatud. Sarnaselt seoste vaene oli analüüsipilt **alamkategorias 4.8.** „Kasutatavad tehnilised vahendid ja infosüsteemid“, kus moodustus seitse koodi. Kattuvused koondusid koodi „vastustes korduvad infosüsteemid“ alla tähenduses, et viie ametkonna vastustes esines selliste infosüsteemide mainimist, mis kordusid vähemalt ühe muu respondendi vastustes.

Alamkategorias 4.9. „Koostööpartnerid, kellelt andmeid saadakse“ joonistusid koodide ning respondentide vahel välja olulised seosemustrid, mis on toodud joonisel 12 (vt lisa 6). Seoste olulisus suureneb veelgi, kui vaadelda nimetatud mustreid paralleelselt **alamkategorias 4.10.** „Koostööpartnerid, kellele andmeid edastatakse“ moodustunutega (vt lisa 6, joonis 13). Mõlemas

alamkategorias esinevad koodid, mis viitavad võimalusele, et merealadelt saadavat infot koguvad ja jagavad nii Veterinaar- ja Toiduamet kui ka Põllumajandusamet. Alamkategorias 4.10. esinevad lisaks koodid, mis viitavad, et Keskkonnainspeksioon jagab andmeid ka Päästeameti ja Keskkonnaametiga. Eelnevast ilmneb, et merealadelt teavet vajavate riigiametite ja inspeksioonide loetelu võib olla pikem valimi moodustamisel tekkinust. Samuti võib autori hinnangul pidada tõenäoliseks, et sõltumata Keskkonnaameti vastusest pilootuuringu kaaskirjale (käesolev töö, lk 42), esineb selle organisatsiooni puhul teabe vajadus merealadelt ning valimisse kaasamine on olnud õigustatud.

Alamkategoriale 5.1. „Mereolukorradeadlikkuse parendamise võimalused pilootuuringu valimis“ vastavaid koode esines ennekõike küsitluse vastustes 11 ja 12. Antud alamkategorias koodide ja respondentide vahel olulisi seosemustreid välja ei joonistunud. Koodile 5.1.1. „hinnangud riigiametite ja inspeksioonide koostööle“ vastas kokku üheksa analüüsiüksust. Koostööd hinnati valdavalt heaks ja hea koostöö ühe alusena toodi esile ametkondadevahelist andmevahetust hõlbustavaid infosüsteeme.

„Alates 01.07.2013. kui kasutusele võeti uus mereinfosüsteem EMDE (Estonian Maritime Document Exchange). Andmevahetus tunduvalt lihtsam ja sujuvam.“ (MTA, 2018)

„Enamus riigi kogutavatest andmetest on koondunud andmebaasidesse, mis on avalikult kättesaadavad.“ (MKA, 2018)

Valdkondlikus koostöös nägid mõningaid puudusi merevägi ja Politsei- ja Piirivalveamet. Mereväe hinnangul esinevad märkimisväärsed puudused mereseiretegevustealases regulatsioonis ning valdkonnaülese koordineerimise puudumises. Samuti näeb merevägi puudusena koostöö toimumist mitteformaalsete, isiklikel kontaktidel põhinevate kokkulepete alusel. Politsei- ja Piirivalveamet tõi esile selle hinnangul puuduliku info mereväe tegevuste kohta.

„Mereväe vaates on tänane riigiõiguslik regulatsioon mereseiretegevuste osas Eestis märkimisväärsete puudustega. Sisuline riigiõiguslik regulatsioon riigi jaoks olulise tegevuse osas puudub. Mereseiretegevusi sooritavate ametiasutuste tegevus põhineb kitsalt konkreetse asutuse tegevust suunavatel õigusaktidel ning valitsemisalade ülene käsitus antud valdkonnas puudub.“ (MeV, 2018)

„Koostöö põhineb asutuste omavahelistel (sageli mitteformaalsetel, isiklikel kontaktidel ja võrgustikel põhinevatel, tavaliselt arengumaid iseloomustavatel nn handshake-agreements) kokkulepetel, mitte seadusest tulenevatel alustel.“ (MeV, 2018)

„Kõigi asutustega on hea ja konstruktiivne koostöö, ainult mereväelt on vahel raske andmeid kätte saada. Näiteks ei kipu nad alati MVKd oma tegevustest teavitama, mis tekitab meile vahel asjatut lisatööd (nt tuvastamisel). Kokkuvõttes võib koostööga rahule jääda.“ (PPA, 2018)

Koodile 5.1.2. „koostöö parendamise võimalused“ vastavas sisus töi merevägi sarnaselt koodile 5.1.1. esile puudused valdkondlikus regulatsioonis ning sellest tulenevas mitteohtimaalses valdkondlikus ressursikasutuses. Autori hinnangul viitab puudulikkule regulatsioonile ning koordineerimisele ka Maksu- ja Tolliameti hinnang ametkondadevahelise andmevahetuse puudustele ja põhinemisele „ajalooliselt kujunenud“ tavadel. Muinsuskaitseamet näeb samas ametnikevahelist otsesuhtlust koostööd parendava fenomenina. Nii Politsei- ja Piirivalveameti kui Muinsuskaitseameti koodile 5.1.2. vastav sisu viitab veendumusele infovahetust hõlbustavate infosüsteemide olulisuses.

„Seni, kuni puudub selge riigiõiguslik regulatsioon (näitena saab tuua Soome Vabariigi Aluevalvontalaki 755/2000), ei saa olukord ka paraneda ning puudub võimalus kasutada kõiki riigis olemasolevaid ressursse erinevates olukordades optimaalselt mereolukorrateadlikkuse saavutamiseks.“ (MeV, 2018)

„Tundub, et ajalooliselt välja kujunenud põhjustel edastatakse eri riigiametitele ja inspeksioonidele andmeid mida teistele riigiametitele ja inspeksioonidele ei olda kohustatud edastama kuid võib viimastele osutada riskianalüüsiks vajalikuks.“ (MTA, 2018)

„Koostöö on parem, kui ametnikel on omavaheline otsesuhtlus info vahetamisel ja jagamisel, st on teada teise asutuse konkreetne isik, kes vastava teemaga tegeleb. Avalikud infosüsteemid on suureks abiks, aga teatud puhkudel on vajalik siiski täpsustada või üle kontrollida andmeid.“ (MKA, 2018)

„Väga paljud andmete jagamisega seotud tegevused oleks võimalik automatiseerida, kuid selleks oleks vaja merevalvekeskuse infosüsteemi. Hetkel oleme IKT vaatest n.-ö kiviajas, kuna meil puudub infosüsteem, mis koguks kokku, analüüsiks ja jagaks kogutud andmeid.“ (PPA, 2018)

2.2.2. Mereolukorradeadlikkuse pilootuuringu analüütilised järeldused

Pilootuuringu andmestik võimaldas teha esmased analüütilised järeldused mereolukorradeadlikkuse rollist Eesti merekaitsemudelis, Eesti riigiametite ja inspeksioonide poolt merealadelt vajatava teabe ja kaetavate merealade osas ning saada hinnanguid mereolukorradeadlikkusealase teabe kogumise ja jaotamise parendamisvõimaluste kohta.

Andmete kogumise osas eristunud alamkategorias 4.1. kuni 4.3. ametkondade vajadus koguda merealadelt samaliigilisi, kuid sisult erinevaid andmeid ühtib valdkondliku teoreetilise käsitlusega, mille kohaselt ei ole olukorradeadlikkuse loomiseks kasutatava informatsiooni liikide ja allikate osas piiranguid (käesolev töö, lk 35). Alamkategorias 4.8. „Kasutatavad tehnilised vahendid ja infosüsteemid“, kus moodustus seitse koodi, millest kuus koondasid enda alla vastustes kordumatud vahendid (kuus ametkonda, 18 analüüsiüksust) ning üks kood hõlmas vastustes korduvad vahendid (viis ametkonda, 12 analüüsiüksust). Nii kasutatavate tehniliste vahendite mitmekesisus kui ka nende valdkondadeülene kasutamine vastab mereolukorradeadlikkuse loomise põhimõttele selleks kasutatavate vahendite laialdasest loetelust ning vajadusest kõrvutada täpse olukorrapildi loomiseks erinevate süsteemide andmeid (käesolev töö, lk 31-33). Politsei- ja Piirivalveameti poolt alamkategorias 4.3. välja toodud vajadus analüüsi ja andmetöötluse võime tõstmiseks viitab magistr töö alapeatüki 1.2.1. ühele järeldusele, täpsemalt, et riigi merevõimu projitseerimiseks on vaja erinevatest allikatest kogutud informatsiooni ebatavaliste käitumismustrite tuvastamiseks analüüsida ja anda merepildile asjakohane ohuhinnang (käesolev töö, lk 6, 33-36). Kõik eeltoodu kattub magistr töö alapeatüki 1.2. lõppjäreldustega (käesolev töö, lk 39).

Alamkategorias 4.4. – 4.6. esinenud koodid näitasid, et kõigil **merealadelt andmete kogumist** kinnitanud respondentidel on kohustus koguda andmeid kõigilt Eesti Vabariigi suveräänsusele alluvatelt merealadelt. Sealjuures joonistusid viie ametkonna puhul välja neid merealadest ületavad kohustused ja huvid. Arvestades, et magistr töö esimese peatüki üheks läbivaks väiteks on, et mereolukorradeadlikkuse loomise üheks peamiseks põhjenduseks on vajadus riigi suveräänsuse tagamiseks ja kehtestamiseks merealadel, on oluline tõdemus, et vastavad merealad on ametkondade poolt andmekorjega kaetud. Andmete kogumine kaugematelt merealadelt või sellise tegevuse vajaduse nägemine võib magistr töö autori hinnangul olla seotud nii Eesti kaitsevõime tugevdamise ühe peamise suunaga – arendada välja võime anda piisav eelhoiatust kui ka vajadusega ennetada ja tõkestada ebaseaduslikke piiriületusi ja piiriülest kuritegevust (käesolev töö, lk 6-8). Näha võib võimalikke seoseid ründava realismi kolmanda põhieeldusega, mille kohaselt riigid ei saa kunagi olla

kindlad teiste riikide kavatsuste osas ning samuti seost vastavatest põhieeldustest tuleneva riikide ühepeamise käitumismustri – hirmuga (käesolev töö, lk 15-16).

Alamkategorias 4.9. ja 4.10. moodustunud merealadelt info kogumisel ja jagamisel tehtava koostöö skeem (vt lisa 6, joonis 12 ja joonis 13) näib kinnitavat nii mereolukorrateadlikkuse valdkondade ülest rolli vastavalt **Eesti merekaitsemudelile** (käesolev töö, lk 34-35) kui ka selle olulisust väljaspool nimetatud mudeli raamistikku. Lisaks selgus, et merealadelt teavet vajavate riigiametite ja inspeksioonide ring võib olla laiem kui valimi moodustamisel (vt lisa 2) piiritletu. Huvitava leiuna joonistub mainitud alamkategorias välja, et ükski respondent ei ole välja toonud Maksu- ja Tolliametiga andmete jagamist või saamist. Samuti võib huvitavaks leiuks pidada asjaolu, et kahe respondendi poolt samaaegselt on kinnitatud omavaheline ja mõlemasuunaline infovahetus ainult Politsei- ja Piirivalveameti ja mereväe, Politsei- ja Piirivalveameti ja Muinsuskaitseameti ning Politsei- ja Piirivalveameti ja Keskkonnainspeksiooni vahel. Eeltoodu võib autori hinnangul olla seotud valdkonna killustatusega ning alareguleeritusega (käesolev töö, lk 6-7) ja seetõttu ei pruukinud respondentid omada terviklikku ülevaadet nende poolt tehtavast koostööst. Alamkategorias 4.10. esinesid lisaks koodid, mis viitasid, et Keskkonnaametil võib esineda teabevajadus merealadelt. Juhul, kui ameti enda poolt vastavaid andmeid vahetult ei koguta, siis saadakse neid läbi koostöö. Kuigi infovahetust Kaitsepolitseiametiga teiste respondentide vastustes välja ei toodud, siis võib selle põhjuseks olla sellise teabevahetuse olemasolule kehtivad juurdepääsupiirangud. Nii Keskkonnaameti, kui Kaitsepolitseiameti põhimäärustes toodu (vt lisa 2) viitab, et nende ülesanded on seotud muuhulgas merelise keskkonnaga. Käesoleva töö autor peab tõenäoliseks, et pilootuuringu kaaskirjale vastanud eelmainitud ametkondade teenistujad ei olnud oma organisatsiooni ülesannetest piisavalt teadlikud, sest nende vastustest nähtub, et põhimääruse ülesandeid osal Eesti Vabariigi territooriumist (territoriaalmeri) ei täideta. **Regulatsiooni puudulikkuse ning koostöö koordineerimise temaatika** tulid samuti esile alamkategorias 5.1. ning regulatsiooni killustatusele viitab ka asjaolu, et alamkategorias 4.7. ei esinenud ühtegi õigusakti täpsusega kattuvat regulatsiooni. Sealjuures võis erinevate respondentide vastustest järeldada nii kindlal regulatsioonil ja kesksel koordineerimisel põhineva mereolukorrateadlikkuse loomise eelistamist kui isiklikel kontaktidel põhineva infovahetuse pooldamist. **Valdkonna arendamisel nähti olulist rolli infosüsteemidel** ning seda saab seostada alapunktis 1.2.2. viidatud kõikvõimalike sensorite, andmebaaside, infojagamise, otsustamise abivahendite, info kuvamise võimaluste jne vajalikkusega mereolukorrateadlikkuse loomiseks (käesolev töö, lk 33). Tulenevalt pilootuuringu raames ilmnenu valdkondliku regulatsiooni killustatusest ei pidanud magistr töö autor otstarbekaks ega magistr töö mahulisest piirangust lähtuvalt võimalikuks dokumendianalüüsi valimi (käesolev töö, lk 10-11, 24-

25, 41, 49, lisa 3 ja 4) täiendamist küsitluse käigus mainimist leidnud õigusaktidega. Pilootuuringu analüütilisi järeldusi kontrolliti autori poolt täiendavalt dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude raames.

2.3. Mereolukorratedlikkuse loomise alusdokumentide analüüs

Dokumendianalüüsiks vajalikud teoreetilised ning regulatiivsed alusmaterjalid hangiti avalikest allikatest. Välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide valimi mereolukorratedlikkuse alaseid strateegiadokumente ning doktriine võrreldi omavahel selgitamiseks mereolukorratedlikkuse loomise üldtunnustatud aluseid. Samuti otsiti dokumentidest visioone mereolukorratedlikkusealase teabe kogumise ja jaotamise parendamisest. Seeläbi sooviti leida vastuseid magistritöö teisele ja viiendale uurimisküsimusele (vt tabel 1). Dokumendianalüüsi valimiks oli **eesmärgistatud valim** (*purposive sampling*) (Teddlie & Yu, 2007, p. 80; Neuman, 2011, pp. 267-268; Babbie, 2013, pp. 128-129). Sealjuures võeti valimisse võrdluseks kaks modernset mereväge (Till, 2012a, lk 44-48) omavat riiki – Ameerika Ühendriigid ja Venemaa Föderatsioon – ja kaks postmodernset mereväge (Till, 2012a, lk 32-43) omavat riiki – Norra Kuningriik ja Madalmaade Kuningriik. Rahvusvahelistest organisatsioonidest kuulusid valimisse Euroopa Liit ja NATO. Magistritöö autori hinnangul oleks olnud objektiivsem kasutada võrdlusmaterjalina sarnase geopoliitilise asukohaga riikide ehk Soome, Läti, Leedu ja Poola vastava valdkonna dokumente, kuid nende kasutamisele seadis **piirangu** autori vastavate võõrkeelte oskuse puudumine. Eesmärgistatud valimi moodustamisel lähtuti valiidsuse tagamiseks kaalutlustes, et valimisse kuuluvad riigid: 1) omaksid pikaageid (100 aastat ja enam) merelisi traditsioone; 2) omaksid merelist doktriini autori poolt vallatavas võõrkeeles (inglise või vene keel); 3) esindaksid arvaotuselt võrdselt erinevaid lähenemisi globaliseeruvatele mereliste julgeolekuohtudele (kaks modernset ja kaks postmodernset merevõimu). Rahvusvaheliste organisatsioonide puhul oli valimisse arvamise aluseks nende panus Eesti julgeoleku tagamise tulenevalt Eesti julgeolekupoliitika alustest (2017) (Riigikogu, 2017, lk 3). Riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide jaotamist valimigruppidesse selgitab täiendavalt magistritöö lisa 4. Dokumendianalüüsis kasutatud dokumentide loetelu on toodud lisa 3. Analüüsi tulemusel soovis autor selgitada muuhulgas välja Eesti ja väljakujunenud mereriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide mereolukorratedlikkuse loomise sarnasused ja erinevused.

2.3.1. Mereolukorradeadlikkuse loomise alusdokumentide analüüsi tulemused

Tulemuste analüüsimiseks kasutati **kvalitatiivset sisuanalüüsi** (*qualitative content analysis*) (Laherand, 2008, lk 289-299; Flick, 2009, pp. 323-327), mis teostati, kasutades analüüsitarkvara NVivo 11 Pro. Dokumentide kodeerimiseks kasutati **suunatud kodeerimist** (*thematic coding*) (Flick, 2009, pp. 318-320; Kalmus, et al., 2015). Kodeerimisel lähtuti joonisel 5 toodud koodipuust. Põhikategooriaid täiendati alamkategoriatega vastavalt joonisel 7 toodule. Alamkategoriad moodustati sarnaselt pilootuuringus moodustunutele, tagamaks uurimistulemuste võrreldavust ning moodustasid temaatiliselt teise põhikategooriasse 8 alamkategoriat ja viiendasse põhikategooriasse üks alamkategoriat. Kodeerimiseks teemakohase teksti leidmiseks teostati valimisse kuulunud dokumentides otsingud järgmiste inglise- ja venekeelsete märksõnadega: *awareness, surveillance, информационное обеспечение, обстановка, наблюдение*. Seeläbi eristus dokumentides 185 analüüsiüksust, mis jagunesid kategooriate alla moodustunud 57 koodi vahel. Analüüsitehnikana kasutati **juhtumiülest analüüsi** (*cross-case analysis*) tähenduses, et erinevatest dokumentidest koguti kokku kõik konkreetsete alamkategoriate kohta käivad tekstiosad ja võrreldi nende käsitlemist kõigi kogutud dokumentide lõikes (Babbie, 2013, p. 391; Kalmus, et al., 2015). Samuti kasutati **seosemustrite väljaselgitamist** seosekaartide vormis (Lewins & Silver, 2007, pp. 11, 180-183, 190-191; Kalmus, et al., 2015).

2. Mereolukorradeadlikkuse kujunemise üldtunnustatud alused.
2.1. Mereolukorradeadlikkuse loomiseks kogutavad andmed
2.2. Mereolukorradeadlikkuse loomise ja andmete kogumise ajendid
2.3. Merealad millelt andmeid kogutakse
2.4. Ajendid merealadelt andmete kogumiseks
2.5. Mereolukorradeadlikkuse loomises osalejad
2.6. Valdkonnaülese koordineerimise vajalikkus
2.7. Tehnilised vahendid
2.8. Mereolukorradeadlikkuse mõjutamine
3. Mereolukorradeadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelis.
4. Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajadus merealadelt.
5. Mereolukorradeadlikkuse alase teabe kogumise ja jaotamise parendamine.
5.1. Mereolukorradeadlikkuse parendamise võimalused pilootuuringu valimis.
5.2. Mereolukorradeadlikkuse parendamise võimalused dokumendianalüüsi valimis.

Joonis 7. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud dokumendianalüüsi koodipuu alamkategoriad (autori koostatud)

Alamkategorias 2.1. „Mereolukorradeadlikkuse loomiseks kogutavad andmed“ esines kokku 13 erinevat koodi. Valimis korduvaid koode esines sealjuures ainult kaks – nii postmodernsete kui ka modernsete merevõimude valimis kordus seosemustrina merealadel tegutsevate inimeste (meeskonnaliikmed, reisijad jms) ning hüdroloogiliste tingimuste kohta andmete kogumine. Rahvusvaheliste organisatsioonide valimis konkreetsed kogutavad andmed märkimist ei leidnud. Vastavate andmete kogumise ajenditest leidis **alamkategorias 2.2.** „Mereolukorradeadlikkuse loomise ja andmete kogumise ajendid“ enim mainimist kood „andmete vajalikkus otsustusprotsessides“, esinedes seosemustrina nii modernsete kui postmodernsete merevõimude ning samuti rahvusvaheliste organisatsioonide dokumentides (kokku 13 korral seitsmes dokumendis). Samuti toodi kõigis valimigruppides ajendina esile ohutuse tagamist. Seda koodi esines viies dokumendis seitsmel korral. Kokku olid ajendid mereolukorradeadlikkuse loomiseks ja andmete kogumiseks liigitatavad kaheksa erineva koodi alla. Neist kõik kaheksa esinesid modernsete merevõimude puhul. Postmodernsete merevõimude valimis märgiti neli ning rahvusvaheliste organisatsioonide valimis kolm koodi.

Merealadest, millelt andmeid kogutakse, esines **alamkategorias 2.3.** enim viiteid globaalsele andmete kogumisele. Selline huvifäär leidis mainimist mõlema modernse merevõimu ja Euroopa Liidu puhul, esinedes kokku kaheksal korral kuues erinevas dokumendis. Lisaks joonistus seosena välja nii Ameerika Ühendriikide kui ka Euroopa Liidu huvi koguda andmeid Lääne-Aafrika rannikuvettest. Geograafiliselt kõige kitsama huvifääriga olid postmodernsed merevõimud, mille puhul piirdus andmete kogumine majandusvööndi välispiirini ulatuva alaga. Ajendid just sellise ulatusega merealadelt andmete kogumiseks toodi välja **alamkategorias 2.4.** Nii modernsete merevõimude kui rahvusvaheliste organisatsioonide puhul põhjendati andmete kogumise ulatust vajadusega merekeskkonnas esinevatele ohtudele varakult reageerida. Modernsete merevõimude puhul esinesid veel koodid, nagu heidutus, eelhoiatus ja merealade täiemahuline kasutamine. Postmodernsete merevõimude dokumentides mereolukorradeadlikkusealase huvifääri ulatust selgitavaid koode ei esinenud.

Alamkategorias 2.5. „Mereolukorradeadlikkuse loomises osalejad“ esines kokku 13 erinevat koodi. Seosemustrina (vt lisa 6, joonis 14) joonistus välja, et nii modernsete- kui postmodernsete merevõimude ning samuti rahvusvaheliste organisatsioonide dokumentides esines viiteid merevägedele kui mereolukorradeadlikkuse loojatele. Modernsete merevõimude ja rahvusvaheliste organisatsioonide dokumentides esines korduvalt koode „sõjaväed“, „rannavalve või piirivalve“ ning

„rahvusvahelised partnerid“. Enim, kokku 12 antud alamkategoriale vastavat koodi, esines modernsete merevõimude dokumentides.

Alamkategoria 2.6. „Valdkonnaülese koordineerimise vajalikkus“ moodustati, võimaldamaks võrdlust pilootuuringu analüüsitulemustes esile tõusnud valdkonnaülese koordineerimise temaatikaga. Selle vajalikkusele viitavat koodi ei esinenud ainult Norra Kuningriigi ning NATO dokumentides. Kokku esines nimetatud koodi üheksas dokumendis 19st. Ühtegi koodi, mis viitaks valdkonnaülese koordineerimise ebaolulisusele või kahjulikkusele, ei tuvastatud. Mereolukorradeadlikkuse loomiseks kasutatavatest tehnilistest vahenditest leidis **alamkategorias 2.7.** kõigi valimigruppide poolt mainimist kood „kosmoses asuvad seiresüsteemid“. Muid olulisi seosemusteid ei esinenud. Kvalitatiivselt huvitava koodina tuli **alamkategorias 2.8.** Norra Kuningriigi puhul esile vajadus kaitsta olukorradeadlikkust vaenuliku mõjutuse eest.

„Ambitsioonid ja tahe mõjutada vastase olukorradeadlikkust on sama vanad kui relvakonfliktid“.
(The Defence Staff, 2007, p. 134)

Välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide visioon mereolukorradeadlikkuse parendamise võimalustest koondati **alamkategoria 5.2.** alla. Peamiste selliste võimalustena nähti mereolukorradeadlikkusealase teabe jagamise tõhustamist ja lihtsustamist, uuenduslike tehniliste vahendite kasutuselevõttu ning nende integreerimist olemasolevate vahendite ning infosüsteemidega. **Teabe jagamise tõhustamise vajalikkus** leidis äramainimist Euroopa Liidu ja Ameerika Ühendriikide dokumentides. Kui Ameerika Ühendriigid näevad ühe mereolukorradeadlikkuse parendamise võimalusena vastava informatsiooni jagamist andmestikule vastava, võimalikult madala juurdepääsupiiranguga, siis Venemaa Föderatsioon tähtsustab just juurdepääsupiirangute olemasolu ning vastava informatsiooni kaitsmist.

„Arendada merendusvaldkonna ühist teabejagamiskeskonda (CISE). Parendada sektorite vahelist koostööd ning liikmesriikide ja Euroopa Liidu koostalitlusvõimet mereolukorradeadlikkuse loomisel“.
(Council of the European Union, 2014b, p. 7)

„Informatsiooni jagamine olukorrale vastava madalaima võimaliku juurdepääsupiiranguga võimaldab saada sellest enim kasu, luues seeläbi usaldust, laiendades koostööd ning tehes põhjaliku informatsiooni kättesaadavaks laiemale võimalikule koostööpartnerite, otsusetegijate ning taktikaliste kasutajate ringile“. (U.S. Navy, U.S. Marine Corps, U.S. Coast Guard, 2010, pp. 15-16)

„Merejulgeoleku tagajate koostöoks esmatähis mereolukorratedadlikkuse aluspõhi tekib, kui selle loomises osalevad riigid ja muud osapooled hakkavad vabatahtlikult panustama, salastamata regionaalsetesse mereolukorratedadlikkuse võrgustikesse. Nende võrgustike omavaheline ühendamine looks globaalse merejulgeolekualase koostöö edendamiseks vajaliku ülemaailmse mereolukorratedadlikkuse raamistiku“. (Department of the Navy, 2007, pp. 9-10)

„Vajalikul tasemel infoturbe tagamine mereolukorratedadlikkusealase informatsiooni kogumisel, vahetamisel, töötlemisel ning koheletoimetamisel, arvestades sellekohaseid juurdepääsupiiranguid“. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 43)

Vajadus uuenduslike tehniliste vahendite ning nende olemasolevate süsteemidega integreerimise järele tuli valimis esile nii modernsete merevõimude kui ka rahvusvaheliste organisatsioonide puhul.

„Järjepideva mereolukorratedadlikkuse loomiseks ei piisa enam külma sõja aegsetest süsteemidest. Me peame ümber orienteeruma ja integreerima need pärandisüsteemid kaasaegsete ning loomisel olevate vahenditega, nagu mehitamata lennuvahendite ja akustiliste sensoritega, tagamaks mereliste operatsioonide juhtidele ühtset olukorrapilti, mis oleks kättesaadav Ameerika Ühendriikide valitsussektoriülel“. (U.S. Department of State, 2005, p. ii)

„Mereolukorratedadlikkuse parendamine sõltub peamiselt koostööpartneritega infovahetuse edendamisest ning vastavate süsteemide ühilduvuse täiustamisest“. (U.S. Navy, U.S. Marine Corps, U.S. Coast Guard, 2010, p. 15)

„Erinevate merealaside puudutavate andmeallikate integreerimine, tuginedes kehtivale rahvusvahelisele ning riigiõigusele, on võtmeülesanne, mille tulemuseks on parem arusaamine merel toimuvast. Mida rohkem informatsiooni koondatakse ning integreeritakse, seda terviklikum merepilt tekib ning see loob lõppkasutaja jaoks suuremat väärtust kuluefektiivsemal moel“. (Council of the European Union, 2014a, p. 11)

„Eeltoodud väljakutsetele vastamiseks on vajalik protsesside ja võimete täiendav transformatsioon. See peaks toimuma omandatud õppetundide (lessons learned) põhjal, kasutama maksimaalselt ära uusi tehnoloogiaid ja innovatsiooni, sealhulgas parema mereolukorratedadlikkuse loomiseks,

„Julgustades suuremat riikidevahelist koostööd ja ressurside ühendamist ning samuti täiustades organisatsioonilisi struktuure, operatsioonilisi kontseptsioone, doktriine, väljaõpet ja haridust“. (NATO Military Committee, 2011, p. 7)

„Globaalsete infosüsteemide arendamine on suunatud mereliste tegevuste alase ühtse inforuumi loomisele ning ülalhoidmisele“. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 42)

„Andmete kogumise alaste võimaluste laiendamine, sealhulgas kodumaiste kosmoseaparaatide grupi kasutuselevõtt maakera kaugsondeerimiseks, navigatsiooniks, sidepidamiseks ja vaatluseks ning Venemaa Föderatsiooni merealade ja maailmamere võtmealade olukorra ja saaste monitooringuks“. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 42)

„Ametkondlike ning muude mereolukorratedlikkuse alaste süsteemide integreerimise ning ratsionaalse kasutamise tagamine“. (Президент Российской Федерации, 2015, стр. 42)

„Mereliste tegevuste informatsiooniga tagamiseks kasutatavate erineva kuuluvusega süsteemide, kompleksite ja vahendite ebapiisav arengutase, integreeritus ning kasutamise ratsionaalsus“. (Правительство Российской Федерации, 2010, стр. 4)

2.3.2. Mereolukorratedlikkuse loomise alusdokumentide analüüsi järeldused

Dokumendianalüüsi andmestiku põhjal oli võimalik teha üldised järeldused mereolukorratedlikkuse loomise üldtunnustatud aluste kohta ning tuvastada valimis esinenud nägemused mereolukorratedlikkusealase teabe kogumise ja jaotamise parendamisest.

Mereolukorratedlikkuse loomise üheks üldtunnustatud aluseks võib dokumendianalüüsi põhjal pidada **võimalikult mitmekesiste andmete kogumist kõigi võimalike vahenditega**. Sellele viitab koodide paljusus alamkategorias 2.1. (13 eri liiki andmeid tähistavat koodi) ja 2.7. (üheksa eri liiki tehnilisi vahendeid tähistavat koodi). See järeldus ühtib magistr töö teoreetilise käsitlusega ning pilootuuringu analüüsitulemustega (käesolev töö, lk 35-36, 39, 43-44, 47). Huvitava leiuna tuli alamkategorias 2.7. esile kõigis valimigruppides mainimist leidnud kosmoses asuvate seiresüsteemide kasutamise vajalikkus. Selliste süsteemide kuuluvusele tänapäevaste mereolukorratedlikkuse loomise vahendite hulka viitab magistr töö alapunkt 1.2.2. (käesolev töö, lk 33) kuid pilootuuringu andmestikus sellise koodi vasteid ei esinenud, mis võib tuleneda kas asjaolust,

et Eesti ametkonnad vastavaid süsteeme ei kasuta, või on kirjeldatud süsteemide kasutamise näol tegemist juurdepääsupiiranguga informatsiooniga. Mereolukorratedlikkuse alase teabe kogumise peamise ajendina eristus alamkategorias 2.2. enim vastavate **andmete vajadus erinevates otsustusprotsessides ning meresõiduohutuse tagamiseks**. Kvaliteetse informatsiooni olulisusele erinevates otsustusprotsessides ja -tsüklites viitab magistritöö alapunkti 1.2.3. läbiv käsitlus. Ka meresõiduohutuse tagamiseks tehtavad otsused ja tegevused on selgitatavad VOOT tsükli põhjal (käesolev töö, lk 36-38). Merealade osas, millelt mereolukorratedlikkuse loomiseks andmeid kogutakse, joonistusid alamkategorias 2.3. valimigrupiti välja olulised erinevused. Modernsete merevõimude valimisse kuulunud mõlema riigi dokumentides esinesid globaalset andmekogumist kinnitavad koodid, kuid sarnased koodid puudusid postmodernsete merevõimude valimis, kuhu kuuluvate riikide puhul esines ainult kuni majandusvööndi piirini ulatuvale andmete kogumisele viitavaid koode. Autori arvates võib selle erisuse üheks põhjuseks olla **modernsete ja postmodernsete merevõimude erinev suhtumine rahvusvahelisse koostöösse mereolukorratedlikkuse loomisel** (käesolev töö, lk 24-25) – modernsed riigid tuginevad seega ennekõike iseseisvale andmete kogumisele ning postmodernsed riigid teevad seda koostöö kaudu. Seega ei pruugi viimaste doktriinides deklareeritav andmete kogumisulatus tähendada, et läbi erinevate koostööformaate ei saada tegelikkuses globaalse või sellele lähedase ulatusega andmeid. Võrdlus pilootuuringu tulemustega (käesolev töö, lk 44-45, 47-49) paigutab autori hinnangul Eesti Vabariigi mereolukorratedlikkuse loomises seega pigem postmodernsete tunnustega (käesolev töö, lk 25) riikide hulka. Uuringu valimisse kuulunud dokumentidest ei selgunud alamkategorias 2.4 postmodernsete merevõimude ajendeid eelmainitud merealade katmiseks. Nimetatud alamkategorias teistes valimigruppides esinenud koodid, nagu **varajane ohtudele reageerimine, heidutus, eelhoiatus ja merealade täiemahuline kasutamine** ühtivad magistritöö teoreetilise käsitlusega (käesolev töö, lk 13-15, 28). Sealhulgas pilootuuringu tulemuste analüüsi käigus seostamist leidnud Eesti kaitsevõime arendamise ühe peamise suunaga – arendada välja võime anda piisav eelhoiatus kui ka vajadusega ennetada ja tõkestada ebaseaduslikke piiriületusi ja piiriülest kuritegevust (käesolev töö, lk 6-8, 47).

Alamkategorias 2.5. „Mereolukorratedlikkuse loomises osalejad“ esinenud 13 erinevat koodi (vt lisa 6, joonis 14) viitavad mereolukorratedlikkuse loomise osapoolte paljususele ning selle valdkondadeülele rollile. Sarnased tunnused esinesid pilootuuringu andmestikus (käesolev töö, lk 48) ning on sarnased mereolukorratedlikkuse loomise rollile Eesti merekaitsemudelil (käesolev töö, lk 34-36). Mereolukorratedlikkuse loojatest on alamkategorias 2.5 **ainsana kõigis valimigruppides mainimist leidnud mereväed**. Selle põhjuseks võib olla konkreetsete

postmodernsete merevõimude valimigruppi sattunud riikide eripära. Näiteks rannavalvet hõlmava koodi puudumine selles valimigrupis võib tuleneda selle kuulumisest Norra Kuningriigis mereväe koosseisu (Norwegian Armed Forces, 2017) ning asjaolust, et Madalmaade Kuningriigis on selle tegevused mereväe koordineerida (Ministry of Defence, 2018) ja seega ei käsitle kumbki riik rannavalvet antud kontekstis eraldi toimijana. Kui pilootuuringu vastuste analüüsitulemused tõid mereolukorrateadlikkuse loomisel esile nii valdkonnaülest koordineerimist kui isiklikel kontaktidel põhineva infovahetuse pooldamist (käesolev töö, lk 45-46, 48), siis dokumendianalüüsi valimis **joonistus selgelt välja valdkonnaülese koordineerimise vajalikkus**. Vastavat koodi esines kõigis valimigruppides, sealjuures üheksas dokumendis 19st. Huvitavaks leiuks oli vajadus kaitsta olukorrateadlikkust vastase mõjutuste eest (käesolev töö, lk 52-53), mis ühtib magistritöö alapunktis 1.2.3. toodud käsitlusega juhtimissõjast (*Command and Control Warfare – C2W*) ja juhtimise takistamisest (*Offensive C2W*) (käesolev töö, lk 38-39). Alamkategorias 5.2. nähti mereolukorrateadlikkusealase **teabe kogumise ja jaotamise parendamise võimalustena infovahetuse tõhustamist ja lihtsustamist** kõikvõimalike koostööpartnerite vahel, kasutades võimalikult salastamata võrgustikke. Samuti **vajadust uuenduslike tehniliste vahendite ning nende olemasolevate süsteemidega integreerimise järele**. Info jaotamise lihtsustamisel nägid Ameerika Ühendriigid olulist rolli info jagamises madalaima võimaliku juurdepääsupiiranguga. Venemaa Föderatsiooni puhul esines aga just juurdepääsupiirangute olemasolu ning vastava informatsiooni kaitsmist pooldavat sisu. Dokumendianalüüsi järeldusi kontrolliti autori poolt täiendavalt ekspertintervjuude raames.

2.4. Mereolukorrateadlikkuse ekspertintervjuud

Ekspertintervjuude valimiks oli **eesmärgistatud valim** (*purposive sampling*) (Teddlie & Yu, 2007, p. 80; Neuman, 2011, pp. 267-268; Babbie, 2013, pp. 128-129). Valimi ulatusele seadsid piirangud magistritöö sissejuhatuses viidatud mereseireliste tegevuste koondumine kolme seirekeskusesse ning mereolukorrateadlikkuse ja laiemalt Eesti merejulgeoleku varasem vähene uuritus (käesolev töö, lk 6-7, 9). Valimi moodustasid Eestis mereseirega tegelevate ametkondade (Politsei- ja Piirivalveamet, Veeteede Amet, Kaitsevägi) mereseire korraldamisega tegelevad teenistujad ja merejulgeoleku uurimisega seotud teadlased. Järgnevalt on loetletud intervjuueritud ekspertide nimed ja töökohad, seostamata neid konkreetsete seisukohtadega: Erkki Silm (Kaitsevägi), Ivar Treffner (Politsei- ja Piirivalveamet), Are Piel (Veeteede Amet), Anthony Lawrence (Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus), Tomas Jermalavicius (Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus), Jaan Murumets (Kaitseväe

Ühendatud Õppeasutused). Seisukohtade eristamiseks omistati neile koodid vastavalt tabelis 2 toodule, sealjuures ei pruugi ekspertide järjestus tabelis ühtida eelneva loetelu järjekorraga.

Tabel 2. Ekspertintervjuude valim (autori koostatud)

Liik	Jrk	Kood	Intervjuu toimumiskoht, viis ja kuupäev	Intervjuu kestvus
Mereseire korraldamisega tegelevad teenistujad	1	MSA1	Tallinn, suuline, 07.03.2018	53 min 37 sek
	2	MSA2	Tallinn, suuline, 06.03.2018	49 min 8 sek
	3	MSA3	Tallinn, suuline, 14.03.2018	57 min 44 sek
Merejulgeoleku uurimisega seotud teadlased	4	TEA1	Tallinn, suuline, 08.03.2018	1 t 12 min 39 sek
	5	TEA2	Tallinn, suuline, 15.03.2018	1 t 14 min 10 sek
	6	TEA3	Tallinn, suuline, 15.03.2018	

Teadlaste osas oli algselt valimisse hõlmatud neli teadlast, kuid neist ühe puhul ei leidnud täielikku kinnitust uurimisküsimuste katmiseks vajaliku ekspertiisi olemasolu ning samuti ei õnnestunud autoril saada tema nõusolekut uuringus osalemiseks. Kontrollimaks teadlaste valimi täiendamise võimalusi kasutas autor **lumepallimeetodit** (Babbie, 2013, pp. 129-130) tähenduses, et kõigilt esialgselt valimisse hõlmatud teadlastelt küsiti soovitusi asjakohast ekspertteadmist omavate teadlaste osas. Lõplikusse valimisse kuuluvatel teadlastel täiendavaid soovitusi valimi laiendamiseks ei olnud. Valimist välistatud teadlase puhul lisandus lumepallimeetodil kolm teadlast, kuid nende puhul ei leidnud kinnitust uuringus vajaliku ekspertiisi olemasolu. Lõplik ekspertintervjuude valim moodustus seega vastavalt tabelis 2 toodule.

Ekspertintervjuu näol oli tegemist poolstruktureeritud intervjuuga. Intervjuu küsimused sõnastati tulenevalt pilootuuringust, dokumendianalüüsi tulemustest ja uurimisküsimustest 1, 2, 3 ja 5 (vt tabel 1). Ekspertintervjuu küsimused on toodud lisa 3. Intervjuude salvestamiseks kasutati telefoni „Insmat Rock V20“ tarkvaraga „Salvestaja“ ja diktofoni „Sony ICD-UX200“. Helisalvestiste transkribeerimiseks kasutati programmi „Express Scribe“.

2.4.1. Mereolukorrataedlikkuse ekspertintervjuude tulemused

Tulemuste analüüsimiseks kasutati **kvalitatiivset sisuanalüüsi** (*qualitative content analysis*) (Laherand, 2008, lk 289-299; Flick, 2009, pp. 323-327). Transkriptsioonide kodeerimiseks kasutati **suunatud kodeerimist** (*thematic coding*) (Flick, 2009, pp. 318-320; Kalmus, et al., 2015).

Kodeerimisel lähtuti joonisel 5 esitatud koodipuust. Põhikategoriaid täiendati alamkategoriatega vastavalt joonisele 8. Kodeerimisel eristus tekstis 304 analüüsiüksust, mis jaotusid temaatiliselt põhikategoriates 1, 3 ja 5 moodustunud üheksa alamkategoria alla kuuluva 58 koodi vahel.

1. Julgeolekuteoreetilised põhjendused Eesti Vabariigis mereolukorrateadlikkuse loomiseks.
1.1. Eksistentsiaalseim oht Eesti Vabariigile merekeskkonnas.
1.2. Muud Eesti Vabariigi merealadel esineda võivad ohud.
2. Mereolukorrateadlikkuse kujunemise üldtunnustatud alused.
3. Mereolukorrateadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelis.
3.1. Paremast mereolukorrateadlikkusest saadavad kasutegurid.
3.2. Mereolukorrateadlikkuse regulatsioon Eesti Vabariigis.
3.3. Mereolukorrateadlikkuse loomise koordineerimise vajalikkus.
3.4. Mereolukorrateadlikkuse kaitsmise vajalikkus.
3.5. Mereseiresüsteemide töö väheulatuslikust katkestusest lähtuvad ohud.
3.6. Mereseiresüsteemide töö laiaulatuslikust katkestusest lähtuvad ohud.
4. Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajadus merealadelt.
5. Mereolukorrateadlikkuse alase teabe kogumise ja jaotamise parendamine.
5.1. Mereolukorrateadlikkuse parendamise võimalused pilootuuringu valimis.
5.2. Mereolukorrateadlikkuse parendamise võimalused dokumendianalüüsi valimis.
5.3. Mereolukorrateadlikkuse parendamise võimalused ekspertintervjuude valimis.

Joonis 8. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud ekspertintervjuude koodipuu alamkategoriad (autori koostatud)

Analüüsitehnikana kasutati **juhtumiülest analüüsi** (*cross-case analysis*) tähenduses, et erinevates intervjuude transkriptsioonidest koguti kokku kõik konkreetsete alamkategoriate kohta käivad tekstiosad ja võrreldi nende käsitlemist kõigi transkriptsioonide lõikes (Babbie, 2013, p. 391; Kalmus, et al., 2015). Samuti kasutati **seosemustrite väljaselgitamist** seosekaartide vormis (Lewins & Silver, 2007, pp. 11, 180-183, 190-191; Kalmus, et al., 2015).

Põhikategorias 1. „Julgeolekualased põhjendused Eesti Vabariigis mereolukorrateadlikkuse loomiseks“ moodustusid kaks alamkategoriat. **Alamkategorias 1.1.** „Eksistentsiaalseim oht Eesti Vabariigile merekeskkonnas“ esines ainult üks kood – „Oht vaenuliku riigi poolt“ ja see leidis äramärkimist kõigi ekspertide poolt.

„Ilmselt Eesti Vabariigi jaoks on riigikaitse ja võibolla just sealt ida poolt.“ (MSA1, 2018)

„See on oht vaenuliku riigi poolt. See on eksistentsiaalne oht riigile, millega riik lõpetab oma olemasolu. Teised ohud on lihtsalt selles riigis elava inimese, majanduse, kõige selle jaoks.“ (MSA2, 2018)

„Meil on siin kõrval selline sõbralik naaberriik, kes võib tekitada mingisuguseid provokatsioone ja kellel on alati omad imperialistlikud huvid – Vene Föderatsioon. Ega siis vaesed lätlased meid siin provotseerima hakka, või soomlased. See on ebareaalne. Aga jah, pigem siis mingisugune Venemaa poolne provokatsioon või invasioon.“ (MSA3, 2018)

„Kõige kriitilisem, või kõige suurem oht riigi olemasolule, on kahtlemata välisriigi sõjaline tegevus ja see peaks minu hinnangul olema ka see kriteerium, mille järgi mereseire ja mereolukorrataadlikkuse süsteemid tuleks üles ehitada.“ (TEA1, 2018)

„Mereline domeen on esmatähtis Balti riikide tugevdamiseks konflikti korral. Juhul, kui see ei ole teostatav, seoses merelise domeeni kasutamise tõkestamisega vastase poolt, on Balti riigid kaotatud. Seega selles plaanis on ülioluline omada mingisugust kontrolli merealade üle.“ (TEA2, 2018)

„Me seisame seljaga Läänemere poole, näoga maad mööda tuleva vastase suunas, kuid on võimalikke stsenaariumeid, kus osa sellest ohust võib materialiseeruda kujul, et vastane kasutab merelist domeeni andmaks meile „noahoopi selga“ dessantüksuse maandamisega, tekitades uue ja ootamatu ründevektori. Teine viis, kuidas see võib tulla, on mõnede Eesti saarte hõivamine vastase poolt konflikti esimestel tundidel, ning seal täiendavate juurdepääsu ja tegevusvabaduse takistamine (Anti-Access/Area Denial (A2/AD) vahendite üles seadmine. /.../ Hiiumaa või Saaremaa või kõigi teiste Eesti saarte kaitsmine vajab teadmist sellest, mis nende ümbruses toimub – kus vaenlase mereväeüksused asuvad ning milline on nende tegevus. See on selline sõjaajastenaarium. Need on eksistentsiaalsed ohud.“ (TEA3, 2018)

Intervjuude käigus loetlesid eksperdid teisi olulisi merelisi ohte, mis moodustasid **alamkateegooriasse 1.2.** „Muud Eesti Vabariigi merealadel esineda võivad ohud“ 16 erinevat koodi. Seosemuustritena tuli esile, et kõigi ekspertide poolt leidsid ära mainimist koodid, nagu „terrorism“, „laevaõnnetused ja merepäästejuhtumid“, „merereostus“. Koodile „hübriidohud“ vastavate nähtuste ilmnemist Eesti Vabariigi merealadel pidasid võimalikuks kõik valimisse kuulunud teadlased ning kaks teenistujat. Lisaks esinesid antud alamkateegoorias koodid „muud keskkonnaalased süüteod“ (mainitud nelja eksperdi poolt), „inimkaubandus“, „salakaubandus“, „ohud veetalusele infrastruktuurile“, „muu

vägivald merel“ (mainitud kolme eksperdi poolt), „ebaseaduslik sisseränne“, „piraatlus“, „ebaseaduslik loodusvarade kasutamine“ (mainitud eksperdi poolt), ning „röövimine“, „laevaliikluse katkemine looduslikel põhjustel“, „oht veealustele mälestistele“ ja „luuretegevus“ (mainitud ühe eksperdi poolt). Eksperdid ei andnud hinnanguid nimetatud ohtude esinemise tõenäosusele, vaid nimetasid ohte.

Ekspertintervjuud andsid **põhikategoriasse kolm** „Mereolukorradeadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelis“ kuus alamkategoriat. **Alamkategorias 3.1.** „Paremast mereolukorradeadlikkusest saadavad kasutegurid“ moodustus üheksa koodi. Enim, viie eksperdi puhul, esines viiteid koodile „reageerimismeetodi valiku parandamine“. Kood „eelhoiatuse tagamine“ leidis märkimist kolme eksperdi, sealhulgas kahe teadlase ja ühe teenistuja poolt. Koodi „reageerimiskiiruse parandamine“ nimetas samuti kolm eksperti, sh üks teadlane ja kaks teenistajat. Lisaks esines kahe eksperdi puhul koodidele „ohtude varajase tuvastamise tagamine“, „veealuse infrastruktuuri parem kaitse“ ja „suurem täpsus pikaajalises planeerimises“ vastavat sisu. Veel kolm koodi leidsid mainimist ühe eksperdi poolt. Seosemustreid muudeks järeldesteks ei esinenud. Pilootuuringust tõstatunud võimalikku vajadust täiendada Eesti Vabariigis mereolukorradeadlikkuse loomise regulatsiooni (käesolev töö, lk 45-46, 48) kontrolliti ekspertintervjuu kolmanda küsimuse raames, mille vastuste põhjal moodustus **alamkategoriasse 3.2.** „Mereolukorradeadlikkuse regulatsioon Eesti Vabariigis“ kolm koodi (vt lisa 6, joonis 15). Ainult üks valimisse kuulunud ekspert väljendas seisukohta, et olemasolev mereolukorradeadlikkuse loomise valdkonda puudutav siseriiklik regulatsioon on optimaalne. Kaks eksperti nägid vajadust täpsustada regulatsiooni erinevates 2018. aasta alguses kehtivates seadustes. Uue, valdkonnaülese regulatiivse õigusakti loomist pidasid vajalikuks kolm eksperti.

Ajendatuna samuti pilootuuringu ning lisaks dokumendiuringu järeldestest (käesolev töö, lk 45-46, 48, 56) kontrolliti ekspertintervjuu neljanda küsimusega mereolukorradeadlikkuse loomise ametkondadeülese koordineerimise vajalikkust Eesti Vabariigis. Respondentidelt kogutud uurimisaines esines kaks seisukohta, mis kodeeriti **alamkategoriasse 3.3.** „Mereolukorradeadlikkuse koordineerimise vajalikkus“. Seoseustrina ilmnes, et kõik teadlased ning üks teenistuja näevad vajadust valdkonnaülese vastutaja määramiseks. Kahe teenistuja hinnangul sellist vajadust ei esinenud. Kõik eksperdid, peale MSA3, omasid arvamust võimaliku vastutava institutsiooni tunnuste osas. TEA3 vastuses esinesid faktevad – politseiametnikud ei kuulu mobiliseeritavate hulka ning viimane mereväeohvitseride kursus piirivalvuritele toimus enam kui kümme aastat tagasi.

„Süsteemide omanik. Täna näiteks kuuluvad radarid peamiselt piirivalvele.“ (MSA1, 2018)

„Domeeni eest peaks vastutama organisatsioon, kes peab ja saab selles keskkonnas tegutseda kõrgemas eskalatsiooniastmes, ning peab omama kõrgemaid kvaliteedinäitajaid merepildi loomise osas. Ehk siis julgeolek merel on jagamatu, ning selleks, et kõrgemas eskalatsiooniastmes edukalt reageerida, tuleb selleks valmistuda rahuajal. Ehk siis mereolukorratedalikkus kui 24/7, 365 funktsioon, mida ei saa eskalatsiooni käigus ühelt valitsemisalalt teisele üle anda. See ei ole produktiivne. Sõjaline kvaliteedinõue tuvastatud merepildile tagab ju alati tsiviilasutuse vajaduse täitmise. Seega ma ei ütle välja, kes see olema peab, aga lisaks tulevad veel erinevad info juurdepääsupiirangu probleemid ja nii edasi.“ (MSA2, 2018)

„Kõige kõrgemad nõudmised loodavale või tekitatavale teabele, on kahtlemata Kaitseministeeriumi valitsemisalas. Kitsamas mõistes mereväe ning meie liitlaste ja partnerite kontekstis, kineetiliste reaktsioonide juhtimiseks merekeskkonnas. Kui meil on kinnitatud sihtmärgi tasemel merepilt, siis seda on võimalik lihtsustada ja kihtide kaupa välja jagada nendele ametkondadele, kes vajavad vähem infomatsiooni. Vähem täpset, võibolla väiksema sagedusega uuendatuna. Selles valdkonnas mulle tundub, et loogiline omanik sellele on Kaitseministeeriumi valitsemisala ja see peaks olema kehastunud mingisuguses mereväe koosseisus olevas mereoperatsioonide keskuses, kus siis saaksid koos töötada erinevate ametkondade – Politsei- ja Piirivalveameti, Veeteede Ameti, muude merel toimetavate ametkondade esindajad, et oleks võimalikult lühike koordinatsiooniahel. Siis on kindlasti võimalik otsuseid kiiremini langetada ja koordineerida. Aga valdkonna vastutaja riigi vaates, selles osas, peaks minu arvates olema Kaitseministeerium.“ (TEA1, 2018)

„Ma ei arva, et see oleks tähtis, kuniks kõik seda mõistavad ja see ametkond omab vastavaid ressursse, et talle pandud ülesandeid korralikult täita. Ma ei arva, et saaks kindlalt öelda, et see on just kaitsevaldkonna vastutusala, või et see on tingimata politsei vastutusala.“ (TEA2, 2018)

„Minu arvates oleks kõige loogilisem, kui selleks oleks piirivalve. Piirivalve on politsei osa, nii et nad on midagi rahu- ja sõjaaja vahepealset ning nad muutuvad sõja ajal sõjaväe osaks. Nad on samuti harjunud tegema koostööd tolliametnikega ja tsiviilohutuse ametkondadega. Nii et minu jaoks oleks piirivalve üpris loogiline koht selliseks integratsiooniks ja neil on arusaam nii sõjalistest kui ohutuslastest kaalutlustest.“ (TEA3, 2018)

Intervjuu kuuenda küsimusega toodi magistritöösse täiendavat uurimisainest, selgitamaks dokumendianalüüsi huvitavat leidu – olukorrateadlikkuse kaitsmise vajalikkust (käesolev töö, lk 52-53, 56). Vastavad viis koodi koondati **alamkategoria 3.4.** „Mereolukorrateadlikkuse kaitsmise vajalikkus“ alla. Seosemustrina väljendus, et kõik eksperdid pidasid oluliseks vähemalt kolme erineva kaitsemeetmete kategooria samaaegset rakendamist. Kõigi intervjueritute vastustes esines kood „juurdepääsupiirangute rakendamine valdkondlikule teabele“. Läbiv oli arusaam, et juurdepääsupiirangute rakendamine on vajalik, kuid see peab sõltuma konkreetse teabe liigist. Selline seisukoht erineb dokumendianalüüsi vastavatest tulemustest, kus Ameerika Ühendriigid toetasid informatsiooni jagamist võimalikult madala juurdepääsupiiranguga, ning Venemaa Föderatsiooni puhul esines aga juurdepääsupiirangute olemasolu ning vastava informatsiooni kaitsmist pooldavat sisu (käesolev töö, lk 52-53, 55-56). Kõigi ekspertide puhul peale TEA3 esinesid koodid „vajadus taristu füüsiliseks kaitsmiseks“ ja „vajadus elektrooniliseks teabeturbeks ja sidelahenduste kaitsmiseks“. Kõigi teadlaste ning ühe teenistuja puhul esines kood „vajadus süsteemide kaitsmiseks küberrünnakute vastu“. Kahe teadlase ja ühe teenistuja puhul tuli esile kood „vajadus süsteemide kaitseks elektroonilise sõjapidamise meetmete vastu. Intervjuu küsimustega 7 ja 8 selgitati välja mereseiresüsteemide töö katkestustest tulenevad võimalikud ohud. Mereseiresüsteemide kuni nädalasest, või vähem kui 100 ruutmiilist mereala hõlmavast häirumisest põhjustatud ohud moodustasid **alamkategoria 3.5.** „Mereseiresüsteemide töö väheulatuslikust katkestusest lähtuvad ohud“ alla üheksa koodi. Neist seitse koodi vastavad võimalikele ohtudele (vt lisa 6, joonis 16) ning lisaks ilmnesid koodid „ohupildi muutus rahuaja ja relvakonflikti võrdluses“ ja „häirete tekkepõhjuste seosed ohupildiga“.

Vastavalt joonisel 16 (vt lisa 6) kujutatule leidis teadlaste osas enim mainimist koodile „õnnetuste, õigusrikkumiste ja rünnete tehioolude raskendatud tuvastamine ja tõendamine“ vastav sisu. Teenistujate poolt enim mainiti koodiga „raskendatud reageerimine õnnetustele, õigusrikkumistele ja rünnetele“ seonduvat. Ülejäänud viit ohtu tähistavat koodi esines valimis ühel-kahel juhul. Lisaks pidasid kõik eksperdid võimalikuks, et relvakonflikti korral toimuvad eeltoodud koodidest tekkinud ohupildis mõningad muutused. Vastav sisu moodustas koodi „ohupildi muutus rahuaja ja relvakonflikti võrdluses“. Kõigi teadlaste ja ühe teenistuja puhul ilmnes, et ohupilt võib olla sõltuvuses häirumise põhjustest ning sellest, kas häirumise põhjustas tehniline rike, või kellegi sihipärane tegevus sõltub, kas ja millised joonisel 16 (vt lisa 6) toodud ohtudest esinevad ning kas võivad esineda veel täiendavad, s.t. sõjalised või mittelineaarsed ohud. **Alamkategorias 3.6.** „Mereseiresüsteemide töö laiaulatuslikust katkestusest lähtuvad ohud“ esinenud koodid ei andnud selget tulemust, et mõista, kas ohupilt võiks muutuda sõltuvalt süsteemide häirumise ulatuse

suurenemisega. Kahe eksperdi vastused olid kodeeritavad koodiks „lisanduvad täiendavad ohud“, kolme eksperdi puhul koodiks „täiendavaid ohte ei lisandu“ ning ühe eksperdi vastus jäi antud küsimuses ebaselgeks.

„Neid on analüüsitud. Need ei ole avalik informatsioon. Neid on analüüsitud.“ (MSA2, 2018)

Intervjuu viimase küsimusega kontrolliti ekspertide hinnanguid mereolukorratedlikkusealase teabe kogumise ja jaotamise parendamise võimalustele ning vastused koondati **alamkategoriasse 5.3**. „Mereolukorratedlikkuse parendamise võimalused ekspertintervjuude valimis“. Nimetatud alamkategorias esines üheksa koodi, millest kaheksa on seosemustrina visualiseeritud joonisel 17 (vt lisa 6). Enim, nelja eksperdi puhul, leidsid mainimist mereolukorratedlikkusealase infoliikumise parema koordineerimise, mereolukorratedlikkuse loomiseks kasutatavate infosüsteemide tõhustamise ning poliitikakujundajate ja otsusetegijate valdkondliku teadlikkuse tõstmise vajadusele viitavad koodid. Kõik teenistujad nägid vajadust valdkonna paremaks reguleerimiseks. Samas esines kõikide teadlaste vastuste puhul mereolukorratedlikkuse loomiseks kasutatavate süsteemide hukukindluse tõstmise vajalikkusele viitavat sisu, mida võib pidada huvitavaks leiuks, sest käesolevas magistritöös puudusid varasemad viited vastavale vajadusele. Kolme eksperdi poolt leidis äramärkimist mereolukorratedlikkusealase infovahetuse kaardistamise vajalikkus. Üks teadlane ja üks teenistuja pidasid otstarbekaks eraldi organisatsiooni moodustamist mereolukorratedlikkuse loomiseks kasutatava taristu ja süsteemide haldamiseks ning samal määral toodi esile vajadust ühtse, mereolukorratedlikkust loova keskuse moodustamiseks.

Lisaks eeltoodule tuli koodi „poliitikakujundajate ja otsusetegijate valdkondlikku teadlikkuse tõstmine“ puhul esile kvalitatiivselt huvitav sisu, milles kaks teadlast ja kaks eksperti näevad vajadust teadlikkuse tõstmiseks nii Kaitseväge juhtkonna kui Vabariigi Valitsuse tasemel.

„Kui meil on teatud seadmed, me näeme konkreetselt laevu ja meil on teada, kuidas me seda informatsiooni kasutame, siis mereväe pool on palju keerulisem ja ka salastatum. Neile ilmselt ei piisa ainult sellest, ütleme robustselt siis radaritest ja automaatse identifitseerimise süsteemi andmetest, vaid neil on vaja ka palju muid andmeid, mida nad siis teatud viisil töötlevad ja millest nad siis midagi välja loevad, mis on nende tööks vajalik. Võibolla see temaatika on selline, mida peaks teadvustama kõrgemal pool, kus siis otsustatakse, milliseid rahasid ja mis teemade jaoks eraldatakse. Siiaaani räägitakse ainult füüsilistest radaritest, aga võibolla see erineva info vajaduse teemast, mida just mereväel vaja on, sellest ei saada hästi aru. See on keeruline ka. Ja kuna see on ka salastatud, siis ilmselt ei saa väga laiale ringile edastada. Võibolla see on mingi temaatika,

mis vajaks rohkem õigetes ringkondades teadvustamist, et see pool ka areneks ja sinna ka rahad taha tuleks.“ (MSA1, 2018)

„Ressursi, praeguse ressursi suurendamine on võib-olla selline keerulisem asi. Seal peab olema kõva poliitiline tahe taga. Riik peab teadvustama, et mereriigi staatuse saamiseks me peame panustama rohkem merealadesse.“ (MSA3, 2018)

„Kaitsevägi on kindlasti merepime ja õhupime ning ma arvan, et see on tingitud lihtsalt ressursidest. Kui neid ei ole piisaval hulgal, siis te saate arendada maaväge, aga te ei saa tegelikult arendada õhu- ja merevõimeid. Pean jällegi tõmbama paralleeli õhupoolega. Suhteliselt odav on tagada teadlikkus toimuvast ning see ei aita ainult teid endid, vaid ka teie liitlaseid. Liitlased peavad teadma ala, mida tugevdada. Nad peavad teadma, mis seal toimub.“ (TEA2, 2018)

„Lisaks kogu see „kala mädaneb peast“ teema. Me peame rääkima sellest rohkem poliitikakujundamise ja pikaajalise planeerimise ringkondades – valitsuses, Riigikantseleis, ministritega. Meil on riigikaitsekomisjon. Me peaksime pidevalt viima läbi teadlikkuse tõstmise õppuseid. Lauaõppused on olulised selleks, et mõista riikliku mereolukorratedadlikkuse tähtsust, samuti merelise domeeni tähtsust riigi julgeolekus ja kaitstes. Kui nad seda ei mõista, siis nad ei investeeeri ja ei eralda ressursse. Nad ei avalda ametkondadele poliitilist survet, et need senisest enam koonduks, ühendaks omi võimeid või pööraks üldse merelisele domeenile tähelepanu. Näiteks Kaitsevägele, millel on juba peaaegu harjumuspäraselt maaväe taustaga juhtkond, ohvitserid ja mille jaoks mereline domeen jääb kuskile „sinna eemale“. Nii-öelda: „Merevägi tegeleb sellega.“ (TEA3, 2018)

Ekspertintervjuu viimase põhiküsimuse raames soovis autor saada lisaküsimusega selgitust pilootuuringus esinenud huvitavale leiule, et ükski respondent ei olnud välja toonud Maksu- ja Tolliametiga andmete jagamist või sellelt andmete saamist (käesolev töö, lk 48, lk 92-93). Vastused kodeeriti koodiks „Selgitused pilootuuringus ilmnenu MTA anomaaliale“. Omavahel kattuvaid selgitusi ei esinenud ning anomaalia põhjus jäi ebaselgeks.

2.5. Järeldused ja ettepanekud mereolukorratedadlikkuse parendamiseks

Magistritöös esimeses, teoreetilises peatükis, selgitati Eesti Vabariigis mereolukorratedadlikkuse loomise julgeolekuteoreetilisi aluseid, mereolukorratedadlikkuse ajaloolist kujunemist ja selle rolli Eesti merekaitsemudeli (Laanemets, 2015, lk 156) kontekstis. Seeläbi loodi töö teoreetiline raamistik

uurimisinstrumentide disainimiseks ning uurimistulemuste analüüsiks. Magistritöö teises, empiirilises peatükis, analüüsiti Eestis merealadelt teavet vajavate riigiametite ja inspeksioonide küsitluse tulemusi, välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide valdkondlikke dokumente ning ekspertintervjuude tulemusi, selgitamaks julgeolekuteoreetilisi põhjendusi Eesti Vabariigis mereolukorratõhususe loomiseks, mereolukorratõhususe kujunemise üldtunnustatud aluseid, mereolukorratõhususe rolli Eesti merekaitsemudelis, Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajadust merealadelt ning mereolukorratõhususe alase teabe kogumise ja jaotamise parendamise võimalusi. Teisisõnu, vastused said kõik magistritöös püstitatud viis uurimisküsimust.

Esimesele uurimisküsimusele, millised on julgeolekuteoreetilised põhjendused Eesti Vabariigis mereolukorratõhususe loomiseks, leiti vastused teooria ja ekspertintervjuude analüüsi tulemusel. Teoriast nähtub, et ainus riik, mis võib ettenähtavas tulevikus kujutada endast Eesti Vabariigile eksistentsiaalset ohtu, on Venemaa Föderatsioon (käesolev töö, lk 13, 20). Ekspertintervjuude analüüsist selgus, et kõik eksperdid näevad ainsa eksistentsiaalse merekeskkonnas esineda võiva ohuna mõne riigi vaenulikku, sõjalist tegevust. Üks ekspert viitab ida poolt lähtuvale ohule ning teine nimetab konkreetselt Venemaa Föderatsiooni. (käesolev töö, lk 59) Teooria kohaselt pakub ründava realismi parimat julgeolekuteoreetilist raamistikku Venemaa Föderatsiooni käitumise mõtestamiseks. Analüüsides Venemaa Föderatsiooni merelisi ambitsioone ja selle merelist doktriini ründava realismi teoreetilises raamistikus, on näha mitmeid vastavaid kattuvusi. Venemaa Föderatsioon näeb meresõjalisi võimeid kui rahvusliku julgeoleku laiendamise ja realiseerimise jaoks soodsate tingimuste loomise vahendit. Tegemist on seisukohaga, milles võib näha ründava realismi teooriakohast suunda võimu maksimeerimisele. Sealjuures kuulub meresõjaline tegevus riigi kõrgemate prioriteetide hulka ning sõjalaevastikku nähakse ühe riikliku välispoliitika instrumendina. Venemaa merelised mõtlejad näevad, et multipolaarse maailmakorraga kaasneb riikidevaheline usaldamatus ning sellest lähtuvalt tekib riikide vahel sõjalise jõu kasutamise oht. Samuti on nii sealsesse merelisse doktriini kui mereliste mõtlejate teadvusesse kinnistunud vastasseis NATO-ga. (käesolev töö, lk 20-24) Need, ründava realismi teisele ja kolmandale põhieeldusele vastavad põhimõtted, viitavad, et Venemaa Föderatsioon tegutseks relvakonflikti korral tõenäoliselt merelises keskkonnas. Sellise merelise ohu võimalikkust kinnitavad nii Venemaa Föderatsiooni ja selle eelkäijate ajalooline käitumine kui ka kaasaegsed ohuhinnangud (käesolev töö, lk 18-20). Nii teooriast lähtuvalt kui ka ekspertintervjuude kohaselt võib Eesti Vabariigi merealadel pidada võimalikuks hübriidsõja meetmete kasutamist riikidevahelise konflikti algfaasis (käesolev töö, lk 20, 59, 62). Teooria ning ekspertintervjuude analüüsist lähtuvalt võib esineda Eesti Vabariigi merealadel samuti mitteriiklike ohte. Kõigi ekspertide poolt leidsid äramärkimist ohud, nagu terrorism,

laevaõnnetused ja merepäästejuhtumid ning merereostus. Võimalikuks peeti inimkaubandust, salakaubandust, ohtu veealusele infrastruktuurile ning veel mitmeid muid ohte. (käesolev töö, lk 59-60) Sarnaselt mitmekesine ohupilt moodustub töö teoreetilises käsitluses (käesolev töö, lk 19-20), kuid nagu eelnevalt mainitud, ei kujuta nimetatud mitteriiklike ohtude realiseerumine Eesti Vabariigile eksistentsiaalset ohtu. **Esimese uurimisküsimuse vastuseks on**, et peamine julgeolekteoreetiline põhjendus mereolukorratedlikkuse loomiseks Eesti Vabariigis on vajadus omada võimet vaenulike võõrriikide, ennekõike Venemaa Föderatsiooni merelistest tegevustest lähtuvate, riigikaitse laias käsitluses (Riigikogu, 2017, lk 3; käesolev töö, lk 34) sõjalise kaitse tegevussuunda kuuluvate ohtude tuvastamiseks. Mereolukorratedlikkuse loomise teisesteks põhjendusteks on mitteriiklikud ohud, nagu terrorism, laevaõnnetused ja merepäästejuhtumid ning merereostus, lisaks paljud teised sisejulgeoleku ja siseturvalisuse ning riigi ja ühiskonna toimepidevuse kindlustamise seisukohast olulised ohud.

Teisele uurimisküsimusele, millised on mereolukorratedlikkuse kujunemise üldtunnustatud alused, leiti vastused teooria, dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude analüüsi tulemusel. **Teooriast lähtuvalt** tuleneb rannikuriigi vajadus mereolukorratedlikkuse omamiseks selle vajadusest ning kohustusest kehtestada suveräänsust oma merealadel. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb vähendada merekeskkonnas valitsevat hägusust, kombineerides selleks erinevaid mereolukorratedlikkuse allikaid. Rannikuriigil peab olema võime koguda informatsiooni kõikvõimalikest asjakohastest allikatest, kogutud informatsiooni analüüsida, otsuste tegemiseks sobilikku vormi töödelda ning vastavalt püstitatud ülesannetele otsusetegijatele jaotada. Olemaks merelises keskkonnas oma tegevustes võimalikest vastastest edukam, peab otsuste aluseks olev informatsioon ning selle abil loodav olukorrapilt olema kvaliteetne ning kaitstud vastase rünnakute eest kogu merekaitsemudeli ulatuses. (käesolev töö, lk 25-39) Dokumendianalüüsi tulemusena leidis kinnitust vajadus koguda võimalikult mitmekesiseid andmeid kõigi võimalike vahenditega (käesolev töö, lk 51, 54) ja vastavate andmete vajalikkus erinevates otsustusprotsessides (käesolev töö, lk 51, 54). Nende andmete põhjal tehtavad otsused võimaldavad tagada varajase ohtudele reageerimise, heidutuse, eelhoiatuse ja merealade täiemahulise kasutamise (käesolev töö, lk 51, 55), ühtides nii magistr töö teoreetilise käsitlusega (käesolev töö, lk 13-15, 28) kui pilootuuringu tulemuste analüüsi käigus seostamist leidnud Eesti kaitsevõime arendamise ühe peamise suunaga – arendada välja võime anda piisav eelhoiatust kui ka vajadusega ennetada ja tõkestada ebaseaduslikke piiriületusi ning piiriülest kuritegevust (käesolev töö, lk 6-8, 47). Kõik loetletud tegevused on osaks eelmainitud suveräänsuse tagamisest merealadel. Ekspertintervjuud kinnitasid vajadust mereolukorratedlikkuse kaitsmiseks vaenulike mõjutuste eest ning tõid esile mereseiresüsteemide erineva ulatusega häirumisest tekkida

võivad mõjud ja ohud (käesolev töö, lk 62-63). Autori hinnangul on seega **teise uurimisküsimuse vastuseks** riigi vajadus koguda suveräänsuse kehtestamiseks sellele kuuluvatelt merealadelt ning eelhoiatuse tagamise ja kuritegevuse tõkestamise eesmärgil muudelt merealadelt, kõikvõimalikku, asjakohastest allikatest kogutud, kasulikku informatsiooni, eesmärgiga pakkuda selle analüüsi tulemina kvaliteetset teavet otsusetegijatele.

Kolmandale uurimisküsimusele, milline on mereolukorradeadlikkuse roll Eesti merekaitsemudelis (Laanemets, 2015, lk 156), leiti vastus teooria ning pilootuuringu ja ekspertintervjuude analüüsi tulemusel. Teooriast selgus, et Ott Laanemetsa poolt 2014. aastal magistritöös välja töötatud ja 2015. aastal publitseeritud Eesti merekaitsemudel ühtib oma põhimõtetes „Eesti julgeolekupoliitika alused 2017“ toodud riigikaitse laia käsitlusega (käesolev töö, lk 34). Mereolukorradeadlikkuse nägemine merekaitse vundamendina seostub teoreetiliste järeldusega, et kvaliteetse informatsiooni omamine võimaldab teha paremaid otsuseid ning vähendada ressursikulu – vajadust isikkoosseisu, platvormide ja relvade järele. Seda merekaitsemudeli kontekstis nii merelise julgeoleku tagamise kui rannikuala sõjapidamise puhul. Teisisõnu on mereolukorradeadlikkus, sõltumata oma meresõjalistest algetest, valdkondadeülene võimaldaja, mis on oluline ükskõik milliste riiklike mereliste tegevuste elluviimiseks. (käesolev töö, lk 34-35, 39) Pilootuuringu tulemuste analüüsimisel moodustunud merealadelt info kogumisel ja jagamisel tehtava koostöö skeemid (vt lisa 6, joonis 12 ja joonis 13) kinnitavad nii mereolukorradeadlikkuse valdkondadeülest rolli Eesti merekaitsemudelis, kui selle olulisust väljaspool nimetatud mudeli raamistikku. Ekspertintervjuudes leidsid valdkonnaülevalt äramainimist paremast mereolukorradeadlikkusest saadavad kasutegurid, nagu reageerimismeetodi valiku ja reageerimiskiiruse parandamine, eelhoiatuse ja ohtude varajase tuvastamise tagamine, veealuse infrastruktuuri parem kaitse ja suurem täpsus pikaajalises planeerimises (käesolev töö, lk 60). Selline tulemus ühtib eeltoodud, teoreetilise nägemusega mereolukorradeadlikkusest kui valdkonnaülesest võimaldajast. Autori järeldused kinnitavad seega üldjoontes Ott Laanemetsa (2015) käsitlust ja **uurimisküsimuse vastuseks on**, et mereolukorradeadlikkus on Eesti merekaitsemudelis valdkondadeülene võimaldaja, mis on oluline ükskõik milliste riiklike mereliste tegevuste elluviimiseks ning omab siirdeid väljapoole nimetatud mudelit.

Neljandale uurimisküsimusele, millist teavet ja millistelt merealadelt Eesti riigiametid ja inspeksioonid vajavad, leiti vastused teooria ning pilootuuringu ja dokumendianalüüsi tulemusel. Teooria viis antud uurimisküsimuses järelduseni, et olukorradeadlikkuse loomiseks kasutatava ning kasuliku informatsiooni liikide ja allikate osas ei ole piiranguid. Olukorradeadlikkuse loomiseks töödeldakse eri allikatest pärinev informatsioon sobivasse vormi ning jaotatakse vastavalt

otsusetegijate vajadustele. (käesolev töö, lk 35) Pilootuuringu tulemustes eristunud ametkondade vajadus koguda merealadelt samaliigilisi, kuid sisult erinevaid andmeid (käesolev töö, lk 43-44, 47) ühtib eeltoodud, teoreetilise järeldusega. Politsei- ja Piirivalveameti poolt pilootuuringus välja toodud vajadus analüüsi ja andmetöötuse võime tõstmiseks seostub teoreetilise käsitlusega, mille kohaselt on riigi merevõimu projitseerimiseks tarvis erinevatest allikatest kogutud informatsiooni ebatavaliste käitumismustrite tuvastamiseks analüüsida ja anda merepildile asjakohane ohuhinnang (käesolev töö, lk 6, 33-36). Kõik eeltoodu kattub magistritöö alapeatüki 1.2. lõppjäreldustega (käesolev töö, lk 39). Dokumendianalüüsikohaselt kogutakse mereolukorradeadlikkuse loomiseks võimalikult mitmekesiseid andmeid kõigi võimalike vahenditega (käesolev töö, lk 50-51, 54) ning see tulemus kinnitab töö eelnevaid järeldusi andmete kogumise osas. Magistritöö teoreetilise käsitluse kohaselt peab rannikuriik eelmainitud andmeid koguma vähemalt tema suveräänsusele alluvatelt merealadelt (käesolev töö, lk 25-30, 39). Pilootuuring kinnitas siinkohal, et kõigil uuringus merealadelt andmete kogumist kinnitanud ametkondadel on kohustus koguda andmeid kõigilt Eesti Vabariigi suveräänsusele alluvatelt merealadelt (vt lisa 6, joonis 9). Sealjuures joonistusi viie ametkonna puhul välja neid merealadelt ületavad kohustused ja huvid (vt lisa 6, joonis 10 ja 11), milles võib näha seoseid Eesti kaitsevõime tugevdamise ühe peamise suunaga – arendada välja võime anda piisav eelhoiatus kui vajadusega ennetada ja tõkestada ebaseaduslikke piiriületusi ja piiriülest kuritegevust (käesolev töö, lk 6-8). Eelnev seondub autori hinnangul ründava realismi kolmanda põhieeldusega, mille kohaselt riigid ei saa kunagi olla kindlad teiste riikide kavatsuste osas ja nimetatud eeldustest tuleneva riikide ühe peamise käitumismustri – hirmuga (käesolev töö, lk 15-16). Dokumendianalüüsis eristus, et modernsete merevõimude valimisse kuulunud mõlema riigi dokumentides esinesid globaalset andmekogumist kinnitavad koodid, kuid sarnased koodid puudusid postmodernsete merevõimude valimises, kuhu kuuluvate riikide puhul esines ainult kuni majandusvööndi piirini ulatuvale andmete kogumisele viitavaid koode. Eeltoodu põhjal sarnanevad Eesti ametkondade kohustused ja huvid merealadelt andmete kogumisel pigem postmodernsete merevõimudega. (käesolev töö, lk 43-44, 47-48, 50-51, 55) Eelneva põhjal on **uurimisküsimuse vastus osaliselt kattuv teise uurimisküsimuse vastusega** – Eesti riigiametid ja inspeksioonid vajavad Eesti suveräänsusele alluvatelt merealadelt, ning eelhoiatuse tagamise ja kuritegevuse tõkestamise eesmärgil muudelt merealadelt kõikvõimalikku, asjakohastest allikatest kogutud, kasulikku informatsiooni eesmärgiga pakkuda selle analüüsi tulemina kvaliteetset teavet otsusetegijatele.

Viiendale uurimisküsimusele, kuidas parendada mereolukorradeadlikkusealase teabe kogumist ja jaotamist, leiti vastused pilootuuringu, dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude analüüsi tulemusel. Pilootuuringu tulemuste analüüsi tulemusel selgus võimalik vajadus täiendada valdkondlikku

õiguslikku regulatsiooni ning parendada koostöö koordineerimist (käesolev töö, lk 45-46, 48). Dokumendianalüüs kinnitas mereolukorratedliikkusealase koostöö koordineerimise olulisust (käesolev töö, lk 52, 56). Ekspertintervjuude analüüsist selgus, et enamus valimist – kõik teadlased ja üks teenistuja – pidasid vajalikuks mereolukorratedliikkuse loomise valdkonnas vastava, vastutava institutsiooni määramist. Valdkondliku regulatsiooni täpsustamist ei pidanud vajalikuks ainult üks ekspert. Kaks eksperti nägid vajadust täpsustada regulatsiooni erinevates, 2018. aasta alguses olemas olevates seadustes. Uue, valdkonnaülese regulatiivse õigusakti loomist pidasid vajalikuks kolm eksperti. (käesolev töö, lk 60) Eeltoodu ja ekspertintervjuu viimase küsimuse vastuste analüüsi tulemusena (käesolev töö, lk 63-64) on **uurimisküsimuse vastuseks**, et mereolukorratedliikkusealase teabe kogumist ja jaotamist saab parendada läbi mereolukorratedliikkusealase infoliikumise parema koordineerimise, mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatavate infosüsteemide tõhustamise, poliitikakujundajate ja otsusetegijate valdkondliku teadliikkuse tõstmise, valdkonna parema reguleerimise, mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatavate süsteemide hukukindluse tõstmise ja valdkondlikku infovahetuse kaardistamise. Kaaluda tuleks võimalust eraldi organisatsiooni moodustamiseks mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatava taristu ja süsteemide haldamiseks ning ühtse, mereolukorratedliikkust loova keskuse moodustamist.

Viienda uurimisküsimuse vastused on ühtlasi **magistritöö eesmärgis nimetatud mereolukorratedliikkuse parendussuundadeks**. Magistritöö tulemustest lähtuvalt jagab autor uuringu „Eesti merejulgeolek“ järeldest väljendatud seisukohti, täpsemalt tegevusvariandis 0A toodud vajadust põhimõtteliseks otsuseks mereseirevõrgu väljaarendamiseks mereväe koosseisus ja võimenõuete baasil (Murumets, 2016, lk 85, käesolev töö lk 9). Nimetatud väidet toetab esimese uurimisküsimuse vastus, mille kohaselt on peamine julgeolekuteoreetiline põhjendus mereolukorratedliikkuse loomiseks Eesti Vabariigis vajadus omada võimet vaenulike võõrriikide, ennekõike Venemaa Föderatsiooni merelistest tegevustest lähtuvate, riigikaitse laias käsitluses (Riigikogu, 2017, lk 3; käesolev töö, lk 34) sõjalise kaitse tegevussuunda kuuluvate ohtude tuvastamiseks. Samuti on selline otsus vajalik tagamaks mereolukorratedliikkuse loomist võimaliku konflikti kõrgeimas eskalatsiooniastmes ning vastavalt kõrgeimatele kvaliteedinõuetele (käesolev töö lk 61). Lisaks eelnevale teeb autor magistritöö eesmärgist lähtuvalt seitse ettepanekut valdkonna parendamiseks, koondatuna tabelisse 3.

Tabel 3. Ettepanekud mereolukorrateadlikkuse valdkonna parendamiseks (autori koostatud)

Jrk	Ettepaneku sisu	Ettepaneku alus
1	Kaardistada ametkondade ja inspeksioonide infovajadus merealadelt. Ettepaneku saab realiseerida vastava, valdkonnaülese uuringu tellimisega teadusasutuselt või iga ametkonna poolt eraldiseisvalt, nende konkreetse infovajaduse kaardistamisega ning koostööpartneritele kommunikeerimisega.	Käesolev töö, lk 63, 95.
2	Kaaluda valdkonna täpsemat reguleerimist siseriiklikus õiguses (sh infoliikumise täpsustamine) ja valdkonna eest vastutava ametkonna määramist.	Käesolev töö, lk 44-46, 48, 52, 56, 60-61, 63, 69, 92, 93, 95.
3	Tõhustada ja arendada mereolukorrateadlikkuse loomiseks kasutatavaid infosüsteeme. Otsida võimalusi olemasolevate lahenduste integreerimiseks ja andmete ametkondadevaheliseks ristikasutuseks, tagamaks nende tegeliku infovajaduse katmist.	Käesolev töö, lk 33, 45-48, 52-56, 63, 95.
4	Tõsta mereolukorrateadlikkuse loomiseks kasutatavate süsteemide hukukindlust, nende sõjalise riigikaitse nõuetele vastava arendamise kaudu (sh suurendatud mereväelise kohaloleku tagamise ja maa- või õhumobiilsete seiresüsteemide kasutuselevõtu abil).	Käesolev töö, lk 53, 63, 69, 95.
5	Tõsta poliitikakujundajate ja otsusetegijate mereolukorrateadlikkusealaseid teadmisi õppuste ja lauarjutuste abil.	Käesolev töö, lk 48, 63-64, 69, 95.
6	Analüüsida vajadust ja võimalusi eraldi organisatsiooni moodustamiseks mereolukorrateadlikkuse loomiseks kasutatava taristu ja süsteemide haldamiseks.	Käesolev töö, lk 63, 69, 95.
7	Analüüsida vajadust ja võimalusi ühtse, mereolukorrateadlikkust loova keskuse moodustamiseks.	Käesolev töö, lk 61, 63, 69, 95.

KOKKUVÕTE

Magistritöös otsis autor vastust **uurimisprobleemile**, kuidas on võimalik parendada mereolukorradeadlikkust Eesti Vabariigis. Magistritöö **aktuaalsus meresõjalisest vaatenurgast** seisneb üleilmselt ärevaks muutunud julgeolekukeskkonnas ning vajaduses nendele muutustele mereolukorradeadlikkuse parendamise abil adekvaatselt reageerida. Samuti lisab aktuaalsust Eesti geograafiline asukoht Läänemere rannikul, Venemaa Föderatsiooni naabruses. **Sisejulgeolekualaselt seisneb magistritöö aktuaalsus** samuti Eesti geograafilisest asukohast lähtuvas ohupildis. Seda ennekõike tihedast laevaliiklusest tuleneva kõrgendatud väljakutsete näol piiride valve, merepääste ja reostustõrje teostamisel. Magistritöö **uudsus** seisneb mereolukorradeadlikkust süvitsi käsitlevate varasemate uurimistööde puudumises ja magistritöö **originaalsus** uudes lähenemises mereolukorradeadlikkuse uurimisele, kombineerides uurimistulemuste analüüsitehnikatest juhtumiülese analüüsi ja seosemustrite väljaselgitamise seosekaartide vormis. Magistritöös tehtud ettepanekud on praktikas rakendatavad.

Uurimisprobleemi täpsustamiseks püstitas autor **viis uurimisküsimust**, mis said teooria, pilootuuringu (kvalitatiivne küsitlus), dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuude tulemusel põhjendatud vastused. Magistritöö **eesmärgiks** oli selgitada välja mereolukorradeadlikkuse parendussuunad. Eesmärgi saavutamiseks püstitas autor **neli uurimisülesannet**. Töö **uurimisstrateegia** valikuks oli juhtumiuuring (*case study*), mis disainiti põimunud üksikjuhtumiuuringuna (*embedded single case design*) (Yin, 2014, pp. 49-56). Juhtumiuuringu kontekstiks oli merekaitse, juhtumiks mereolukorradeadlikkuse loomine ning uurimisobjektideks olid mereolukorradeadlikkuse teoreetilised allikad, regulatsioon ja mereseire korraldamisega tegelevad ametkonnad, teenistujad ning merejulgeoleku uurimisega seotud teadlased. Juhtumiuuringu tulemusena saavutati magistritöö eesmärk – uurimisprobleemile ja uurimisküsimustele leiti vastused ning uurimisülesanded lahendati.

Esimeseks uurimisülesandeks oli analüüsida mereolukorradeadlikkuse kujunemist ning tähtsust Eesti Vabariigis julgeolekuteoreetilises kontekstis. Uurimisülesande lahendamiseks kasutati teooria ja ekspertintervjuude analüüsi. Sobivaimaks julgeolekuteoreetiliseks raamistikuks osutus ründava realismi teooria, mida kasutati vastavate uurimistulemuste analüüsis. Teoreetilise raamistiku loomise käigus kirjeldati mereolukorradeadlikkuse ajalooline kujunemine ning Eesti Vabariigi geopoliitilisest asukohast tulenev ohupilt. Ohupilti täiendati ekspertintervjuude käigus. Uurimisülesanne leidis lahenduse esimese ja teise uurimisküsimuse vastuste kaudu – peamine julgeolekuteoreetiline

põhjendus mereolukorradeadlikkuse loomiseks Eesti Vabariigis on vajadus omada võimet vaenulike võõrriikide, ennekõike Venemaa Föderatsiooni, merelistest tegevustest lähtuvate, riigikaitse laias käsitluses sõjalise kaitse tegevussuunda kuuluvate ohtude tuvastamiseks. Mereolukorradeadlikkuse loomise teisesteks põhjendusteks on mitteriiklikud ohud, nagu terrorism, laevaõnnetused ja merepäästejuhtumid ning merereostus, lisaks paljud teised sisejulgeoleku ja siseturvalisuse ning riigi ja ühiskonna toimepidevuse kindlustamise seisukohast olulised ohud. Rannikuriigi vajadus mereolukorradeadlikkuse omamiseks tuleneb selle vajadusest ning kohustusest kehtestada suveräänsust oma merealadel. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb vähendada merekeskkonnas valitsevat hägusust, kombineerides selleks erinevaid mereolukorradeadlikkuse allikaid. Rannikuriigil peab olema võime koguda informatsiooni kõikvõimalikest asjakohastest allikatest, kogutud informatsiooni analüüsida, otsuste tegemiseks sobilikku vormi töödelda ning vastavalt püstitatud ülesannetele otsusetegijatele jaotada. Olemaks merelises keskkonnas oma tegevustes võimalikest vastastest edukam, peab otsuste aluseks olev informatsioon ning selle abil loodav olukorrapilt olema kvaliteetne ning kaitstud vastase rünnakute eest kogu merekaitsemudeli ulatuses.

Teine uurimisülesanne oli analüüsida Eesti riigiametite ja inspeksioonide teabevajadust merealadelt. Uurimisülesande lahendamiseks kasutati teoreetiliste allikate analüüsi, kvalitatiivset küsitlust ja dokumendianalüüsi ning tulemus saavutati neljandale uurimisküsimusele vastuse leidmise teel, mille kohaselt vajavad Eesti riigiametid ja inspeksioonid Eesti suveräänsusele alluvatelt merealadelt ning eelhoiatuse tagamise ja kuritegevuse tõkestamise eesmärgil muudelt merealadelt, kõikvõimalikku, asjakohastest allikatest kogutud, kasulikku informatsiooni, eesmärgiga pakkuda selle analüüsi tulemina kvaliteetset teavet otsusetegijatele.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli analüüsida välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide mereolukorradeadlikkuse loomisega seotud dokumente. Uurimisülesanne lahendati eesmärgistatud valimi moodustamise kaudu, vastavalt lisadele 3 ja 4. Valimi moodustamisele seadsid piirangud nii autori võõrkeelte oskus kui valdkondlike dokumentide kättesaadavus ning magistr töö põhinemine avalikul, juurdepääsupiiranguta informatsioonil. Valimisse kuulunud dokumentide analüüsi toel leidis autor vastused teisele, neljandale ja viiendale uurimisküsimusele.

Neljas uurimisülesanne oli analüüsida mereolukorradeadlikkuse teoreetilist käsitlust ning empiiriliste uuringute tulemusi ja esitada ettepanekud mereolukorradeadlikkuse parendamiseks Eesti Vabariigis. Nimetatud ülesanne lahendati viiendale uurimisküsimusele vastuse leidmises, kasutades magistr töö teoreetilisest käsitlusest lähtuvalt disainitud kvalitatiivset küsitlust, dokumendianalüüsi

ja ekspertintervjuude analüüsi. Uurimisülesande lahendamise käigus tuvastati mereolukorratedliikkuse parendussuunad, milleks on mereolukorratedliikkusealase teabe kogumise ja jaotamise parendamine mereolukorratedliikkuse alaseinfohaldamise parema koordineerimise teel, mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatavate infosüsteemide tõhustamise, poliitikakujundajate ja otsusetegijate valdkondlikku teadliikkuse tõstmise, valdkonna parema reguleerimise, mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatavate süsteemide hukukindluse tõstmise ja valdkondlikku infovahetuse kaardistamise. Kaaluda tuleks võimalust eraldi organisatsiooni moodustamiseks mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatava taristu ja süsteemide haldamiseks ning ühtse, mereolukorratedliikkust loova keskuse moodustamist. Mereolukorratedliikkuse parendussuundadest lähtuvalt esitas autor seitse ettepanekut valdkonna parendamiseks vastavalt tabelile 3.

Magistritöö tulemusi on võimalik töös esitatud ettepanekute elluviimisel kasutada „Eesti julgeolekupoliitika alustes“ ja „Riigikaitse arengukavas“ mainitud eelhoiatuse andmise võime tõstmiseks, samuti esimesena mainitud dokumendis nimetatud reostuse võimalikult varajase avastamise ja põhjustaja tuvastamise tõhustamiseks. Keskkonnakaitsealasel aitaks magistritöö ettepanekute elluviimise tulemusel paranenud mereolukorratedliikkus saavutada „Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030“ meetmes „Seire ja järelvalve tõhustamine kalavarude ökosüsteemipõhise majandamise tagamiseks ja kalapüügiga kaasnevate mõjude vähendamiseks“ soovitud tulemust ning eesmärki „Tagada elanike turvalisus ning kaitse nende julgeolekut ohustavate riskide eest“ mõõdikus „piisav kaugsensoorne vaatlustihedus reostuse avastamiseks intensiivse laevaliiklusega alal“. Ettepanekute teostus aitaks kaasa „Siseturvalisuse arengukava 2015 – 2020“ alaeesmärgi „Tõhusam piirihaldus“ poliitikainstrumendi nr. 1 „Riigipiiri valvamise ja kaitsmise arendamine“ oodatavate tulemuste saavutamisele nii riigikaitse ülesannete täitmise tegevusjuhiste kui ka merevalvekeskuse arendamise ambitsioonide osas.

Magistritöö autor näeb vajadust **järgnevate uuringutega** mereolukorratedliikkuse valdkonnas uurida süvitsi riigiametite ja inspeksioonide infovajadust merealadelt, analüüsida tarvidust ja võimalusi eraldi organisatsiooni moodustamiseks mereolukorratedliikkuse loomiseks kasutatava taristu ja süsteemide haldamiseks ning analüüsida vajadust ja võimalusi ühtse, mereolukorratedliikkust loova keskuse moodustamiseks. Lisaks on oluline valdkonna õigusteaduslik uurimine, selgitamiseks välja täpseid võimalusi ja vajadusi mereolukorratedliikkusealase siseriikliku regulatsiooni muutmiseks ning täiendamiseks.

SUMMARY

The title of the master's thesis is „Maritime situational awareness and its development possibilities at the example of authorities engaged in maritime surveillance“. The objective of the thesis was to determine the directions for improving maritime situational awareness.

Four research tasks were set for achieving the objective of the thesis:

1. To analyze the formation of maritime situational awareness and its importance in the Republic of Estonia within the security-theoretical context.
2. To analyze the need for information from maritime domain of the Estonian administrations, boards and inspections.
3. To analyze the documents of foreign countries and international organizations related to building of maritime situational awareness.
4. To analyze theory and the outcomes of empirical research and present implementable improvement proposals for maritime situational awareness in the Republic of Estonia.

The thesis was designed within the framework of case study research strategy and consists of two chapters. First, theoretical chapter analyzed the incentives for forming maritime situational awareness in the Republic of Estonia and the historical-theoretical development of the respective field. The conclusions made in the first chapter were used for designing the empirical research. In the second, empirical chapter query, document analysis, and semi-structured interviews were used as methods for data collection. The results of nine queries, the content of 19 documents and six semi-structured interviews were analyzed by the author for reaching the objective of the thesis. The method of analysis used was qualitative content analysis and it was conducted using qualitative data analysis software NVivo 11 Pro.

Based on previously mentioned research the author determined the directions for improving maritime situational awareness in Estonia and made seven implementable proposals to the responsible authorities for improving the respective field. The set research tasks were accomplished and the objective of the thesis was achieved.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Atlas, R., Kokka, A., Kotter, M., Lillo, E., Moora, P., Plees, R. & Tammearu, K., 2006. *Juhtimine operatiivstruktuurides. Koolitusmaterjal*.
- Agius, C., 2016. Social Constructivism. A. Collins, ed. *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 70-86.
- Alessandrini, A., Argentieri, P., Alvarez, M. A., Barbas, T., Delaney, C., Arguedas, V. F., Gammieri, V., Greidanus, H., Mazzarella, F., Vespe, M. & Ziemba, L., 2014. Data Driven Contextual Knowledge from and for Maritime Situational Awareness. *Proceedings of the 1st International Workshop on Context-Awareness in Geographic Information Services*. Vienna: CAGIS 2014.
- Art, R.J. and Jervis, R. eds., 1973. *International Politics: Anarchy, Force, Imperialism*. Boston: Little Brown & Company.
- Babbie, E., 2013. *The Practice of Social Research*. 13th ed. Canada: Wadsworth, Cengage Learning.
- Barnett, M. & Finnemore, M., 2004. *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Beattie, T. J., 2010. *Conventional Deterrence and the Falkland Islands Conflict*. Monterey: Naval Postgraduate School.
- Behuniak, T. E., 1978. The Seizure and Recovery of the S.S. Mayaguez: Legal Analysis of United States Claims. Part 1. *Military Law Review*, Issue 82, pp. 41-170.
- Benedict, R. D., 1897. *What Do We Know of the Rhodian Maritime Law? A Discourse Delivered Before the Law Department of the Brooklyn Institute*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.32044097715692;view=1up;seq=1>
[Kasutatud 26.06.2017].
- Boraz, S. C., 2009. Maritime Domain Awareness. Myths and Realities. *Naval War College Review*, 62(3), p. 141.
- Cable, J., 1994. *Gunboat Diplomacy 1919-1991*. 3rd ed. London: The Macmillan Press LTD.
- Chifor, L. & Ungureanu, E., 2015. Trends in the Development Systems of Supporting Maritime Situational Awareness (MSA). *Proceedings of the International Scientific Conference „Strategies XXI“*. Bucharest: „Carol I“ National Defence University, pp. 154-160.
- Чирков, В., 2015. Методы исследования и требования к системе развеывательно-информационного обеспечения сил (войск) ВМФ. *Морской сборник*, 11(2024), стр. 48-54.
- Chung, C., 2004. *The Spratly Islands Dispute: Decision Units and Domestic Politics*. Sydney: University of New South Wales.
- Cook, P. J. & Carleton, C., 2000. *Continental Shelf Limits - The Scientific and Legal Interface*. Oxford: Oxford University Press.
- Corbett, J. S., 2004. *Principles of Maritime Strategy*. Mineola, New York: Dover Publications Inc.

- Council of the European Union, 2014a. *European Union Maritime Security Strategy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT> [Kasutatud 06.09.2017].
- Council of the European Union, 2014b. *European Union Maritime Security Strategy (EUMSS) - Action Plan*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/docs/body/20141216-action-plan_en.pdf [Kasutatud 06.09.2017].
- Craig, R. K., 2012. *Comparative Ocean Governance: Place-Based Protections in an Era of Climate Change*. Northampton: Edward Elgar.
- Crickard, F. W., Deveux, F. & Orr, K. D., 1998. *Multinational Naval Cooperation and Foreign Policy into the 21st Century*. Aldershot: Ashgate.
- Department of the Navy, 2007. *Navy Maritime Domain Awareness Concept*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.navy.mil/navydata/cno/Navy_Maritime_Domain_Awareness_Concept_FINAL_2007.pdf [Kasutatud 19.05.2016].
- Dickinson, G. L., 1916. *The European Anarchy*. London: George Allen & Unwin LTD.
- Doyle, M. W., 1997. *Ways of War and Peace*. London: Norton.
- Donnelly, J., 2000. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eesti Keele Instituut, 2017. *Militerm sõjanduse, julgeoleku- ja kaitsepoliitika terminibaas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://termin.eki.ee/militerm/> [Kasutatud 17.07.2017].
- European Commission, 2010. *Integrating Maritime Surveillance Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Draft Roadmap towards establishing the Common Information Sharing Environment for the surveillance of the EU maritime domain. COM(2010) 58*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Fink, A., 1995. *The Survey Handbook*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Ltd.
- Flick, U., 2009. *An Introduction to Qualitative Research*. 4th ed. London: SAGE Publications Ltd.
- Friedman, N., 2009. *Network-Centric Warfare. How Navies Learned to Fight Smarter Through Three World Wars*. Annapolis: Naval Institute Press.
- Gill, D. W. J. & Gempf, C., 1994. *The Book of Acts in Its Graeco-Roman Setting. Volume 2*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Glaser, C. L., 2016. Realism. A. Collins, ed. *Contemporary Security Studies, 4th Edition*. Oxford: Oxford University Press, pp. 13-29.
- Gorshkov, S., 1979. *The Sea Power of the State*. Oxford: Pergamon Press.
- Grotius, H., 2004. *The Free Sea*. Indianapolis: Liberty Fund.
- HELCOM, 2014. *HELCOM koduleht*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://stateofthebalticsea.helcom.fi/humans-and-the-ecosystem/use-of-baltic-marine-waters/#fish-and-shellfish-harvesting> [Kasutatud 18.12.2017].

- Herz, J. H., 1951. *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press.
- Huntington, S. P., 1999. *Tsivilisatsioonide kokkupõrge ja maailmakorra ümberkujunemine*. Tartu: Fontese Kirjastus.
- International Maritime Organization, 2010. *Amendments to the International Aeronautical and Maritime search and rescue (IAMSAR) manual*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.imo.org/blast/blastDataHelper.asp?data_id=29093&filename=1367.pdf [Kasutatud 29.05.2016].
- Iphar, C., Napoli, A. & Ray, C., 2015. Detection of false AIS messages for the improvement. *OCEANS'15 MTS/IEEE Washington. Proceedings*. Washington, DC: Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE), pp. 246-252.
- Jansen, H., 2010. The Logic of Qualitative Survey Research and its Position in the Field of Social Research Methods. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 11(2).
- Johnston, D. M., 1988. *The Theory and History of Ocean Boundary-making*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Kaitseministeerium, 2017a. *Kaitsealase magistriõppe üliõpilaste 2017. a stipendiumikonkursi tulemuste kinnitamine. Kaitseministri 14.12.2017 käskkiri nr 652*.
- Kaitseministeerium, 2017b. *Riigikaitse arengukava 2017-2026*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/rkak_2017_2026_avalik_osa.pdf [Kasutatud 30.08.2017].
- Kaitseminister, 2014. *Välisluureameti põhimäärus. Määrus. RT I, 22.12.2017, 6*.
- Kaitsepolitseiamet, 2016. *Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2015*. Tallinn: Kaitsepolitsei amet.
- Kaitsepolitseiamet, 2017. *Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2016*. Tallinn: Kaitsepolitsei amet.
- Kaitseväge korralduse seadus (2008) RT I, 05.05.2017, 3*.
- Kalmus, V., Masso, A. & Linno, M., 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> [Kasutatud 19.12.2017].
- Keohane, R. O., 1984. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Keskkonnajärelevalve seadus (2001) RT I, 14.03.2014, 49*.
- Keskkonnaministeerium, 2007. *Eesti keskkonnastrateegia aastani 2030*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/aktiisa/0000/1279/3848/12793882.pdf#> [Kasutatud 18.10.2017].
- Keskkonnaminister, 2014. *Keskkonnaameti põhimäärus. Määrus. RT I, 26.02.2018, 3*.
- Keskkonnaminister, 2008. *Keskkonnainspektsiooni põhimäärus. Määrus. RT I, 04.07.2014, 23*.
- Kiely, D. G., 1988. *Naval Electronic Warfare*. London: Brassey's Defence Publishers.
- Klein, N., 2011. *Maritime Security and the Law of the Sea*. Oxford: Oxford University Press.

- Кокошин, А., 1995. *Армия и политика: советская военно-политическая и военно-стратегическая мысль, 1918-1991 годы*. Москва: Международные отношения.
- Kongsberg Gruppen, 2018. *Major Shareholders*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://kongsberg.com/en/kog/investorrelations/shareholders/> [Kasutatud 05.03.2018].
- Koskinen-Kannisto, A., 2013. *Situational awareness concept in a multinational collaboration environment. Challenges in the information sharing framework*, Helsinki: National Defense University.
- Kraska, J., 2011. *Maritime Power and the Law of the Sea. Expeditionary Operations in World Politics*. New York: Oxford University Press.
- Kultuuriminister, 2007. *Muinsuskaitseameti põhimäärus. Määrus. RT I, 16.12.2016, 9*.
- Куроедов, В. и Московенко, М., 2015. Национальные интересы России в Мировом океане. *Морской Сборник*, 1(2014), стр. 42-47.
- Laanemets, O., 2015. Eesti merejõudude ülesanded ja laevatüübid. *ENDC Occasional papers 3/2015. Uurimusi Eesti merelisest riigikaitsest.*, lk 165-167.
- Labs, E. J., 1997. Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims. *Security Studies*, Issue 6:4, pp. 1-49.
- Laherand, M., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lee, G. G., 2002. To be long or not to be long—that is the question: The contradiction of time-horizon in offensive realism. *Security Studies*, 12(2), pp. 196-217.
- Lewins, A. & Silver, C., 2007. *Using Software in Qualitative Research: A Step-by-Step Guide*. London: SAGE Publications Ltd.
- Lovelace, D. C., 1997. *The Evolution in Military Affairs: Shaping the Future U.S. Armed Forces*. Carlisle: US Army War College Strategic Studies Institute.
- Mahan, A. T., 1900. *The Problem of Asia and its Effect Upon International Policies*. London: Sampson Low, Marston & Company Ltd.
- Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2012. *“Eesti merenduspoliitika” 2012 - 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.mkm.ee/sites/default/files/merenduspoliitika.pdf> [Kasutatud 28.08.2017].
- Majandus- ja kommunikatsiooniminister, 2013. *Veeteede Ameti põhimäärus. Määrus. RT I, 05.09.2014, 5*.
- Martin, G., 2012. *Eesti mereala keskkonnaseisundi esialgne hindamine*. Tallinn: Tartu Ülikooli Eesti Mereinstituut.
- Mearsheimer, J. J., 2014. *The tragedy of Great Power politics*. New York: W. W. Norton & Company.
- Meresõiduohutuse seadus¹* (2001) RT I, 05.04.2016, 3.
- Miller, H., 1930. The Hague Codification Conference. *The American Journal of International Law*, 24(4), pp. 674-693.

Milner, H., 1991. The assumption of anarchy in international relations theory: a critique. *Review of International Studies*, 17(1), pp.67-85.

Ministry of Defence, 2018. *Admiralty*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://english.defensie.nl/organisation/navy/navy-units/admiralty> [Kasutatud 16.02.2018].

Morgan, P., 2016. Liberalism. A. Collins, toim. *Contemporary Security Studies*. Oxford: Oxford University Press, pp. 30-43.

Muinsuskaitseeadus (2002) RT I, 23.03.2015, 128.

Murumets, J., 2016. Eesti merejolgeolek. *ENDC Occasional papers 5/2016. Eesti merejolgeolek. Uuringu raport*.

NATO Military Committee, 2011. *Alliance Maritime Strategy C-M(2011)0023*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110318_alliance_maritime-strategy_CM_2011_23.pdf [Kasutatud 30.01.2018].

NATO Standardization Office, 2010. *EXTAC 790 (A) Maritime situational awareness (MSA), ANNEX A, NATO MSA related definitions, 790-A-1 Edition(C) Version 10*.

NATO Standardization Office, 2016. *AAP-06 Edition 2016 NATO Glossary of Terms and Definitions*.

NATO Standardization Office, 2017. *NATOTerm terminoloogia andmebaas*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://nso.nato.int/natoterm/Web.mvc> [Kasutatud 03.07.2017].

Neff, S. C., 2012. *Hugo Grotius on the Law of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.

Neuman, W. L., 2011. *Social Research Methods*. 7th ed. Boston: Pearson.

Norwegian Armed Forces, 2017. *The Navy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://forsvaret.no/en/organisation/navy> [Kasutatud 16.02.2018].

Percy, T. F. J., 1925. Justinian and the Freedom of the Seas. *The American Journal of International Law*, 19(4), pp. 716-727.

Perlez, J., 2017. U.S. Warship Sails Near Island Claimed by Beijing in South China Sea. *The New York Times*, 05 24, p. 6.

Правительство Российской Федерации, 2010. Стратегия развития морской деятельности РФ до 2030 года. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://gov.garant.ru/document?id=2073572&byPara=1> [Kasutatud 24.08.2017].

Президент Российской Федерации, 2015. *Морская доктрина Российской Федерации*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/uAFi5nvux2twajftS5yrIZUVTJan77L.pdf> [Kasutatud 05.04.2017].

Президент Российской Федерации, 2017. *Основы государственной политики Российской Федерации в области военно-морской деятельности на период до 2030 года*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201707200015.pdf> [Kasutatud 30.07.2017].

Põllumajandusminister, 2000. *Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti põhimäärus. Määrus. RT I, 29.12.2015, 62*.

- Rahandusminister, 2008. *Maksu- ja Tolliameti põhimäärus. Määrus. RT I, 26.01.2018, 3.*
- Reuters, 2017. *U.S. warship sails near disputed island in South China Sea.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.reuters.com/article/us-usa-southchinasea-navy-idUSKBN19N000> [Kasutatud 03.07.2017].
- Riigi Infosüsteemi Amet, 2017. *Riigiportaal.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.eesti.ee/est/kontaktid/riigiametid> [Kasutatud 29.08.2017].
- Riigikogu, 2017. *Eesti julgeolekupoliitika alused.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/3060/6201/7002/395XIII_RK_o_Lisa.pdf# [Kasutatud 30.08.2017].
- Riigipiiri seadus¹* (1994) RT I, 16.06.2017, 27.
- Ritchie, J., Lewis, J., McNaughton Nicholls, C. & Ormston, R., 2014. *Qualitative Research Practice. A Guide for Social Science Students and Researchers.* 2 ed. Los Angeles: SAGE Publications Ltd.
- Rubel, R. C., 2012. Defense of the system. Changing the geometry of great power competition. P. Dutton, R. S. Ross & Ø. Tunsjø, eds, *Twenty-First Century Seapower. Cooperation and conflict at sea.* New York: Routledge, pp. 157-176.
- San Pablo-Baviera, A., 2004. Perceptions of a China Threat: A Philippine Perspective. I. Storey & H. Yee, eds, *China Threat: Perceptions Myths.* New York: Routledge, pp. 248-264.
- Schweller, R.L., 1996. Neorealism's status-quo bias: What security dilemma? *Security Studies*, 5(3), pp.90-121.
- Sepper, S., 2016. Sten Sepper: kes meid merel kaitseb. *Postimees*, 13 05.
- Siseministeerium, 2015. *Siseturvalisuse arengukava 2015–2020.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/taiendatud_siseturvalisuse_arengukava_2015-2020.pdf [Kasutatud 28.08.2017].
- Siseministeerium, 2017. *Siseturvalisuse arengukava 2015–2020“ 2018–2021 programmi "Tõhusa päästevoimekuse tagamine" aruanne.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/2017/programmdokument_tohusa_paastevoimekuse_tagamine.pdf [Kasutatud 18.12.2017].
- Siseminister, 2014a. *Kaitsepolitseiameti põhimäärus. Määrus. RT I, 10.10.2017, 11.*
- Siseminister, 2014b. *Politsei- ja Piirivalveameti põhimäärus. Määrus. RT I, 28.06.2017, 43.*
- Slaughter, A.-M., 2011. *International Relations, Principal Theories.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.princeton.edu/~slaughtr/Articles/722_IntlRelPrincipalTheories_Slaughter_20110509zG.pdf [Kasutatud 06.09.2017].
- Slogett, D., 2013. *The Anarchic Sea. Maritime Security in the Twenty-First Century.* London: C. Hurst & Co Ltd.
- Speller, I., 2014. *Understanding Naval Warfare.* New York: Routledge.
- Symmons, C. R., 1979. *The Maritime Zones of Islands in International Law.* Leiden: BRILL.

- Zysk, K., 2012. Russia's naval ambitions. Driving forces and constraints. P. Dutton, R. S. Ross & Ø. Tunsjø, eds, *Twenty-First Century Seapower. Cooperation and conflict at sea*. New York: Routledge, pp. 112-135.
- Tasker, R., 1995. A Line in the Sand. *Far Eastern Economic Review*, p. 14.
- Teabemet, 2016. *Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas 2016*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.valisluureamet.ee/pdf/2016-et.pdf> [Kasutatud 30.08.2017].
- Teabemet, 2017. *Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskkonnas 2017*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.valisluureamet.ee/pdf/TA_raport_2017_EST.pdf [Kasutatud 30.08.2017].
- Teddlie, C. & Yu, F., 2007. Mixed methods sampling a typology with examples. *Journal of mixed methods research*, 1(1), pp. 77-100.
- Tellegen-Couperus, O., 1993. *Short History of Roman Law*. London: Taylor & Francis e-Library.
- Terve, M., 2011. *Soovitud mereturvalisust tagava riigilaevastiku ülesehituse muutmiseks Eesti näitel*, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- The Defence Staff, 2007. *Norwegian Armed Forces Joint Operational Doctrine*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/99258/FFOD_Engelsk_235451a.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud 19.11.2017].
- Tiessalo, R., 2017. *Finland Prepares for 'Manifold Warfare' as Russia Feeds Paranoia*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-01-19/finland-prepares-for-manifold-warfare-as-russia-feeds-paranoia> [Kasutatud 20.12.2017].
- Tigalo, R., 1995. Remote Control. China expands reefs to extend claim. *Far Eastern Economic Review*, p. 20.
- Till, G., 2012a. *Merevõim. Teejuht 21. sajandisse. Teine väljaanne*. Tallinn: AS Ajalehtede kirjastus.
- Till, G., 2012b. NATO: War fighting, naval diplomacy and multilateral cooperation at sea. P. Dutton, R. S. Ross & Ø. Tunsjø, eds, *Twenty-First Century Seapower. Cooperation and conflict at sea*. New York: Routledge, pp. 177-196.
- Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R. & Vetter, E., 2012. *Methods of Text and Discourse Analysis. In Search of Meaning*. London: SAGE Publications Ltd.
- U.S. Department of State, 2005. *National Plan to Achieve Maritime Domain Awareness*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/HSPD_MDAPlan_0.pdf [Kasutatud 19.05.2016].
- U.S. Naval War College, 1994. Excessive Maritime Claims. *International Law Studies*, vol 66.
- U.S. Navy, U.S. Marine Corps, U.S. Coast Guard, 2010. *Naval Operations Concept 2010*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://fas.org/irp/doddir/navy/noc2010.pdf> [Kasutatud 22.12.2016].
- Vabariigi Valitsus, 2014. *Kaitseväe põhimäärus. Määrus. RT I, 03.10.2017, 6*.
- Van den Broek, A., Neef, R.M., Hanckmann, P., van Gosliga, S.P. & van Halsema, D., 2011. Improving maritime situational awareness by fusing sensor information and intelligence.

- Proceedings of the 14th International Conference on Information Fusion*. Chicago: FUSION, pp. 1293-1300.
- Vego, M. N., 2003. *Naval Strategy and Operations in Narrow Seas*. 2nd ed. Oxon: Routledge.
- Vego, M. N., 2009. *Operational Warfare at Sea*. Oxon: Routledge.
- Viner, J., 1948. Power Versus Plenty as Objectives of Foreign Policy in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. *World Politics*, 1(1), pp. 1-29.
- von Glahn, G. & Taulbee, J. L., 2017. *Law Among Nations: An Introduction to Public International Law*. 11th ed. New York: Routledge.
- Välisluureamet, 2018. *Eesti rahvusvahelises julgeolekukeskonnas 2018*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.valisluureamet.ee/pdf/raport-2018-EST-web.pdf> [Kasutatud 21.02.2018].
- Walt, S. M., 1998. International relations: One world, many theories. *Foreign Policy*, Issue 110, pp. 29-35.
- Walt, S. M., 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca NY: Cornell University Press.
- Waltz, K.N., 1979. *Theory of international politics*. New York: McGraw-Hill.
- Watts, R. B., 2006. *Implementing Maritime Domain Awareness*, Monterey: Naval Postgraduate School.
- Wohlforth, W. C., 2010. Realism. R. E. Goodin, C. Reus-Smit & D. Snidal, eds, *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford: Oxford University Press, pp. 131-149.
- Wilson, B., 2015. *Five Maritime Security Developments That Will Resonate For A Generation*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://harvardnsj.org/2015/03/five-maritime-security-developments-that-will-resonate-for-a-generation/> [Kasutatud 05.04.2017].
- Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, 1982. *United Nations Convention on the Law of the Sea*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf [Kasutatud 14.03.2017].
- Yin, R. K., 2014. *Case Study Research. Design and Methods*. 5th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Uurimisküsimuste seosed andmekogumise meetoditega.....	40
Tabel 2. Ekspertintervjuude valim.....	57
Tabel 3. Ettepanekud mereolukorradeadlikkuse valdkonna parendamiseks.....	70
Tabel 4. Pilootuuringu valimi kirjeldus.....	85
Tabel 5. Dokumendianalüüsis kasutatud dokumentide loetelu.....	87
Tabel 6. Dokumendianalüüsi valimi kirjeldus.....	89
Joonis 1. Riigikaitse tegevussuunad.....	34
Joonis 2. Eesti merekaitsemudel.....	34
Joonis 3. Kiire tegutsemisahel ja kiire tegutsemisahel pildikeskse sõjapidamise korral.....	37
Joonis 4. OHJA ja OHOKK mudelid.....	37
Joonis 5. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud koodipuu.....	41
Joonis 6. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud pilootuuringu koodipuu alamkategoriad.....	43
Joonis 7. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud dokumendianalüüsi koodipuu alamkategoriad	50
Joonis 8. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud ekspertintervjuude koodipuu alamkategoriad.....	58
Joonis 9. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud vastutusaluste merealade seosekaart.....	91
Joonis 10. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud kaetavate merealade seosekaart.....	91
Joonis 11. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud merealadelt täiendava andmevajaduse seosekaart	92
Joonis 12. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud andmete kogumise seosekaart.....	92
Joonis 13. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud andmete jagamise seosekaart.....	93
Joonis 14. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereolukorradeadlikkuse loomises osalejate seosekaart.....	93
Joonis 15. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereolukorradeadlikkuse regulatsiooni täpsustamise seosekaart.....	94
Joonis 16. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereseiresüsteemide väheulatusliku häirumisega kaasnevate ohtude seosekaart.....	94
Joonis 17. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereolukorradeadlikkuse alase teabe kogumise ja jaotamise parendamise vajaduste seosekaart.....	95

LISAD

Lisa 1. Mereolukorradeadlikkuse pilootuuringu küsimustik

1. Milliseid andmeid on Teie asutus kohustatud oma ülesannete täitmiseks koguma?
2. Millistelt merealadelt (Eesti Vabariigi sisemeri, territoriaalmeri, majandusvöönd, nendest väljapoole jäävad merealad) küsimuse 1 vastustes loetletud andmeid kogutakse?
3. Millistest dokumentidest tuleneb ülesanne vastavaid andmeid koguda?
4. Milliseid andmeid Teie asutus küsitluse läbiviimise hetkel (2017 II poolaasta) kogub? Reaalselt kogutvad andmed võivad erineda küsimuse 1 vastuses loetletud andmetest.
5. Millistelt merealadelt küsimuse 4 vastustes loetletud andmeid kogutakse?
6. Milliseid tehnilisi vahendeid ja/või infosüsteeme kasutatakse Teie asutuses merealadelt andmete kogumiseks?
7. Milliste siseriiklike ja rahvusvaheliste koostööpartneritega teeb Teie asutus koostööd merealadelt andmete kogumisel?
8. Milliste siseriiklike ja rahvusvaheliste koostööpartneritega Teie asutus merealadelt kogutud andmeid jagab?
9. Milliseid täiendavaid andmeid (seni ei koguta) võiks Teie asutus oma ülesannete paremaks täitmiseks merealadelt vajada?
10. Millistelt merealadelt tuleks küsimuse 9 vastuses loetletud andmeid koguma?
11. Kuidas hindate Eesti riigiametite ja inspeksioonide koostööd merealadelt andmete kogumisel ja jagamisel?
12. Kuidas oleks Teie asutuse seisukohast vajalik merealadelt andmete kogumise alast koostööd parandada?

Lisa 2. Pilootuuringu valimi kirjeldus

Tabel 4. Pilootuuringu valimi kirjeldus (autori koostatud)

Jrk	Institutsioon	Valimisse arvamise alus (põhimääruses sisalduvad viited merelistele huvidele)	Autori täiendav selgitus
1	Kaitsevägi (piiritletud valimis mereväega)	4. jagu „Merevägi“ (Vabariigi Valitsus, 2014)	Kuigi ka luurekeskuse puhul esinevad põhimääruses viited merelistele huvidele piiritleti kaitseväge osalus valimis mereväega tulenevalt magistritöö tuginemisest ainult avalikul informatsioonil.
2	Politsei- ja Piirivalveamet	„§ 16. /.../ Teabehaldus- ja menetlusosakonna põhiülesanded on: /.../ 2) riigipiiri valvamine merel ; 3) otsingu- ja päästetööde tegemine ning merereostuse avastamine ja likvideerimine merelal ning mere- ja lennupäästesündmuste ja merereostusjuhtumite lahendamise koordineerimine.“ (Siseminister, 2014b)	
3	Veeteede Amet	„§ 12. /.../ Ameti tegevuse eesmärk on riigi majanduspoliitika elluviimine merenduses ning veeliikluse ohutuse ja turvalisuse tagamine.“ (Majandus- ja kommunikatsiooniminister, 2003)	
4	Maksu- ja Tolliamet	„§ 7. /.../ Ameti ülesanded on: /.../ 5) Eesti ja ühenduseväliste riikide vahelise seadusliku kaubanduse hõlbustamine; 6) kaupade ebaseadusliku käitlemise tõkestamine; 7) tollialaste õigusaktide rakendamine ja nendest kinnipidamise tagamine; 8) ühiskonna ja majanduse kaitsmine maksu- ja tollialaste süütegude ennetamisega, tõkestamisega ja avastamisega.“ (Rahandusminister, 2008)	Arvestatud, et umbes 60% Eesti impordist ja ekspordist toimub meritsi (käesolev töö, lk 16) ja see seab loetletud põhimääruse ülesanded oluliselt merelise keskkonnaga.
5	Muinsuskaitseamet	„§ 4. /.../ Ameti tegevusvaldkonnad on: /.../ 2) riikliku järelevalve teostamine mälestiste ja muinsuskaitsealade üle; 3) kultuurimälestiste riikliku registri pidamine.“ (Kultuuriminister, 2007)	MuKS § 3 lg 5 sätestab, et veealused mälestised võivad paikneda ka sise- ja territoriaalmeres ning majandusvööndis. (Muinsuskaitseadus, 2002)

Jrk	Institutsioon	Valimisse arvamise alus (põhimääruses sisalduvad viited merelistele huvidele)	Autori täiendav selgitus
6	Keskkonnainspeksioon	„§ 6. /.../ Inspeksiooni tegevusvaldkonnaks on keskkonnajärelevalve teostamine „Keskkonnajärelevalve seaduse“ tähenduses.“ (Keskkonnaminister, 2008)	Keskkonnajärelevalve seaduse § 2 lg 1 kohaselt on keskkonnajärelevalve Keskkonnainspeksiooni ja kohaliku omavalitsuse üksuse organi või asutuse tegevus eesmärgiga ennetada, selgitada välja ja tõrjuda oht ning kõrvaldada korrarikkumine keskkonnakaitse valdkonnas (Keskkonnajärelevalve seadus, 2001). Autori hinnangul võivad nimetatud korrarikkumised aset leida ka merealadel.
7	Keskkonnaamet	„§ 5. Ameti tegevusvaldkond ja ülesanded: /.../ 4) korraldab õigusaktides sätestatud juhtudel keskkonna- ja looduskasutuse andmete kogumist, analüüsi, aruandlust ja nende edastamist; /.../ 16) teeb kalavarude ohustatuse korral keskkonnaministrile ettepanekuid püügipiirangute kehtestamiseks; /.../ 17) korraldab oma pädevuse piires kalavarude kaitset ja taastamist.“ (Keskkonnaminister, 2014)	Loetletud ülesannete puhul pidas autor tõenäoliseks, et nende täitmiseks võib olla vajalik koguda merealadelt andmeid.
8	Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet	„§ 17. Ameti osakonnad on: /.../ 2) kontrolliosakond, mille põhiülesanne on /.../ kontrollida rikkumise kahtlusega seotud Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika abinõudena, maaelu ja põllumajandusturu korraldamise riiklike abinõudena ning kalandusturu korraldamise abinõudena antavate toetuste ning riiklike toetuste taotlusi.“ (Põllumajandusminister, 2000)	Autori hinnangul võib kalandusturu korraldamise abinõudena antavate taotluste kontrollimise puhul esineda vajadus koguda merealadelt andmeid.
9	Kaitsepolitsei amet	„§ 7. /.../ Ameti tegevusvaldkond on riigi põhiseadusliku korra ja territoriaalse terviklikkuse vägivaldsele muutmisele suunatud tegevust puudutava teabe kogumine ja töötlemine, riigi vastu suunatud luuretegevuse ennetamine ja tõkestamine, sealhulgas riigisaladuse kaitse riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduses ettenähtud juhtudel ja korras, terrorismi ja selle rahastamise ning toetamise ning riigi julgeolekut ohustava korruptsiooni ärahoidmine ja tõkestamine, nende kuritegude tõkestamine, mille kohtueelne uurimine on ameti pädevuses, ning seaduses ettenähtud juhtudel kuritegude kohtueelne uurimine.“ (Siseminister, 2014a)	Enamus loetletud ülesandeid/ohte võivad esineda ka merealadel (käesolev töö, lk 19-20).
10	Välisluureamet	„§ 8. /.../ Ameti tegevusvaldkonnas on riigi julgeoleku ja põhiseadusliku korra tagamine, sealhulgas selleks vajaliku teabe kogumine ja töötlemine, vastuluure teostamine ning riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse korraldamine ja kontrollimine seadusega sätestatud alustel ja korras.“ (Kaitseminister, 2014)	Autori hinnangul võib kõigi loetletud ülesannete täitmiseks olla vajalik koguda andmeid merealadelt.

Lisa 3. Dokumendianalüüsi dokumentide loetelu

Tabel 5. Dokumendianalüüsis kasutatud dokumentide loetelu (autori koostatud)

Jrk	Dokumendi pealkiri	Väljaandja riik	Institutsioon	Väljaandmise aeg	Valimigrupp
1	<i>The National Strategy for Maritime Security</i>	Ameerika Ühendriigid	<i>U.S. Department of State</i>	2005	Modernised meetvõimud
2	<i>National Plan to Achieve Maritime Domain Awareness</i>	Ameerika Ühendriigid	<i>U.S. Department of State</i>	2005	
3	<i>Maritime Domain Awareness (MDA) in the Department of Defense</i>	Ameerika Ühendriigid	<i>Department of Defense</i>	2015	
4	<i>Naval Doctrine Publication (NDP) 1. Naval Warfare</i>	Ameerika Ühendriigid	<i>U.S. Navy, U.S. Marine Corps, U.S. Coast Guard</i>	2010	
5	<i>Naval Operations Concept</i>	Ameerika Ühendriigid	<i>U.S. Navy, U.S. Marine Corps, U.S. Coast Guard</i>	2010	
6	<i>A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower</i>	Ameerika Ühendriigid	<i>U.S. Navy, U.S. Marine Corps, U.S. Coast Guard</i>	2015	
7	<i>Navy Maritime Domain Awareness Concept</i>	Ameerika Ühendriigid	<i>U.S. Navy</i>	2007	
8	<i>Морская доктрина Российской Федерации</i>	Venemaa Föderatsioon	<i>Президент Российской Федерации</i>	2015	
9	<i>Основы государственной политики Российской Федерации в области военно-морской деятельности на период до 2030 года</i>	Venemaa Föderatsioon	<i>Президент Российской Федерации</i>	2017	
10	<i>Стратегия развития морской деятельности РФ до 2030 года</i>	Venemaa Föderatsioon	<i>Правительство Российской Федерации</i>	2010	
11	<i>The Dutch Maritime Strategy 2015 – 2025</i>	Madalmaade Kuningriik	<i>Government of Netherlands</i>	2015	Postmodernised meetvõimud
12	<i>Netherlands Maritime Military Doctrine</i>	Madalmaade Kuningriik	<i>Ministry of Defence</i>	2015	
13	<i>The Government's Maritime Strategy</i>	Norra Kuningriik	<i>Ministry of Trade, Industry and Fisheries</i>	2015	
14	<i>Norwegian Armed Forces Joint Operational Doctrine</i>	Norra Kuningriik	<i>The Defence Staff</i>	2007	

Jrk	Dokumendi pealkiri	Väljaandja organisatsioon	Institutsioon	Väljaandmise aeg	Valimigrupp
15	<i>European Union Maritime Security Strategy</i>	Euroopa Liit	<i>Council of the European Union</i>	2014	Rahvusvahelised organisatsioonid
16	<i>European Union Maritime Security Strategy (EUMSS) - Action Plan</i>	Euroopa Liit	<i>Council of the European Union</i>	2014	
17	<i>Integrated Maritime Policy for the European Union</i>	Euroopa Liit	<i>Commission of the European Communities</i>	2007	
18	<i>Alliance Maritime Strategy C-M(2011)0023</i>	NATO	<i>NATO Military Committee</i>	2011	
19	<i>AJP-01(E) Allied Joint Doctrine</i>	NATO	<i>NATO Standardization Office</i>	2017	

Lisa 4. Dokumendianalüüsi valimi kirjeldus

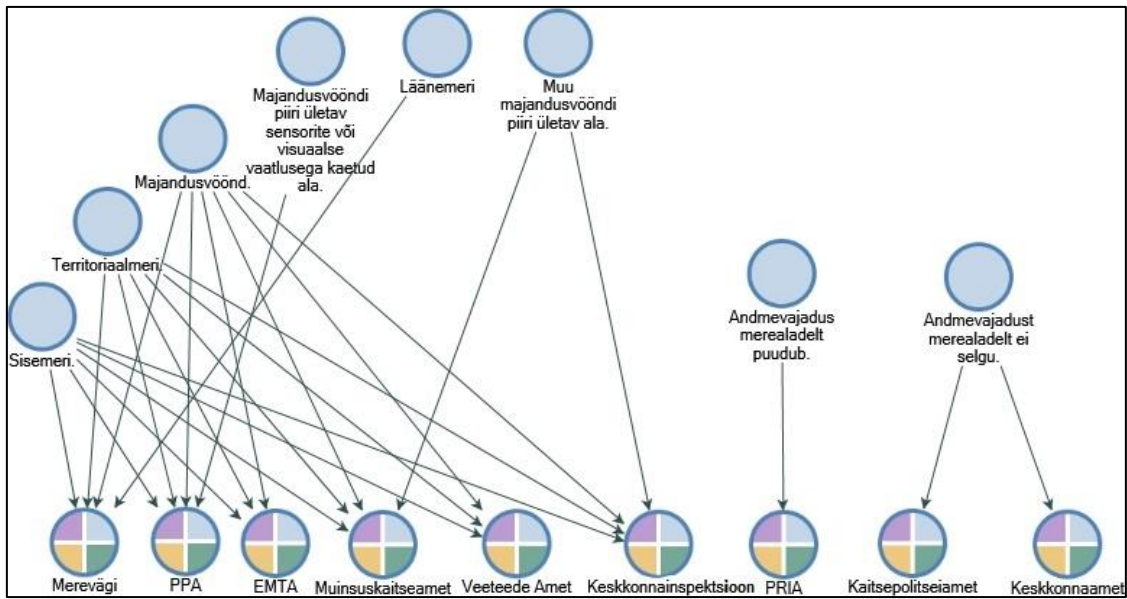
Tabel 6. Dokumendianalüüsi valimi kirjeldus (autori koostatud)

Valimigrupi nimetus ja selle tunnused	Jrk	Riik/ Organisatsioon	Valimigrupi liigitamise alus
Modernsed merevõimud – tunnused vastavalt käesoleva magistritöö lk 24 ja „Merevõim“ lk 24-51 (Till, 2012)	1	Ameerika Ühendriigid	Merestrategias domineerivad modernsed kontseptsioonid (Till, 2012, lk 38). Omab tasakaalustatud laevastikku ja merekaitse kodumaist tööstusbaasi (Till, 2012, lk 48).
	2	Venemaa Föderatsioon	Omab tasakaalustatud laevastikku ja merekaitse kodumaist tööstusbaasi (Till, 2012, lk 48). Muud kattuvused vastavalt käesoleva magistritöö lk 20-24.
Postmodernsed merevõimud – tunnused vastavalt käesoleva magistritöö lk 25 ja „Merevõim“ lk 24-51 (Till, 2012)	3	Madalmaade Kuningriik	Puuduvad kopteri- ja lennukikandjad. Doktriin näeb ette osalemist lähetusoperatsioonides ning selle sõjatööstus ei ole valdavalt riigi omandis. Samadel alustel liigitab Till Rootsi postmodernseks merevõimuks (Till, 2012, lk 49-51).
	4	Norra Kuningriik	Puuduvad dessantlaevad, kopteri- ja lennukikandjad. Doktriin näeb ette osalemist lähetusoperatsioonides ning selle sõjatööstus ei ole riigi omandis (Kongsberg grupis on riigi osalus 50.00% (Kongsberg Gruppen, 2018), nii et riik küll põhimõtteliselt kontrollib selle otsuseid). Samadel alustel liigitab Till Rootsi postmodernseks merevõimuks (Till, 2012, lk 49-51).
Rahvusvahelised organisatsioonid – Eesti julgeolekupoliitika aluste (2017) kohaselt on liikmelisus nimetatud organisatsioonides Eesti julgeoleku tagatiseks (Riigikogu, 2017, lk 3) ja käesoleva magistritöö lk 18.	5	Euroopa Liit	<i>„Eesti julgeoleku tagatiseks on liikmesus Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonis (NATO) ja Euroopa Liidus ning tihe koostöö liitlaste ja teiste rahvusvaheliste partneritega.“</i> (Riigikogu, 2017, lk 3)
	6	NATO	<i>„Eesti julgeoleku tagatiseks on liikmesus Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonis (NATO) ja Euroopa Liidus ning tihe koostöö liitlaste ja teiste rahvusvaheliste partneritega.“</i> (Riigikogu, 2017, lk 3)

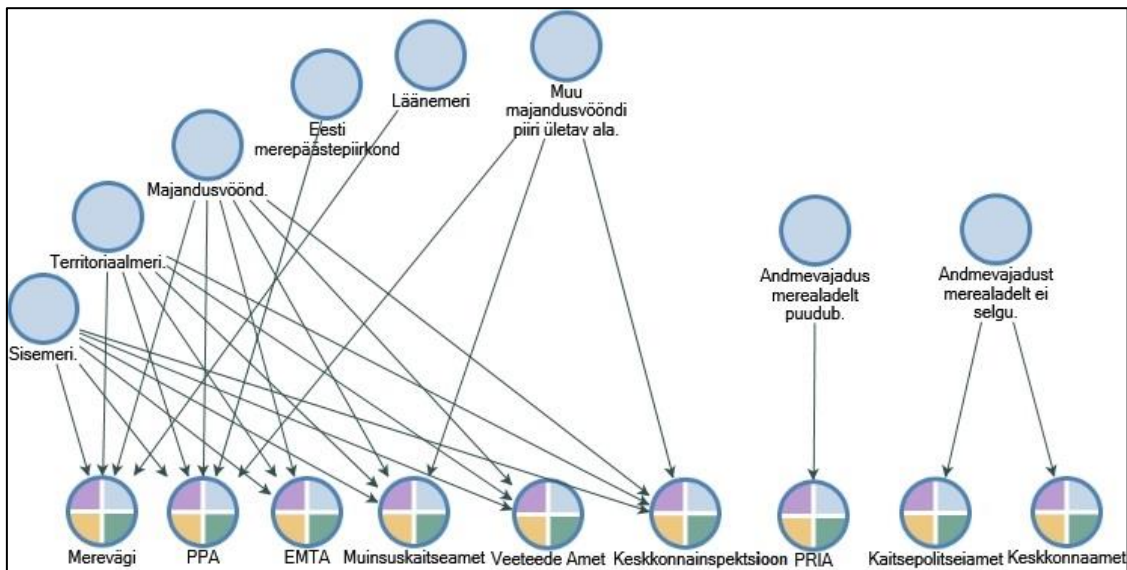
Lisa 5. Ekspertintervjuu küsimused

1. Mis on Teie hinnangul peamine julgeolekualane ajend mereolukorradeadlikkuse loomiseks Eesti Vabariigis? Palun põhjendage oma hinnangut.
2. Millised on Teie hinnangul paremast mereolukorradeadlikkusest saadavad igapäevased kasutegurid?
3. Kuidas hindate mereolukorradeadlikkuse loomise alast regulatsiooni Eesti Vabariigis (selle tugevused ja puudused)?
4. Kuidas hindate mereolukorradeadlikkuse loomise ametkondade ülese koordineerimise vajalikkust Eesti Vabariigis?
5. Milline ministerium ja/või ametkond võiks Teie hinnangul vastutada Eesti Vabariigis mereolukorradeadlikkuse ametkondade ülese koordineerimise eest? Palun põhjendage oma hinnangut.
6. Kas ja millist kaitset vajab Eesti Vabariigis loodav mereolukorradeadlikkus vaenulike mõjutuste eest?
7. Millised oleksid Teie hinnangul tagajärjed kui Eesti Vabariigis mereseiresüsteemid (seireradarid ja kaamerad, AIS kaldajaamad) oleksid rahuajal lühiajaliselt (kuni 1 tööädal) või väheulatuslikult (mõjutatud vähem kui 100 ruutmiiline mereala) häiritud? Millised oleksid vastavad tagajärjed relvakonflikti korral?
8. Millised oleksid Teie hinnangul tagajärjed kui Eesti Vabariigi mereseiresüsteemid (seireradarid ja kaamerad, AIS kaldajaamad) oleksid rahuajal pikaajaliselt (kauem kui tööädal) või laiaulatuslikult (mõjutatud enam kui 100 ruutmiiline mereala) häiritud? Millised oleksid vastavad tagajärjed relvakonflikti korral?
9. Kuidas oleks Teie hinnangul tarvis parendada mereolukorradeadlikkuse alase teabe kogumist ja jaotamist Eesti Vabariigis?

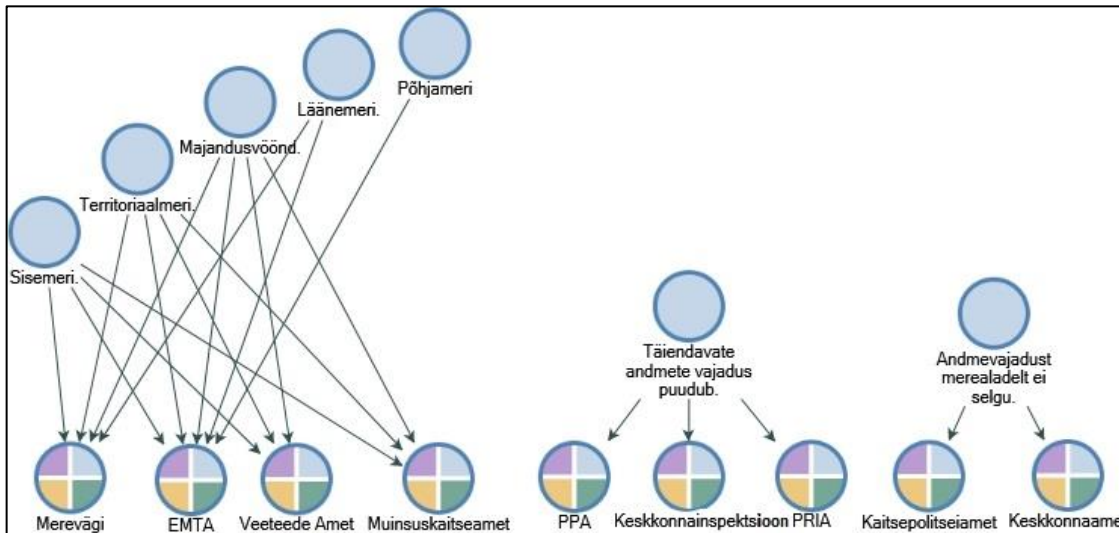
Lisa 6. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud seosekaardid

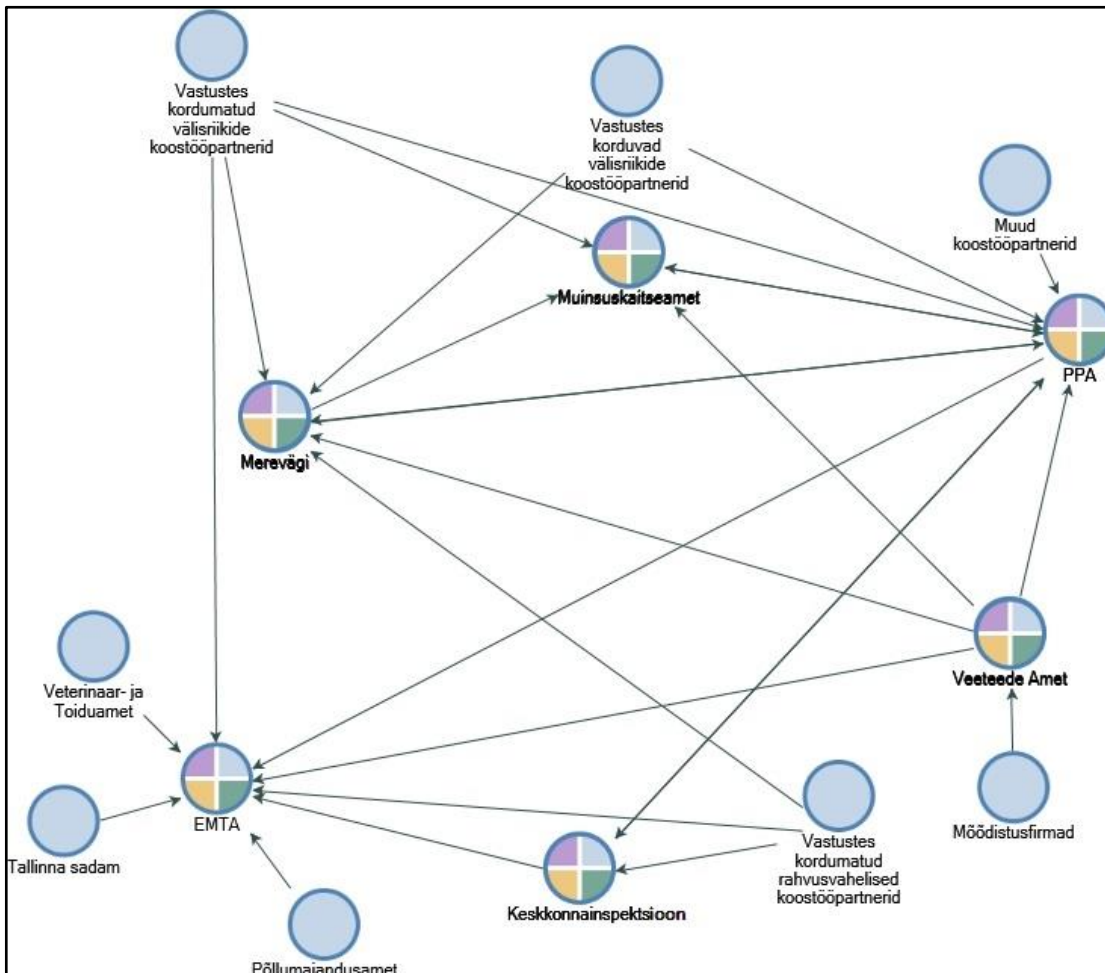
Joonis 9. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud vastutusosaluste merealade seosekaart (autori koostatud)

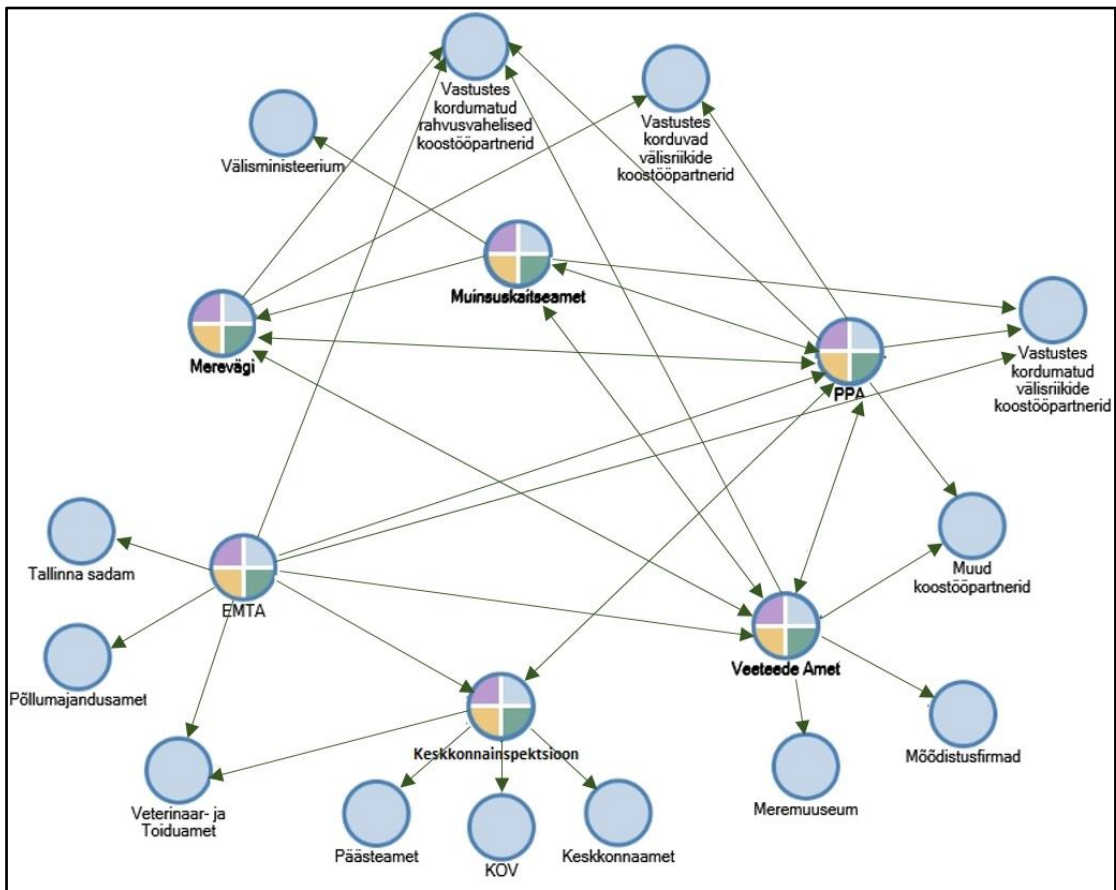
Joonis 10. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud kaetavate merealade seosekaart (autori koostatud)

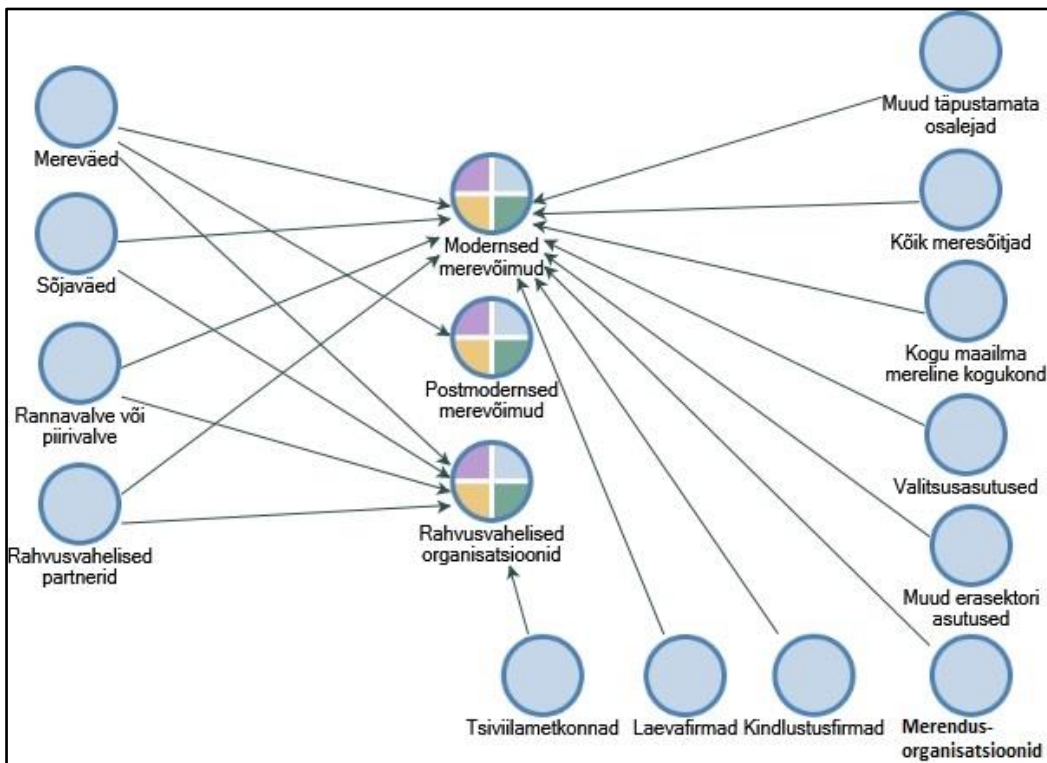
Joonis 11. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud merealadelt täiendava andmevajaduse seosekaart (autori koostatud)

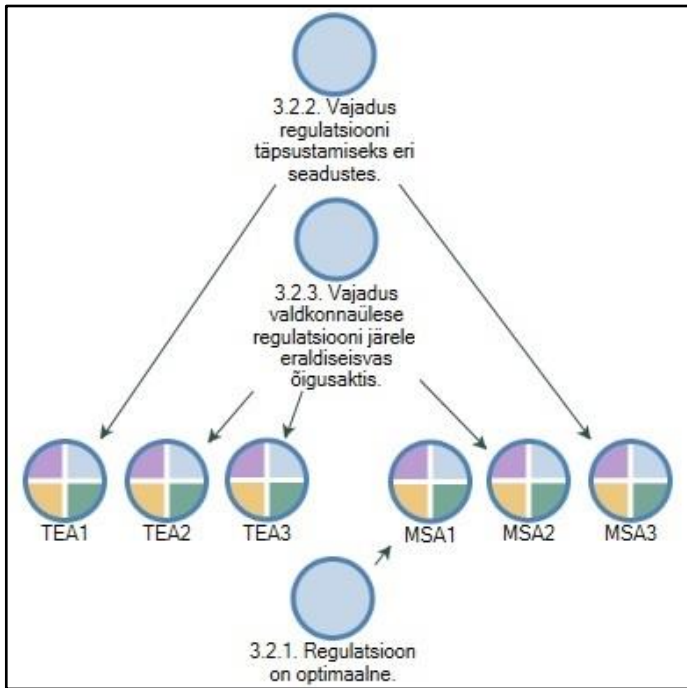
Joonis 12. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud andmete kogumise seosekaart (autori koostatud)

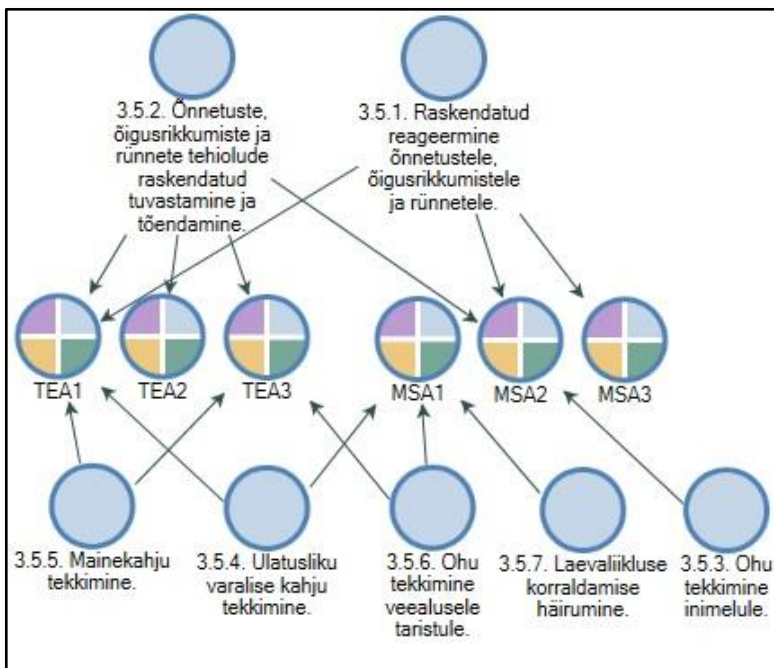
Joonis 13. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud andmete jagamise seosekaart (autori koostatud)

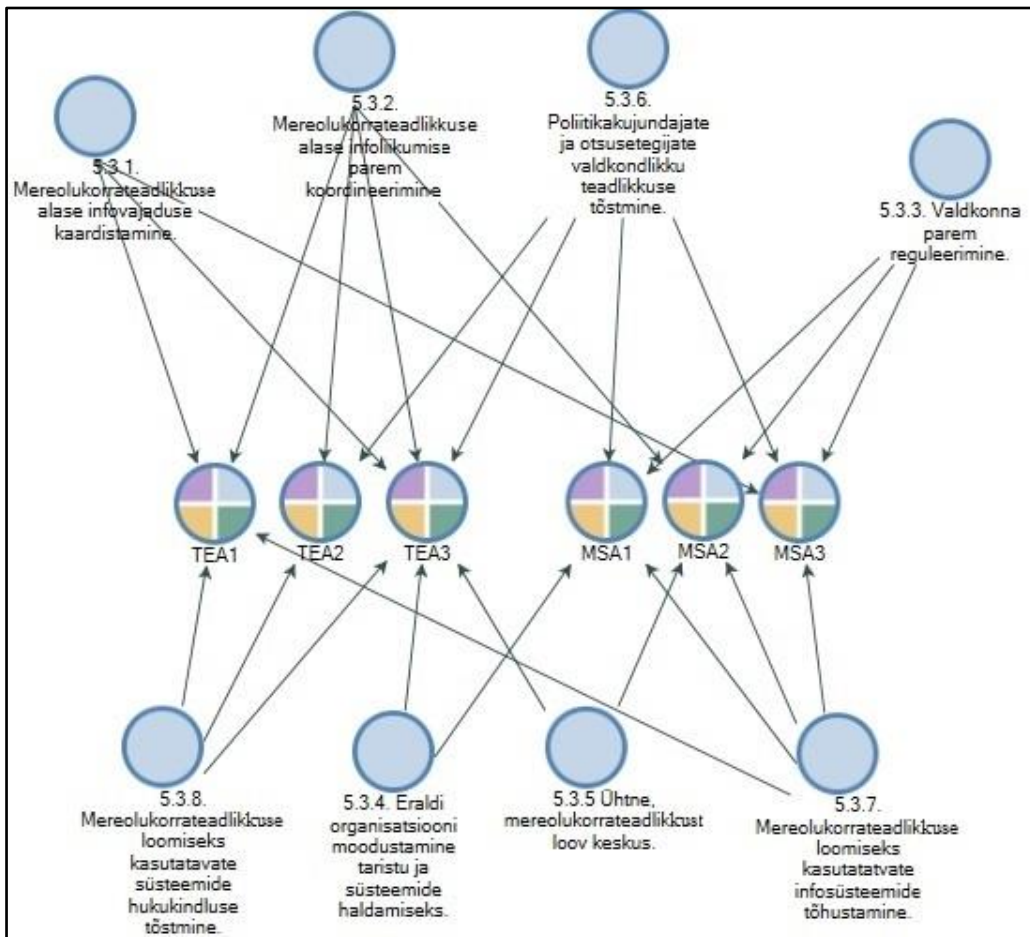
Joonis 14. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereolukorrateadlikkuse loomises osalejate seosekaart (autori koostatud)

Joonis 15. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereolukorrateadlikkuse regulatsiooni täpsustamise seosekaart (autori koostatud)

Joonis 16. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereseiresüsteemide väheulatusliku häirumisega kaasnevate ohtude seosekaart (autori koostatud)

Joonis 17. Analüüsitarkvaras NVivo 11 Pro loodud mereolukorrateadlikkusealase teabe kogumise ja jaotamise parendamise vajaduste seosekaart (autori koostatud)